ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 51 (2577)
ПЯТНІЦА
17
снежня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

На гэтым здымку — ветэран працы, старэйшы ўдзельнік мастацкай самадзейнасці саўгаса «Радянскі» Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці Андрэй Іванавіч Янкоўскі. З дзяцінства ўсім сэрцам палюбіў ён родную зямлю, яе пявучую мову, цудоўныя песні. Гэтая любоў дапамагла яму навучыцца іграць на скрыпцы, з якой усё сваё жыццё (Андрэю Іванавічу ўжо каля 70 год) ён не разлучаецца. Іграе дома для ўнукаў, на вяселлях аднавяскоўцаў, у саўгасным клубе, удзельнічае ў аглядах, конкурсах, фестывалях мастацкай самадзейнасці. Цёпла прымаюць усюды Янкоўскага. Ведаюць людзі: Андрэй Іванавіч зноў парадуе іх новай беларускай народнай песняй, якую ён, магчыма, адшукаў, а можа прыгадаў яшчэ адну песню з тых, што спявала калісьці маці. Будзеш слухаць яго песню як зачараваны і не наслухаешся, запомніш на ўсё жыццё...

І песню, і спевака.

...Спявае скрыпка ў руках старога хлебароба, а разам з ёю спявае і яго шчырае, чулае сэрца.

Ал. ГОЛЫШ.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

У Мінску 14—15 снежня 1971 года адбыўся IV пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

Пленум разгледзеў наступныя пытанні:

1. Вынікі лістападаўскага (1971 г.) Пленума ЦК КПСС, трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета СССР і задачы партыйных арганізацый рэспублікі.

2. Аб Дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1972 год.

Аб Дзяржаўным бюджэце БССР на 1972 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту БССР за 1970 год.

3. Аб рэагаванні Мінскага абкома КПБ, Дзяржплана БССР і Міністэрства меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР на крытычныя заўвагі і прапановы камуністаў, выказаныя ў ходзе справаздач і выбараў у партыйных арганізацыях.

З дакладам «Вынікі лістападаўскага (1971 года) Пленума ЦК КПСС, трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета СССР і задачы партыйных арганізацый рэспублікі» выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел: Г. А. Крыулін — першы сакратар Магілёўскага абкома КПБ, В. А. Гваздзёў — першы сакратар Гомельскага абкома КПБ, В. І. Шарапаў — першы сакратар Мінскага гаркома КПБ, І. Ф. Мікуловіч — першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ, А. Я. Калітка — другі сакратар Віцебскага абкома КПБ, А. А. Чарняўскі — першы сакратар Слуцкага райкома КПБ, І. Я. Навумчык — мантажніца Мінскага завода электронна-вылічальных машын імя Арджанікідзе, І. М. Бут-Гусаім — другі сакратар Брэсцкага абкома КПБ, А. В. Дзебалюк — член Ваеннага савета — начальнік палітычнага ўпраўлення ЧБВА, М. Ф. Пракапенка — сакратар Мінскага абкома КПБ, В. К. Старавойтаў — старшыня калгаса «Рассвет» імя К. П. Арлоўскага Кіраўскага раёна, М. І. Цітоў — першы сакратар Талачынскага райкома КПБ.

У заключэнне спрэчак па першым пытанні выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў.

У прынятай пастанове пленум ЦК Кампартыі Беларусі аднадушна адобрыў плённую ўнутраную і знешнепалітычную дзейнасць ЦК КПСС і яго Палітбюро, Савецкага ўрада па ажыццяўленні гістарычных рашэнняў XXIV з'езда КПСС.

Пленум ЦК КП Беларусі адобрыў пастанову лістападаўскага (1971 г.) Пленума ЦК КПСС аб міжнароднай дзейнасці ЦК КПСС пасля XXIV з'езда партыі, усе палажэнні, ацэнкі і вывады, выкладзеныя ў дакладзе таварыша Л. І. Брэжнева па гэтым пытанні. Пленум ЦК КПБ з вялікім задавальненнем адзначыў, што паслядоўнае і настойлівае ажыццяўленне Цэнтральным Камітэтам КПСС і яго Палітбюро знешнепалітычнай праграмы, намечанай XXIV з'ездам партыі, аказвае актыўнае і дабратворнае ўздзеянне на далейшае згуртаванне, умацаванне эканамічнай і абароннай магутнасці краін сацыялістычнай садружнасці, на развіццё сусветнага камуністычнага, рабочага і нацыянальна-вызваленчага руху. Мудрая ленінская знешняя палітыка КПСС і Савецкай дзяржавы знаходзіць шырокую падтрымку ў працоўных усяго свету, забяспечвае высокі міжнародны аўтарытэт нашай партыі і краіны, садзейнічае далейшаму ўмацаванню сіл сацыялізма і міру, выкрывае антынародную сутнасць імперыялізму, яго агрэсіўную ўнутраную і знешнюю палітыку.

Пленум ЦК КПБ аднадушна прыняў да няўхільнага выканання рашэнні лістападаўскага (1971 г.) Пленума ЦК КПСС, дзяржаўныя планы развіцця народнай гаспадаркі СССР на дзевятую пяцігодку і на 1972 год, зацверджаныя трэцяй сесіяй Вярхоўнага Савета СССР.

У дакладзе П. М. Машэрава і прынятай пленумам ЦК КПБ пастанове былі падведзены папярэднія вынікі выканання рэспублікай народнагаспадарчага плана першага года пяцігодкі і ў святле патрабаванняў, выкладзеных у прамове Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева на лістападаўскім (1971 г.) Пленуме ЦК КПСС, намечаны меры па паспяховым ажыццяўленні пяцігадовага плана і заданняў 1972 года, па далейшым павышэнні эфектыўнасці грамадскай вытворчасці на аснове паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу і росту прадукцыйнасці працы.

Пленум заслухаў і абмеркаваў даклады намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыні Дзяржплана рэспублікі П. Л. Коханава «Аб Дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1972 год», міністра фінансаў БССР Б. І. Шацілы «Аб Дзяржаўным бюджэце БССР на 1972 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту БССР за 1970 год».

У спрэчках выступілі: М. Ф. Бародзіч — першы сакратар Гомельскага гаркома КПБ, Д. В. Цябут — старшыня Мінскага аблвыканкома, В. В. Прышчэпчык —другі сакратар Магілёўскага абкома КПБ, В. І. Беўрын — міністр мясной і малочнай прамысловасці БССР, М. С. Рубан—першы сакратар Брэсцкага райкома КПБ, М. П. Малочка — старшыня Гродзенскага аблвыканкома, А. С. Махнач — галоўны вучоны сакратар прэзідыума Акадэміі навук БССР, У. А. Багданаў — старшыня Віцебскага гарвыканкома, А. Н. Сеўчанка — рэктар Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна.

Пленум адобрыў у асноўным праект Дзяржаўнага плана развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады, Дзяржаўнага плана развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі на 1972 год, Дзяржаўнага бюджэту БССР на 1972 год і вырашыў унесці іх на разгляд сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Пленум ЦК КПБ заслухаў і прыняў да ведама інфармацыю першага сакратара Мінскага абкома КПБ І. Я. Палякова, першага намесніка старшыні Дзяржплана рэспублікі А. П. Калошына і міністра меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР У. І. Паўлючука аб рэагаванні на крытычныя заўвагі і прапановы камуністаў, выказаныя ў ходзе справаздач і выбараў у партыйных арганізацыях.

У прынятай пастанове па гэтым пытанні пленум ЦК КПБ абавязаў Мінскі абком КПБ, Дзяржплан БССР і Міністэрства меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР узмацніць арганізатарскую работу і кантроль за рэалізацыяй крытычных заўваг і прапаноў камуністаў, выказаных у ходзе справаздач і выбараў у партыйных арганізацыях.

На гэтым пленум ЦК КП Беларусі закончыў сваю работу.

ВЫВЕРАНЫМ КУРСАМ

СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

16 снежня ў Мінску пачала работу другая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі восьмага склікання.

Дэпутаты і госці ўшанавалі ўставаннем памяць памёршых паміж сесіямі дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР М. А. Мінковіча і К. В. Арцёменкі.

Заслухаўшы даклад Мандатнай камісіі, Вярхоўны Савет аднагалосна прыняў пастанову аб прызнанні паўнамоцтваў дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР Ю. М. Міхневіча, А. Н. Аксёнава і С. М. Пуцылева.

Слова для даклада «Аб дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1972 год» атрымлівае Старшыня Савета Міністраў Беларускай ССР дэпутат Ц. Я. Кісялёў.

З дакладам «Аб дзяржаўным бюджэце Беларускай ССР на 1972 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР за 1970 год» выступіў міністр фінансаў Беларускай ССР дэпутат Б. І. Шаціла.

Сесія працягвае работу.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка Васілеўскага Іосіфа Іосіфавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

З ЛЮБОЎЮ ДА РАДЗІМЫ

У залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР адкрылася выстаўка жывапісу, графікі, малюнкаў рускіх савецкіх мастакоў Гурыя Захарава, Іларыёна Галіцына, Ігара Абросава. Мастакоў аб'ядноўвае агульная тэма — любоў да Расіі, яе прыроды, яе людзей. У іх творах — шумныя вуліцы Масквы, прасторныя палі Расіі, вясковыя краявіды.

Беларускія гледачы сустрэлі экспазіцыю з вялікай цікавасцю.

АД КАМІТЭТА ПА ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ БССР

У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І АРХІТЭКТУРЫ

Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры прымае творы і работы на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР 1972 года. На атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР могуць выстаўляцца высокаідэйныя і высокамастацкія творы і работы ў галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры, выкананыя на працягу 1968—1971 гадоў. Гэтыя творы і работы выстаўляюцца не раней чым праз паўгода пасля іх апублікавання ў друку (публічнага паказу або выканання, збудавання, уводу ў эксплуатацыю).

Прадстаўленне твораў і работ да Дзяржаўных прэмій БССР праводзіцца прэзідыумам Акадэміі навук БССР, калегіямі міністэрстваў і ведамстваў БССР, творчымі саюзамі і таварыствамі, прэзідыумам Беларускага рэспубліканскага савета прафесіянальных саюзаў і рэспубліканскімі камітэтамі прафесіянальных саюзаў, ЦК ЛКСМ Беларусі, навукова-даследчымі інстытутамі, канструктарскімі і праектнымі арганізацыямі, навучальнымі ўстановамі, выдавецтвамі, рэдакцыйнымі калегіямі газет і часопісаў, мастацкімі саветамі тэатраў і музычных калектываў, рэспубліканскімі і абласнымі бібліятэкамі, сходамі калектываў прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый, калгасаў і саўгасаў.

Творы і работы прымаюцца да 1 ліпеня 1972 года.

Прадстаўляемыя творы і работы разам з дакументамі накіроўваць па адрасе: г. Мінск, вул. Акадэмічная, 15-а, БелСЭ, Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ПАГАВОРЫМ ПРА РЭПУТАЦЫЮ

ПРА ЯЕ рознае гавораць. І жартам, і сур'ёзна. «Рэпутацыя — не падэшва, да халяў не падшыеш», — можна пачуць і такое з вуснаў цыніка. Фігара ў адказ на дакор графа Альмавівы аднойчы гаворыць так: маўляў, чалавек часцей за ўсё бывае лепшым за сваю рэпутацыю, таму звяртаць на яе выключную ўвагу, мабыць, і не варта, выносячы прысуд яго асобе...

А ці так гэта! Творчыя работнікі, калі яны прадстаюць перад публікай, не могуць не думаць пра высокую годнасць савецкага мастака, спадзявацца на тое, што поспех і толькі поспех самога выступлення вызначае рэпутацыю артыста,—нельга! Ёсць этычныя нормы паводзін, і яны ў мастацтве маюць далёка не другараднае значэнне. Хочацца нагадаць адзін з пунктаў этычных правіл, якія выпрацоўваў вялікі Станіслаўскі. Што парушае нармальную атмасферу творчасці! «Разбэшчанасць, карты, п'янства, жанчыны, нажыва (ацэнка сябе на грошы са славалюбства), маральная і знешняя самазадаволенасць, пошлы шык і непамернасць патрэб, здрада ўсім этычным правілам, якія нібыта скоўваюць свабоду творчасці, а на самой справе стрымліваюць самапакланенне і прымушаюць працаваць. Услаўленне свайго парыву і натхнення...» Гэта і ёсць атмасфера, у якой магчымыя і багема, і пагардлівыя адносіны да сваіх абавязкаў перад грамадствам, перад тымі, каму адрасуецца мастацтва.

Чаму, бывае, часам мы вымушаны нагадваць такія, даўно ўсім вядомыя ісціны! Ды не сакрэт жа, што факты парушэння этычных норм яшчэ здараюцца. Крыўдна і балюча было чытаць нумар 287-ы «Комсомольской правды», дзе з абурэннем пісалася пра выступленне ансамбля «Песняры», артысты якога сваімі беспардоннымі паводзінамі на сцэне абразілі волгаградскіх гледачоў. Нататка так і называлася — «Скандал перад мікрафонам». Аказваецца, «Песняры», даведаўшыся, што іх выступленне будзе здымацца на стужку Волгаградскай студыяй тэлебачання, вуснамі свайго кіраўніка заявілі: «Бясплатна здымацца не маем намеру». Яны фактычна патрабавалі «грошы на бочку». Перапынілі выступленне, абарвалі кабель і сапсавалі мікрафон, каб не даць падрыхтаванай апаратуры ўступіць у дзеянне. Адзін з калектыўных лістоў волгаградцаў падкрэслівае, што ў маладога артыстычнага калектыву, мабыць, закружылася галава ад поспехаў, але папулярнасць сярод слухачоў такімі паводзінамі лёгка і згубіць.

Давайце паспрабуем разабрацца ў здарэнні спакойна. Мабыць, з тым, што прафесійныя артысты маюць права на аплату свайго запісанага на стужку выступлення, ніхто спрачацца не будзе. Хоць, шчыра кажучы, дамовіцца пра такую аплату Беларуская філармонія і адміністратар ансамбля «Песняры» маглі загадзя, а не пачынаць перагаворы літаральна пры гледачах. Больш таго, нават калі б Волгаградская студыя спакойна зрабіла тэлерэпартаж з канцэрта і потым паказала яго шырокай аўдыторыі, адміністрацыя філармоніі мела б магчымасць, у адпаведнасці з правіламі аплаты такой формы трансляцыі канцэртаў, спагнаць належную суму для ганарару спевакам. Або, наадварот, растлумачыць артыстам, што ў дадзеным выпадку ганарар ім не належыць. Яшчэ больш важна цяпер рашуча сказаць маладому ансамблю прыкладна так: «Песняры», зразумела, здольныя артысты, але ж навошта скандаліць!..

Ёсць і яшчэ аспект у гэтай гісторыі. Відаць, у філарманічных калектывах не вядзецца прапаганда юрыдычных ведаў. Між тым, цяпер такая прапаганда прызнана патрэбнай і карыснай нават для вучняў сярэдняй школы. Артыст таксама павінен добра ведаць свае юрыдычныя правы і абавязкі. Каб не «вырываць» рублі любым спосабам, а дамагацца адпаведнай аплаты свайго выступлення паводле існуючых правілаў. Дык жа тыя правілы ім хоць бы прачыталі ўголас і пракаменціравалі! Не варта ніколі ламаць мікрафоны і разбіваць аб'ектывы кінакамер, бо ёсць у нашых законах пункты, якія прадугледжваюць спагнанне заробленых вамі, таварышы артысты, ганарараў.

Толькі давайце па-сяброўску падумаем, ці абавязкова было «Песнярам» у горадзе-героі так настойваць, каб за кожную песню, якую яны спявалі, на іх рахунку з'яўляўся рубель! Не збяднеў бы ансамбль і зрабіўшы падарунак слухачам Волгаградскай вобласці, калі б зняўся на стужцы і пакінуў там, у гарадах і вёсках над Волгай, крылатую песню Беларусі. Не, не збяднеў бы!

Няўжо іх не хвалюе тое, што цяпер у гаворцы пра «Песняроў», хочаш ці не хочаш таго, падумаеш або скажаш з сумам і крыўдай: гэта тыя, што скандалілі перад мікрафонам у Волгаградзе... Рэпутацыя сапсавана. Мабыць, не на дзень і не на два.

Беспрэцэдэнтны выпадак усхваляваў—і не мог не ўсхваляваць! — творчую грамадскасць рэспублікі. Паводзіны артыста ў жыцці і на сцэне адкрыты тысячам вачэй. Забываць пра гэта нельга ні на хвіліну. Шкада, «Песняры» забылі і тым дазваляюць многім думаць, што ў калектыве пасля заслужаных поспехаў пераcталі лічыцца з этычнымі нормамі.

ВЁСКА НАШАГА ЗАЎТРА

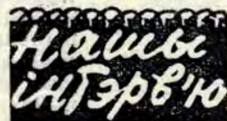

ПАВЕДАМЛЕННЕ аб тым, што за планіроўку і забудову вёскі Верцялішкі на Гродзеншчыне нашы дойліды ўдастоены высокага звання лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР за 1971 год — радасная падзея для ўсіх, хто цікавіцца сёння беларускай вёскай. Наш карэспандэнт Эрнест Ялугін пабываў у аднаго з лаўрэатаў — галоўнага архітэктара Беларускага навукова-даследчага інстытута праектавання для вёскі, заслужанага будаўніка Беларускай ССР Георгія Уладзіміравіча Заборскага і папрасіў адказаць на некалькі пытанняў.

— Дзяржаўнай прэміі СССР за новыя Верцялішкі ўдастоены трое аўтараў. Скажыце, што рабіў кожны з іх!

— Архітэктар Віктар Ніканавіч Емяльянаў распрацоўваў генеральны план. Я займаўся асобнымі планіровачнымі вузламі, напрыклад,— цэнтральнай плошчай і забудовай, у якой неабходна было знайсці своеасаблівасць архітэктурна-мастацкага і аб'ёмна-прасторавага вырашэння. У праектаванні шэрагу збудаванняў разам са мною прымалі ўдзел маладыя архітэктары нашага інстытута Л. Кузняцова, Л. Нордштэйн, інжынеры Г. Бусловіч, А. Данцоў, Р. Шык і іншыя. Акрамя таго я займаўся будаўніцтвам у натуры. У Верцялішках мне давялося нават правесці свой адпачынак.

Старшыня калгаса «Прагрэс» Герой Сацыялістычнай Працы Фёдар Пятровіч Сянько — наш заказчык, арганізатар работ, першы наш крытык. Ён успрымальны да ўсяго новага, мае добры густ. З яго думкай нельга было не лічыцца. Шмат цікавага падказалі нам і радавыя калгаснікі. Дзейнічалі супольна, адсюль — і поспех.

— З вашай творчай біяграфіі відаць, што вы своеасаблівы універсал. У садружнасці з архітэктарам Уладзімірам Адамавічам Каралём вы ў свой час спраектавалі помнік на плошчы Перамогі ў Мінску. Прычым за гэта права двойчы спаборнічалі ў вялікіх конкурсах і абодва разы аказаліся першымі. Вам належаць праекты будынка мінскага кінатэатра «Піянер» і тэатра лялек, дома-музея Якуба Коласа, суворaўскага вучылішча, забудовы вуліцы Леніна ў Мінску. Такая разнастайнасць пошукаў не перашкаджае вам сканцэнтравацца на праблемах сельскага дойлідства!

— Наадварот. Мне здаецца, што мастак, які выбраў для сябе адзін «вузкі» профіль, заўсёды прайграе, бо пачынае вузка мысліць.

— Помніцца, гады два назад на сустрэчы ў Саюзе пісьменнікаў некаторыя літаратары папракалі вас, што вы і вашы калегі, сельскія архітэктары, не ўлічваеце вясковага ўкладу жыцця. Як змяніліся з таго часу вашы погляды на праблему забудовы вёскі!

— У прынцыпе мая думка засталася той самай. Сапраўды, апаненты-пісьменнікі папракалі мяне за тое, што я супраць дробных вёсак. Вядома, гэта нібыта прыгожа — маленькая вёсачка сярод палёў, над рэчкай дзе-небудзь. Туды прыемна прыехаць у летні цёплы час паву дзіць рыбу, паспаць на сенавале, паслухаць, як гаспадыня раніцой доіць карову, піць потым сырадой і ўспамінаць сваё дзяцінства, якое цяпер, на старасці, заўсёды здаецца цудоўным. Ну, а восенню, зімой што? Да пабачэння, дзякуй вам за хлеб-соль, добрыя людзі, а я — у сваю кватэру з цэнтральным ацяпленнем, з ваннай, з булачнай на рагу. Гэта, ведаеце, дачныя ўяўленні аб вёсцы. А вось як у такіх вёсках жыць у бездарожжа, у мяцеліцы, калі не тое, што да магазіна — да калодзежа не дабрацца? А як дзецям у школу хадзіць? А калі раптам захварэў чалавек? Нарэшце, працаваць калгаснікам трэба ў калектыве? Мне здаецца, нават сама форма працы ў наш час патрабуе канцэнтрацыі сяла. Нездарма менавіта з малых вёсачак моладзь больш за ўсё бяжыць у гарады. Якуб Колас, з якім мне ў свой час часта даводзілася сустракацца, у дзяцінстве і юнацтве шмат пажыў на хутарах. І я ні разу не чуў, каб ён ідэалізаваў хутар. Ён мне гаварыў, што дойліду трэба абавязкова ведаць творчасць старажытных майстроў, але ніколі дзядзька Якуб не казаў, каб мы ўзнаўлялі традыцыйную беларускую хату. Памятаеце радкі ў ранняга Коласа: «Пазіраюць нудна вёскі. Глянеш — сэрца забаліць. На двары — паленні, шчоскі. Куча сметніку ляжыць. Крыж хваёвы пры дарозе. Кучка топаляў сухіх... Сцішна, нудна, бы ў астрозе, як на могілках якіх...»? Дзе тут хоць намёк на ідэалізацыю старой вёскі? Традыцыйная беларуская хата, як магла, верна служыла многім пакаленням, і мы павінны быць ёй удзячныя, з павагай успамінаць аб ёй, можа нават помнік ёй паставіць. Але цяперашні сельскі дом павінен быць іншым.

— Значыць — наперад, не аглядваючыся на мінулае!

— Не, чаму ж. Сувязь часоў павінна быць. Мы і ў новых Верцялішках стараліся як мага больш выкарыстаць спадчыну народнага дойлідства. Але ва ўсякім мастацтве ёсць не толькі элементы прагрэсіўнага, але і тое, што адмрэ. У народзе добрыя традыцыі, якія прайшлі праз вякі, але дрэнны праекціроўшчык, які не ўлічвае новых сацыянальна-псіхалагічных асаблівасцяў людзей, якія будуць жыць у яго доме. Цяпер у вёсцы адбываюцца карэнныя перамены быту. Газ, каналізацыя, ванная, тэлефон, тэлебачанне, асвятляльныя мачты, тратуары, палацы культуры — усё гэта мяняе самога чалавека, і запатрабаванні яго зусім іншыя, чым былі калісьці.

Аднак, са свайго вопыту работы, у прыватнасці, працуючы над праектам вёскі Сноў у Нясвіжскім раёне, я зрабіў вывад, што, далучаючы земляроба да гарадскіх камунальных выгод, нельга навязваць яму жыццё па-гарадскому.

Сельскія будынкі павінны мець свае асаблівасці. Думаю, не трэба баяцца, калі такое будаўніцтва каштуе даражэй — не трэба думаць, што сэканомлены сёння рубель лепш за сэканомленую ў будучым сотню.

— І апошняе пытанне, Георгій Уладзіміравіч. Чаму некаторыя будынкі, у тым ліку і сельскія, так хутка старэюць! Магчыма, адбіваецца навукова-тэхнічны прагрэс у будаўніцтве — з'яўленне новых эфектыўных матэрыялаў, удасканаленне тэхналогіі, большае выкарыстанне уніфікаваных канструкцый і дэталей! Або тут іншыя прычыны!

— Сапраўды, нашы вёскі, нават новыя, нядоўга застаюцца маладымі. І гэта часам не таму, што архітэктары не паспяваюць за навукова-тэхнічным прагрэсам. Ёсць старадаўнія пабудовы, на якія і цяпер прыемна паглядзець. Проста архітэктурай у вёсцы займаюцца часам маламаленавітыя людзі. У многіх выпадках нізкая якасць будаўніцтва. Смешна ўспомніць, але гады два-тры назад некалькім брыгадзірам цесляроў я паказваў, як правільна часаць сякерай. Вось чаму мы — за поўную індустрыялізацыю будаўніцтва. Дамы павінны будавацца на заводах, а на месцы — толькі манціравацца.

Што ж датычыць будаўніцтва новых Верцялішак, то ёсць там не толькі станоўчае, але і такое, ад чаго пазней трэба будзе адмовіцца. Ва ўсякім выпадку, вопыт гэтай забудовы трэба ўважліва вывучыць, каб усё добрае перанесці на будаўніцтва іншых сёл, а няўдалае не паўтараць.

Так выглядае сёння цэнтр Верцялішак. Фота Я. КРАЎЧАНКІ.

ВЫКАЗНІК ГОРА НАРОДНАГА

Прадстаўнікі грамадскасці Мінска сабраліся нядаўна ў памяшканні Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, каб ушанаваць памяць М. Някрасава.

Уступным словам вечар адкрыў народны паэт Беларусі Аркадзь Куляшоў.

З дакладам «Жыццё і творчасць М. А. Някрасава» выступіў старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, народны паэт Беларусі Максім Танк.

Прамоўца падрабязна спыніўся на дзяцінстве будучага паэта. Сямейны разлад, прыгонны прыгнёт, якога ўжо тады не мог не заўважаць юнак, адбіліся на фарміраванні рыс характару, светапогляду, на разуменні з'яў рэчаіснасці. Назаўсёды запомнілася Волга, родныя краявіды.

Так яны і здружыліся назаўсёды: паэт, прырода і працоўны чалавек.

У асобе Някрасава У. І. Ленін, у першую чаргу, бачыў рэвалюцыянера-дэмакрата. «Наш паэт», — часта падкрэсліваў правадыр.

На творах паэта, значная частка якіх стала фальклорнай, выхоўвалася не адно пакаленне змагароў за свабоду. Жыватворны ўплыў аказала муза Някрасава і на шмат якіх паэтаў нашай краіны, у тым ліку і беларускіх.

На вечары, прысвечаным юбілею, з чытаннем вершаў паэта ў сваіх перакладах выступілі Э. Агняцвет, А. Вярцінскі, А. Якімовіч.

Ул. ДАЛЬКОЎ.

У ГОНАР ПЕСНЯРА

10 снежня на філалагічным факультэце Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага адбыўся ўрачысты сход, прысвечаны васьмідзесяцігоддзю з дня нараджэння выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча.

З уступным словам аб жыцці і творчасці Багдановіча выступіў загадчык кафедры беларускай літаратуры доктар філалагічных навук А. Семяновіч.

З цікавасцю слухалі студэнты і выкладчыкі паэта Алеся Бачылу, аўтара лібрэта оперы-паэмы «Зорка Венера», які паведаміў шмат новых фактаў з жыцця М. Багдановіча. Пра стварэнне оперы-паэмы «Зорка Венера» і пра яе пастаноўку на сцэне расказалі заслужаны дзеяч мастацтваў БССР кампазітар Ю. Семяняка і рэжысёр-пастаноўшчык, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР С. Штэйн.

Вершы М. Багдановіча прачыталі ўдзельнікі тэатра чытальніка «Жывое слова» Н. Сысоева і А. Лугоўскі. У заключэнне прагучалі арыі з оперы-паэмы «Зорка Венера» ў выкананні заслужанага артыста БССР А. Саўчанкі.

В. ЛЯПЕШКІН.

МАЛАДЫМ — ПАЎСЯДЗЁННУЮ ЎВАГУ

У ПРЭЗІДЫУМЕ ПРАЎЛЕННЯ СП БССР

Мінулай пятніцай пад старшынствам Максіма Танка адбылося чарговае пасяджэнне прэзідыума праўлення СП БССР.

Абмяркоўвалася важнае пытанне— аб рабоце з маладымі літаратарамі.

Гаворку пачаў сакратар Гомельскага абласнога аддзялення пісьменнікаў Л. Гаўрылкін. На Гомельшчыне, як адзначыў ён у сваёй справаздачы, нямала здольных пачаткоўцаў. Літаратурныя аб'яднанні створаны і плённа працуюць і ў абласным цэнтры, і пры раённых газетах. Многія з пачаткоўцаў падрыхтавалі ўжо свае першыя кніжкі прозы і паэзіі. Абласное аддзяленне рэгулярна збірае творчую моладзь на семінары, на якіх абмяркоўваюцца іх творы. Але галоўны напрамак у рабоце аддзялення—гэта індывідуальная работа з маладымі, непасрэдныя гутаркі па творах, канкрэтныя заўвагі і парады. Яна дае станоўчыя вынікі. Такая, напрыклад, эфектыўная дапамога была аказана ў свой час Івану Сяркову, Аляксандру Касцючэнку і многім іншым. Л. Гаўрылкін выказаў пажаданне, каб члены СП БССР, выязджаючы ў камандзіроўкі, абавязкова сустракаліся з маладымі празаікамі, паэтамі, кансультавалі іх.

З некаторымі заўвагамі ў адрас работы Гомельскага аддзялення СП БССР выступіў А. Зарыцкі. На яго думку, варта аднавіць літаратурнае аб'яднанне на заводзе «Гомсельмаш», дзе працуе нямала здольных маладых літаратараў, часцей друкаваць творы пачаткоўцаў на старонках абласной газеты.

Аб справах літаратурных аб'яднанняў на Віцебшчыне гаварыў Д. Сімановіч. Ён выказаў некалькі слушных прапаноў і заўваг. Было б добра, адзначыў ён, каб пісьменніцкая арганізацыя кантралявала работу старшынь мясцовых літаратурных аб'яднанняў, час ад часу склікала іх на нарады, гутарыла з імі, бо менавіта яны аказваюць найпершую дапамогу пачаткоўцам.

Больш чула ставіцца да творчасці пачаткоўцаў заклікаў і пісьменнік Ул. Калеснік. Самы важны стымул для творчага росту маладых—магчымасць друкавацца. Аднак, калі да пачаткоўца адносяцца прыхільна ў часопісах і штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», ахвотна змяшчаюць на старонках творы моладзі, то гэтага, на жаль, нельга сказаць аб выдавецтве «Беларусь». Каля трох год марудзяць там, напрыклад, з кніжкай Васіля Жуковіча, са зборнікамі іншых брэсцкіх аўтараў.

Аб выхаванні творчай моладзі цікава і змястоўна гаварылі ў спрэчках Максім Танк, Міхась Лынькоў, Аляксей Кулакоўскі, Іван Шамякін, Анатоль Грачанікаў, Алесь Асіпенка, Васіль Вітка, Васіль Зуёнак, Барыс Сачанка і Васіль Матэвушаў.

Асаблівую цікавасць выклікала выступленне старэйшага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова. Ён прыгадаў, як клапаціліся аб развіцці маладой беларускай літаратуры ў першыя гады Савецкай улады, падзяліўся ўласным вопытам работы з пачаткоўцамі ў час сваёй працы ў бабруйскай акруговай газеце «Камуніст». Тады, як успамінае пісьменнік, была наладжана вельмі цесная сувязь літаратурнага аб'яднання з рэдакцыяй газеты, сапраўдная творчая садружнасць. Амаль кожную суботу газета выходзіла з літаратурнай старонкай. Больш таго, выпускаўся газетай нават літаратурны дадатак «Вясна». Як вынік, многія маладыя літаратары, маючы і шырокую магчымасць друкавацца, і адпаведныя кваліфікаваныя парады з боку работнікаў рэдакцыі, творча выраслі ў літ. аб'яднанні, сталі пісьменнікамі. Гэта—Алесь Зарыцкі, Хвядос Шынклер, Васіль Вітка, Сяргей Грахоўскі і іншыя.

Першы намеснік старшыні праўлення СП БССР Іван Шамякін падкрэсліў надзённасць пытання аб рабоце з маладымі.

— Гэтае важнае пытанне пастаўлена на парадак дня самім жыццём, гістарычным XXIV з'ездам КПСС. Мы павінны працягваць горкаўскую традыцыю беражлівага і разам з тым патрабавальнага ўдзелу ў творчым лёсе маладых пісьменнікаў. Трэба толькі знаходзіць эфектыўныя формы работы з імі, праяўляць карысную ініцыятыву на месцах.

Іван Шамякін падтрымаў прапанову аб скліканні ў бліжэйшы час нарады старшынь раённых літаратурных аб'яднанняў. Але гэта варта зрабіць пры адной умове—каб такая нарада была дастаткова падрыхтавана, каб трапілі на яе людзі, шчыра зацікаўленыя ў творчай справе. Аднак у рабоце літаратурных аб'яднанняў вялікую ролю магло б адыграць і так званае зямляцкае шэфства: кожны пісьменнік трымае ў полі зроку маладыя літаратурныя сілы, якія ёсць на яго радзіме, дапамагае пачаткоўцам і парадай, і справай.

Падсумоўваючы вынікі гаворкі аб рабоце з маладымі літаратарамі, старшыня праўлення СП БССР Максім Танк адзначыў, што яна атрымалася вельмі карыснай. Па яго рэкамендацыі было вырашана абагульніць усе прапановы, зробленыя на пасяджэнні прэзідыума, і лічыць мэтазгодным —аднавіць пры СП БССР камісію па рабоце з маладымі, правесці рэспубліканскую нараду старшынь літаратурных аб'яднанняў, а таксама склікаць у бліжэйшым часе пленум праўлення СП БССР, прысвечаны рабоце з маладымі літаратарамі.

На пасяджэнні прэзідыума праўлення быў разгледжаны таксама шэраг іншых пытанняў. Аднадушна былі вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі СССР п'есы Андрэя Макаёнка «Зацюканы апостал» і «Трыбунал» і раман Івана Шамякіна «Снежныя зімы».

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

НЕКАЛЬКІ ПАЖАДАННЯЎ

ШТО Б МЫ НІ ГАВАРЫЛІ пра адставанне крытыкі ад жыцця, ад імклівага літаратурнага працэсу, колькі б ні папракалі крытыку ў слабасці і пасіўнасці (гэта стала ўжо «притчей во языцех»), бясспрэчна адно — сённяшні крытычны цэх нашай літаратуры мае багатыя і цікавыя вытворчыя набыткі. У нас вырасла нямала таленавітых літаратуразнаўцаў, паявілася таксама нямала кніг, артыкулаў, у якіх адчуваецца глыбіня даследчыцкай думкі, страснасць пераканання, шчырая грамадзянская і эстэтычная зацікаўленасць справамі сучаснага літаратурнага жыцця. Беларуская крытыка ўсё больш смела і ўпэўнена выходзіць на ўсесаюзную арэну, заваёўвае сапраўдны аўтарытэт у чытача. Аднак жа ёсць многа, ой, як многа прычын, з-за якіх крытыка не выявіла сваіх вялікіх магчымасцей, не заняла яшчэ належнага ёй пачэснага месца ў сённяшняй літаратуры. Пра гэта ўжо слушна гаварылі ўдзельнікі дыскусіі, у прыватнасці С. Андраюк, А. Вярцінскі, У. Юрэвіч. Хочацца тут звярнуць увагу і на такое сур'ёзнае пытанне, як падрыхтоўка, выхаванне крытычных кадраў.

Мы, мусіць, не задумваемся над тым, што людзі, якія працуюць у крытычным жанры, занадта позна прафесіяналізуюцца. Амаль усе крытыкі, якіх сёння лічаць маладымі, маюць за плячыма па 35—40 гадоў. Вядома, гэты жанр асабліва складаны і цяжкі, ён вымагае, акрамя ўсяго іншага, глыбокага ведання жыцця, грунтоўнай тэарэтычнай падрыхтоўкі. А на гэта патрэбен час. У маладосці, як вядома, асабліва абвостраны крытычны зрок, павышаная чуйнасць, тая ўнутраная рэакцыя, якая дапамагае адрозніваць сапраўдныя мастацкія каштоўнасці ад уяўных, пранікаць у душу твора.

Адкуль прыходзяць крытыкі? Звычайна з філалагічных факультэтаў, дзе набываюць салідны агульнафілалагічны багаж, веды па тэорыі, гісторыі літаратуры, у тым ліку роднай літаратуры. Агульнавядома, што крытык, асабліва пры сучасным узроўні развіцця літаратуры, павінен быць і глыбокім знаўцам яе гісторыі, ведаць мастацкую спадчыну, бо без гэтага не можа быць гаворкі пра дасведчаны аналіз і ацэнку сучаснага стану літаратуры.

Як жа будучыя крытыкі далучаюцца ў студэнцкія гады да багаццяў роднай літаратуры, наколькі грунтоўна пазнаюць яе гістарычны шлях? Не ўсё ў гэтым сэнсе можа нас задаволіць. Бяда перш за ўсё ў тым, што многія творы з гісторыі роднай літаратуры студэнтам практычна недаступны. Яны не выдаюцца (а веданне іх патрабуе нават праграма), і вывучаюць іх, так сказаць, завочна, па манаграфіях і артыкулах, якіх, на шчасце, у апошнія гады паявілася нямала. Няма да гэтай пары, напрыклад, беларускіх летапісных зводаў, поўнага выдання публіцыстыкі К. Каліноўскага, твораў пісьменнікаў нашаніўскага перыяду (К. Каганец, Ядвігін Ш., Г. Леўчык, А. Паўловіч, С. Палуян, К. Лейка і інш.) Невядомымі крытыку-пачаткоўцу застаюцца многія старонкі літаратуры былой Заходняй Беларусі (калі не лічыць асобных паэтаў таго часу). У выніку студэнты атрымліваюць няпоўнае, спрошчанае ўяўленне пра многія складаныя моманты літаратурнага працэсу.

Бясспрэчна, што апошнім часам шмат публікуецца з адшуканага літаратуразнаўцамі ў архівах, у іншых крыніцах. Выйшлі ці выходзяць з друку добрыя шматтомнікі майстроў сучаснай паэзіі і прозы. Але гэтым нельга задавальняцца. Выдаваць патрэбна больш і, галоўнае, лепш. Даўно пара выпусціць акадэмічныя зборы твораў М. Гарэцкага, Ц. Гартнага, М. Зарэцкага, М. Чарота, Р. Мурашкі і іншых беларускіх пісьменнікаў. На жаль, нашы выдавецтвы часам вельмі марудзяць з выпускам твораў і сучасных аўтараў.

Вельмі карысна было б нам сёння прыслухацца і да голасу самага шырокага чытача, даведацца, як ён ацэньвае навінкі літаратуры, сучасны стан нашай літаратуры ў цэлым. Мы, па сутнасці, вельмі прыблізна ўяўляем сённяшняга чытача беларускіх твораў. Згадваючы пра яго, абмяжоўваемся агульнымі словамі накшталт тых, што чытач цяпер патрабавальны і дасведчаны, што інтэлектуальны ўзровень яго высокі. Крытыка, якая адрасуецца перш за ўсё да чытача, павінна была б знаць бліжэй, канкрэтней свайго адрасата. Апрыёрна мяркуем мы і пра колькасць чытачоў беларускай літаратуры. Многа іх ці мала? І якія катэгорыі чытачоў — хоць бы ў нашай рэспубліцы — сочаць за беларускай літаратурай, ведаюць яе, чытаюць у арыгінале (катэгорыі па ўзросце, адукацыі, прафесіі, асяроддзі — горад ці вёска). Таму ёсць вострая неабходнасць у шырокім сацыялагічным абследаванні чытача. Перакананы, што вынікі такога абследавання былі б надта цікавымі і павучальнымі для крытыкі, для літаратуры ў цэлым. Работу гэтую мог бы пачаць і накіроўваць наш штотыднёвік. Аднак «ЛіМу» і так ужо цесна на сваёй, хоць і шматпалоснай плошчы. Беларуская літаратура, мастацтва настолькі выраслі, настолькі павялічыліся маштабы іх дзейнасці, што «ЛіМу» не па сілах ужо несці ўсю адпаведную інфармацыйную службу. Не дзіўна, што і крытыка займае адносна сціплае месца на старонках нашага паважанага штотыднёвіка.

М. Лобан, пачынаючы дыскусію, пісаў: «Я не помню ў нашай беларускай перыёдыцы артыкула, які б знаёміў беларускага чытача з падзеямі, што адбываюцца ў развіцці зарубежных літаратур, такіх, напрыклад, як амерыканская, англійская, французская, нямецкая, італьянская, у літаратурах брацкіх сацыялістычных краін. Ці там нічога не адбываецца і нам няма чым цікавіцца, ці тое, што там адбываецца, нас не цікавіць, мы абыякавыя да гэтага?» Думаю, што кожны больш-менш уважлівы да літаратуры чалавек падтрымае гэтыя словы. Толькі што ж, матэрыялы пра іншыя літаратуры леглі немалым грузам на «плечы» таго ж «ЛіМа». Вось калі б «ЛіМ» стаў чыста літаратурнай газетай... На старонках такой газеты можна было б павесці засяроджаную, грунтоўную размову пра справы нашай літаратуры. І не абмяжоўвацца, як гэта бывае, адзінай, пры тым беглай, рэцэнзіяй-водгукам аб творы сапраўднага мастацтва. Мабыць, і крытыкі пісалі б цікавей, пачуваючыся ў такім спецыфічным выданні, як ва ўласнай хаце. Гэта, зрэшты, ужо аб трэцім пункце рэдакцыйнай анкеты.

Цікава, па-мойму, піша той крытык, які з'яўляецца непаўторнай творчай індывідуальнасцю і, значыць, глыбока выяўляе сябе як асобу. Цікава чытаць крытычныя работы, у якіх выразна адчуваецца грамадзянска-эстэтычнае крэда аўтара, яго самастойныя інтарэсы і схільнасці, яго жывая чалавечая страсць. Артыкулы і рэцэнзіі, напрыклад, Ул. Калесніка, А. Адамовіча, В. Каваленкі, Л. Яскевіча, С. Андраюка вабяць не манерай пісьма (у вузкім сэнсе гэтага слова), не стылістыкай фразы, а самабытнасцю мыслення, успрымання мастацкага твора, уменнем адшукаць заўсёды свой крытычны ракурс, знайсці сябе ў творы літаратуры.

г. Гродна.

БЕЗУМОЎНА, за апошнія гады значна вырасла майстэрства нашай крытыкі. Яна глыбей унікала ў сутнасць літаратурнага працэсу, смялей суадносіла свет мастацкіх твораў з жыццёвай праўдай. Беларускае літаратуразнаўства многае зрабіла па распрацоўцы гісторыі роднай літаратуры, асвятленні «белых плям» на літаратурнай карце. Усё часцей з'явы роднай літаратуры разглядаюцца на агульным фоне дасягненняў усесаюзнага мастацтва.

Зразумела, далёка не ўсе праблемы вырашаны нашай крытыкай. Не заўсёды яе выступленні адпавядаюць патрабаванням часу. Але ў сваім развіцці яна не заставалася ў баку ад важнейшых пытанняў нашага веку, ад важнейшых з'яў літаратуры, яна вырашала новыя праблемы, удасканальвала сваё майстэрства. І думаецца, што наша патрабавальнасць да крытыкі вырасла з яе дасягненняў, з таго, што на яе плечы сёння можна ўскласці вырашэнне больш складаных задач.

Камуністычная партыя верыць у нашу крытыку, верыць у яе рэзервы і магчымасці. Невыпадкова яна лічыць, што поспехі савецкай літаратуры і мастацтва ў значнай ступені залежаць ад актыўнасці і патрабавальнасці крытыкі. Дзеля гэтага трэба, каб крытыка зыходзіла ў сваёй рабоце з пазіцый партыйнай прынцыповасці, якая спалучалася б з клапатлівымі адносінамі да творцаў мастацкіх каштоўнасцей. Усёй сваёй дзейнасцю, бацькоўскімі клопатамі аб развіцці савецкай літаратуры Камуністычная партыя паказвае крытыцы наглядны прыклад, як трэба спрыяць росту мастацкай творчасці.

Вось і зараз партыя своечасова ўзняла пытанне аб «кампліментарнай» і «разноснай» крытыцы, з праяўленнямі якой можна сустрэцца і ў Беларусі. Удзельнікі дыскусіі, трэба спадзявацца, выявяць прычыны гэтых выдаткаў нашай крытыкі.

Мне здаецца, што «кампліментарная» альбо «разносная» крытыка — вынік яе бескантрольнасці. Што ма-

---

НАДРУКАВАНА Ў «ПОЛЫМІ»

ПА СТРОГІМ РАХУНКУ

Артыкул В. Каваленкі «Думкі пра сучасную беларускую крытыку», змешчаны ў лістападаўскім нумары «Полымя», пачынаецца словамі: «Зноў пра крытыку! — скажа іншы ўважлівы і дасведчаны чытач. Ці не лепш было б замест гэтага змясціць проста добры крытычны артыкул пра сучасную літаратуру, бо якраз такіх выступленняў бракуе нам у друку». Спадзяёмся, што гэты самы чытач прызнае «права на жыццё» артыкула В. Каваленкі, убачыць і зразумее, наколькі неабходная і надзённая яго грунтоўная і прынцыповая размова пра справы і клопаты сучаснай беларускай крытыкі.

З разуменнем і веданнем справы, добрай турботаю пра ідэйна-мастацкі ўзровень нашай крытыкі, «яе прафесійную здатнасць, майстэрства, урэшце — умовы літаратурна-крытычнай працы» напісаны гэты артыкул. В. Каваленка робіць гаспадарскі агляд набыткаў нашай крытыкі, гаворыць аб тым, што зроблена і робіцца лепшымі беларускімі крытыкамі. Адначасова ён спыняецца і на многіх арганізацыйных і творчых праблемах, абазначае шырокае кола пытанняў, якія чакаюць вырашэння.

Аўтар артыкула настойліва сцвярджае, што крытыка — не другарадны літаратурны жанр, ён выразна і пераканаўча акрэслівае яе сталае месца і важную ролю ў сучасным літаратурным працэсе. Разумеючы ўсю складанасць і цяжкасць літаратурна-крытычнай справы, ён, аднак, зусім не апраўдвае хваробы крытыкі і не патрабуе скідак для яе. Не, аперыруючы фактамі нашага літаратурнага жыцця, ён прад'яўляе крытыцы строгі рахунак: крытыка абмінае многія нявырашаныя пытанні літаратурнага працэсу, «слаба арыентуе... нашу літаратуру на новыя з'явы жыцця і на глыбокае іх філасофска-мастацкае асэнсаванне», «слаба вядзе яна змаганне з беззмястоўнасцю ў сучаснай літаратуры» і г. д.

Аўтар артыкула рашуча пад-

НАД ЧЫМ ПРАЦУЕ...

Уладзімір КАЛЕСНІК

Творчыя інтарэсы крытыка і літаратуразнаўцы Уладзіміра Калесніка шырокія і разнастайныя. Шмат гадоў займаецца ён даследаваннем і папулярызацыяй літаратуры былой Заходняй Беларусі. Вынік гэтага — змястоўныя і цікавыя кнігі «Паэзія змагання» і «Час і песні», вялікая колькасць артыкулаў і публікацый. Да іх дадаюцца складзеныя і глыбока растлумачаныя даследчыкам зборнікі вершаў М. Васілька, М. Засіма, Ул. Жылкі, анталагічны зборнік заходнебеларускай паэзіі «Сцягі і паходні». А яшчэ — белетрызаваная «Аповесць пра Таўлая», раздзелы з якой публікаваліся на старонках «ЛіМа» і «Полымя». Вабяць Ул. Калесніка і многія іншыя літаратурныя «тэмы». Яму належаць цікавыя, розныя па жанры працы аб сучаснай паэзіі і прозе, аб старажытнай беларускай літаратуры, аб выкладанні літаратуры ў школе. Няспынна займаецца Ул. Калеснік і гісторыка-краязнаўчай, фальклярыстычнай работай, клапатліва дапамагае (як кіраўнік абласнога літаратурнага аб'яднання) маладым літаратарам Брэстчыны.

Даследчык не пакідае сваёй першай літаратурнай сімпатыі — у цэнтры яго ўвагі па-ранейшаму застаецца заходнебеларуская тэматыка. Зараз на рабочым стале — манаграфія пра заходнебеларускую рамантычную паэзію 20-х гадоў. Значнае месца ў будучай кнізе, як адзначыў Уладзімір Андрэевіч у размове з карэспандэнтам «Літаратуры і мастацтва», адводзіцца творчасці Уладзіміра Жылкі. На думку даследчыка, яшчэ не паказана сапраўднае месца Ул. Жылкі ў заходнебеларускай паэзіі. Па рангу свайго таленту, ідэйна-эстэтычнай змястоўнасці твораў паэт павінен быць аднесены да самых значных у ёй у дваццатыя гады. Адна з асноўных задач кнігі — наноў перачытаць паэзію Жылкі, расказаць пра жыццёвы і творчы шлях паэта, прасачыць развіццё і дужанне яго таленту, акрэсліць галоўнае ў ім — спалучэнне творчай культуры, імкнення да псіхалагізму з актыўнай грамадзянскасцю. У кнізе будуць шырока выкарыстаны знойдзеныя ў выніку многіх росшукаў каштоўныя дакументы і матэрыялы: дзённік паэта пражскага перыяду, яго перапіска са сваякамі, успаміны сяброў і знаёмых і г. д. Шырокае кола гісторыка-літаратурных праблем беларускага рамантызму будзе ўпершыню разгледжана ў кнізе так грунтоўна.

Над чым яшчэ працуе Ул. Калеснік?

— Хочацца расказаць пра адданых сыноў народа, удзельнікаў змагання за ўз'яднанне Заходняй Беларусі з Савецкай краінай. Неўзабаве будуць закончаны два нарысы. Адзін — пра Анатоля Адамавіча Альшэўскага, які быў членам ЦК КПЗБ. Жыццё Альшэўскага было вельмі насычаным і знешнімі падзеямі і ўнутраным зместам. Між іншым, ён з дзяцінства быў знаёмы з Гайдарам (разам вучыліся), сябраваў з ім і пазней. Альшэўскі быў выдатным падпольшчыкам-рэвалюцыянерам, чалавекам надзвычай душэўным і сумленным. У нарыс будуць шырока ўведзены яго пісьмы, у якіх яскрава раскрываецца яго асоба і якія сведчаць, што ён меў адмысловы дар слова. Гэты нарыс з'явіцца спробаю паказаць у нейкай ступені ўвогуле месца і ролю рэвалюцыйнай эпісталярнай публіцыстыкі ў заходнебеларускім жыцці. Альшэўскі шмат пісаў сваім родзічам і знаёмым і з Савецкага Саюза, і з польскай турмы. Гэтыя пісьмы мелі немалое грамадска-палітычнае значэнне. Другі нарыс будзе прысвечаны заходнебеларускаму рэвалюцыянеру і антыфашысту Язэпу Урбановічу, аднакашніку В. Таўлая і сябру А. Салагуба. Тут таксама сабраны багаты матэрыял, ёсць пра што расказаць чытачам.

— Амаль закончаны ўжо творчы партрэт Ніла Гілевіча, які мяркую прапанаваць аднаму з нашых часопісаў.

Працягваецца праца над кнігай «Памяць», аб якой чытачы ўжо ведаюць па публікацыях у «Маладосці» і «Немане». Гэтая дакументальна-публіцыстычная кніга, якую задумалі стварыць пісьменнікі, былыя ўдзельнікі партызанскага змагання А. Адамовіч, Я. Брыль і Ул. Калеснік, раскажа вуснамі людзей, што цудам ураталіся ад фашысцкага вынішчэння, аб зверствах акупантаў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Пісьменнікі пабывалі на многіх месцах злачынстваў, аб'ехалі ўжо Гомельшчыну і Гродзеншчыну. Цяпер ідзе апрацоўка сабраных матэрыялаў...

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

ЗАРУКА НОВЫХ ПОСПЕХАЎ

ецца на ўвазе? У нас выступленне крытыка ў друку ўспрымаецца як апошняя інстанцыя. Мы амаль не сустракаемся з такой з'явай, калі выказаная думка аспрэчваецца, калі ёй даецца грамадская ацэнка. У нас амаль няма крытыкі крытыкі. Нават «Літаратура і мастацтва», увёўшы ў свой арсенал месячныя агляды рэспубліканскіх часопісаў, не ўдзяляе ў іх дастатковай увагі аддзелам крытыкі гэтых выданняў. Першай ластаўкай быў нядаўні агляд Б. Бур'яна крытычнага аддзела часопіса «Полымя». Пажадана, каб гэта была не апошняя спроба па гарачых слядах адразу ацаніць крытычныя выступленні ў друку. Нядрэнна было б, каб такія выступленні сталі традыцыяй і ў іншых літаратурных выданнях. Думаю, што была б карысная кваліфікаваная размова, напрыклад, у часопісе «Полымя» пра гадавую альбо паўгадавую крытычную прадукцыю часопіса «Беларусь» ці газеты «Літаратура і мастацтва».

Мне здаецца, беларуская літаратурная крытыка значна выйграла б, калі б яна пашырыла формы сваіх выступленняў. Пакуль у большасці выпадкаў яны вельмі аднастайныя: рэцэнзіі, артыкулы, зрэдку—літаратурны партрэт (часцей — да юбілейнай даты). А вось артыкулы, якія б узнімалі надзённыя пытанні сучаснай беларускай літаратуры, ставілі б перад ёй новыя праблемы, з'яўляюцца вельмі рэдка.

Як вядома, крытыка заклікана прыходзіць на дапамогу чытачу. Не будзем спыняцца на тым, што не ўсе мастацкія творы трапляюць у поле яе зроку. Гэта, відаць, і немагчыма. Недаравальна ж тое, што і тых твораў, якімі чытачы зачытваюцца, пра якія спрачаюцца, крытыка не заўважае. Звычайна такі лёс тых складаных твораў, якія нельга ўціснуць у «прокрустово ложе» усталяваных уяўленняў. Так было з некаторымі творамі В. Быкава, да гэтага часу не сказана важкага вычарпальнага слова пра «Снежныя зімы» І. Шамякіна. Наогул, мастацкія творы, дзе пастаўлены важныя і падчас вострыя пытанні сучаснасці, не знаходзяць у нашай крытыцы аператыўнага, своечасовага водгуку. А такія творы даюць падставы для шырокай размовы па вялікім рахунку для выяўлення грамадскіх пазіцый крытыка. Кнігі ж, якія не закранаюць надзённых пытанняў, часта знаходзяць хуткі водгук, таму што не патрабуюць ад крытыка напружання нерваў і сэрца. І водгук на такія «сярэднія» кнігі пішацца бясстрасна, абыякава.

І яшчэ раз — пра крытыку крытыкі. Як ні парадаксальна, найбольш нецікавыя рэцэнзіі і артыкулы ў нас напісаны менавіта на кнігі крытыкаў. Узнікае ўражанне, што крытыкі быццам саромеюцца пісаць узнёсла і цікава пра работы сваіх таварышаў.

Якую ж новую вяршыню патрэбна ўзяць нашай крытыцы? Неяк А. Твардоўскі зазначыў, што сапраўдным вершам можна лічыць той верш, які пачынаюць чытаць людзі, што ніколі не чыталі вершаў. Дык вось, хочацца, каб з'явіліся такія крытычныя работы, на якія ў бібліятэках, як на лепшыя мастацкія творы, устанаўлівалася б чарга, каб іх перадавалі з рук у рукі, зачытвалі, як кажуць, да дзірак. Несумненна, такія крытычныя работы будуць з'яўляцца. Наша жыццё, праблемы, якія ўзнімае беларуская літаратура, высокае майстэрства беларускіх крытыкаў — усё гаворыць за тое, што мы стаім на парозе з'яўлення такіх кніг.

Ц. ЛІЯКУМОВІЧ,
настаўнік.

г. Бабруйск.

ключаецца да надзённых спраў крытыкі. Ён даводзіць неабходнасць глыбокага, навуковага вывучэння крытычнай спадчыны мінулага, паказвае, якое значэнне мае асэнсаванне гэтай крытычнай спадчыны для вырашэння метадалагічных пытанняў гістарычнага развіцця беларускай літаратуры, наколькі залежыць ад гэтага агульны тэарэтычны ўзровень сучаснай крытыкі.

Магчыма, разважанні В. Каваленкі пра шляхі станаўлення новай беларускай літаратуры ў XIX стагоддзі, яго меркаванні аб «пэўным бар'еры эстэтычнай несумяшчальнасці» паміж мастацкай літаратурай і фальклорам — найбольш спрэчнае месца ў яго артыкуле. (У гэтым, зрэшты, пераконвае нас змешчаны побач з нататкамі В. Каваленкі цікавы артыкул В. Івашына «Анамалія ці заканамерны працэс?», дзе шмат у чым аспрэчваецца і ўдакладняецца канцэпцыя паскоранага развіцця беларускай літаратуры).

Але дыскусійнасць, палемічны напал артыкула В. Каваленкі стасуюцца да страснай, заклапочанай размовы. Аўтар артыкула, можна сказаць, не проста выказваецца па тых ці іншых пытаннях літаратурна-крытычнай тэорыі і практыкі (вось, маўляў, неабходна ўменне аналізаваць твор у адзінстве ўсіх яго ідэйна-мастацкіх кампанентаў; сіла крытыкі, яе грамадскі аўтарытэт залежаць ад асобы крытыка; «асабліва надзённую задачу сучаснай крытыкі складае супроцьдзеянне пашырэнню рамесніцкай, кан'юнктурнай літаратуры» і г. д.) Ён ваюе за крытыку баявую, актыўную, прафесійна-ўзброеную, шчырую і прынцыповую, тэарэтычна-глыбокую і эстэтычна-чуйную. За такім спалучэннем праблемнасці з актыўнасцю аўтарскай пазіцыі якраз добра адчуваецца асоба крытыка, які хварэе за літаратуру і крытыку.

Варта адзначыць таксама і размову пра крытыку, што адбылася на старонках кастрычніцкага нумара «Маладосці». Думкамі аб стане і задачах, аб ролі крытыкі ў літаратурным працэсе надзяліліся тут празаік Барыс Сачанка, крытык Уладзімір Юрэвіч і паэт Сцяпан Гаўрусёў. У іх выступленнях выказана багата цікавых меркаванняў і слушных прапаноў. Тут таксама клопаты крытыкі звязваюцца з агульналітаратурнымі справамі, таксама востра ставяцца многія пытанні. Выступленні ўдзельнікаў размовы вызначаюцца тонкім разуменнем сутнасці крытыкі («Разумець адзін аднаго» — назва артыкула Б. Сачанкі), жаданнем узняць яе ўплывовасць (У. Юрэвіч, «Крытыцы — аўтарытэт»), дбаннем пра яе эфектыўнасць, вышыню ідэйна-мастацкіх крытэрыяў (С. Гаўрусёў, «Ёсць у каго вучыцца»). У кожнага з іх, вядома, свой падыход да літаратуры і крытыкі, свае аб'екты ўвагі і аналізу. Але клопат у іх — адзін.

Шырокая размова пра стан і задачы крытыкі, што вядзецца зараз у нашым друку, абапіраецца на рашэнні XXIV з'езда КПСС, на клопаты партыі аб развіцці літаратуры і павышэнні ролі крытыкі. І ёсць добрыя падставы верыць у плённасць гэтай размовы. Хочацца паўтарыць услед за В. Каваленкам заключныя словы яго артыкула: «Партыйныя клопаты пра крытыку памогуць яшчэ ў шырэйшым маштабе сцвердзіцца крытыцы баявой, якая будзе на вышыні самых патрабавальных задач, крытыцы актыўнай, якая дасканала валодае марксісцка-ленінскай метадалогіяй, тонка адчувае мастацтва, упэўнена стаіць на варце грамадскіх інтарэсаў у літаратуры».

В. ЦІХАНОВІЧ.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

ПРАЦАВІТАСЦЬ, ПАМНОЖАНАЯ НА ТАЛЕНТ

Сцяпану АЛЕКСАНДРОВІЧУ — 50 ГОД

Споўнілася 50 гадоў літаратуразнаўцу, пісьменніку і педагогу Сцяпану Александровічу. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі паслала юбіляру прывітанне:

«З крытычных артыкулаў і краязнаўчых нарысаў Вы пачыналі свой творчы шлях. Любоў да даследавання гісторыі і развіцця роднай літаратуры акрэсліла кірунак Вашай літаратурнай дзейнасці. Вы грунтоўна і цікава расказваеце чытачам аб вялікай спадчыне першых на беларускай зямлі пісьменнікаў і дзеячоў культуры і аб дасягненнях пісьменнікаў — Вашых сучаснікаў.

Кнігі «Незабыўнымі сцежкамі», «Па слядах паэтычнай легенды», «Старонкі братняй дружбы», «Гісторыя і сучаснасць» з'яўляюцца каштоўным укладам у беларускае літаратуразнаўства.

Нам прыемна адзначыць, што Вы стварылі некалькі цікавых твораў і ў жанры мастацкай прозы — аповесці «Ад роднае зямлі...» і «Далёкія зарніцы».

Шмат сіл і ўвагі Вы аддаяце педагагічнай рабоце, прывіваеце студэнтам БДУ, дзе доўгі час працуеце, любоў да літаратуры, да яе таленавітых творцаў.

Жадаем Вам, дарагі наш сябра, добрага плёну ў творчай дзейнасці і на педагагічнай ніве, здароўя і радасці ў жыцці».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» таксама шчыра віншуе свайго былога супрацоўніка Сцяпана Александровіча.

●

Некалькі гадоў таму назад Сцяпан Александровіч, аглядваючыся на пройдзены жыццёвы шлях, напісаў: «Пражылося ўжо нямала, давялося і перажыць вельмі многа, толькі напісаў мала, а для літаратуры зрабіў яшчэ менш». Такая больш чым стрыманая самаацэнка творчых набыткаў аднаго з самых рупных даследчыкаў роднай літаратуры ідзе, магчыма, ад душэўнай далікатнасці і сапраўднай сціпласці гэтага чалавека ды яшчэ ад жадання рабіць як мага болей і лепей.

Мяне асабіста заўсёды прыемна здзіўляла і здзіўляе якраз вялікая працавітасць вучонага, яго гарачая і самаадданая захопленасць сваёй справай, шырыня яго навуковых і пісьменніцкіх інтарэсаў, яго выключная цікавасць да слаба вывучаных старонак нашай літаратурнай гісторыі, яго ўменне знаходзіць новыя факты і дэталі, адкрываць яшчэ не адкрытае. У гэтых адносінах рэдка хто з беларускіх даследчыкаў можа спаборнічаць з ім.

Сцяпану Александровічу належыць не менш дзвюх сотняў артыкулаў і рэцэнзій, пяць грунтоўных даследчыцкіх па сваім агульным характары кніг, дзве мастацкія аповесці, зборнік перакладаў з польскай мовы, якою вучоны валодае дасканала, хрэстаматыі па роднай літаратуры для вучняў сярэдняй школы і студэнтаў-філолагаў, падрыхтоўка да выдання і скрупулёзнае навуковае каменціраванне твораў некаторых нашых пісьменнікаў. У прыватнасці, Сцяпану Александровічу давялося зрабіць вялікую, у поўным сэнсе гэтага слова, пошукавую работу, каб данесці да сучаснага чытача творчую спадчыну Францішка Багушэвіча.

Асабліва шмат увагі аддаў Сцяпан Александровіч даследаванню сувязяў беларускай літаратуры з літаратурамі іншых народаў, у прыватнасці, з польскай, украінскай, латышскай. Паспяхова займаецца ён вывучэннем разнастайных праблем перакладчыцкага майстэрства. Так, перакладчыцкая практыка Янкі Купалы стала аб'ектам глыбокага аналізу ў кандыдацкай дысертацыі С. Александровіча, абароненай ім у 1958 годзе. Гэтыя ж праблемы разам з пытаннямі літаратурных узаемасувязяў складаюць асноўны змест кнігі «Старонкі братняй дружбы» (1960).

Больш за дзесяцігоддзе мэтанакіраванай даследчыцкай працы затраціў Сцяпан Александровіч на вывучэнне беларускага друку ў яго непасрэднай узаемасувязі з уласна літаратурнымі працэсамі. Вынікі гэтага вывучэння абагульнены ў вялікай манаграфіі «Пуцявіны роднага слова» (1971). Кніга вызначаецца выключным багаццем фактычнага матэрыялу, які па драбніцах на працягу дзесяцігоддзяў збіраў вучоны, перакапаўшы мноства рэдкіх, малавядомых выданняў і архіўных крыніц. Затое вывады даследчыка, заснаваныя ў кожным канкрэтным выпадку на неабвержных, часта ўпершыню ўведзеных у навуковы ўжытак фактах, набываюць вялікую пераканальнасць.

Даследаванне было прадстаўлена ў якасці доктарскай дысертацыі. Яно атрымала высокую ацэнку нашага друку.

Значнай заслугай Сцяпана Александровіча з'яўляецца і тое, што ён зрабіў здабыткам беларускага літаратуразнаўства жанр займальнай пісьменніцкай біяграфіі. Гутарка ідзе пра біяграфічныя нарысы аб вядомых беларускіх пісьменніках, сабраныя ў кнігах «Незабыўнымі сцежкамі» (1962, другое выданне) і «Па слядах паэтычнай легенды» (1965). Гэтыя нарысы, зноў жа густа насычаныя цікавымі фактамі, у тым ліку краязнаўчымі звесткамі, спалучаюць у сабе элементы навуковага і ўласна мастацкага стылю. Яны выхоўваюць патрыятычныя пачуцці моладзі больш, чым іншыя творы нашай усё яшчэ не асабліва папулярнай крытыкі, садзейнічаюць пашырэнню цікавасці да літаратуразнаўчай навукі, бо чытаюцца не толькі вузкім колам спецыялістаў.

Нямала шчырых прыхільнікаў мае мастацкая проза Сцяпана Александровіча. Так, аповесць «Ад роднае зямлі...» (1962), у якой на аснове дакументальных матэрыялаў і сапраўдных фактаў з добрай займальнасцю расказана пра дзіцячыя і юнацкія гады Якуба Коласа, выдавалася не толькі ў арыгінале, але і ў перакладах на рускую і ўкраінскую мовы.

Менш вядома пакуль што па-сапраўднаму не ацэненая аповесць «Далёкія зарніцы» (1967). У гэтым таленавіта і вельмі праўдзіва напісаным творы аўтар звяртаецца да перажытага ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Тады Сцяпану Александровічу выпала нялёгкая салдацкая доля. Яму давялося зазнаць горкі смак акружэння, жахі фашысцкага лагера ваеннапалонных, з якога ён уцёк восенню 1942 года, каб працягваць барацьбу з ворагам ужо ў якасці падпольшчыка, а потым і партызана.

Добрае слова варта сказаць і пра настаўніцкую працу Сцяпана Александровіча ў якасці выкладчыка беларускай мовы і літаратуры ў сярэдняй школе, у тэхнікуме. Гэтай працы ён аддаў чатырнаццаць гадоў. З поспехам чытае Александровіч складаны і вельмі аб'ёмны курс гісторыі літаратуры народаў СССР у БДУ імя У. І. Леніна, дзе ён працуе з 1963 года, шчодра дзелячыся сваім багатым жыццёвым і прафесійным вопытам, вялікімі ведамі і душэўнай цеплынёй і са студэнтамі філалагічнага факультэта, і з калегамі па кафедры беларускай літаратуры.

Пажадаем жа Сцяпану Хусейнавічу Александровічу з нагоды яго пяцідзесяцігадовага юбілею новых вялікіх творчых поспехаў, добрага здароўя і той нястомнай, руплівай працавітасці, якая ў спалучэнні з яго даследніцкім і пісьменніцкім талентам павінна і надалей даваць багаты плён.

Дзмітрый БУГАЁЎ.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы паказаў чарговую прэм'еру — «Залатую карэту» Л. Лявонава. Пастаноўшчык спектакля заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР Ц. Кандрашоў, мастацкае афармленне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР А. Грыгар'янца, музыка А. Янчанкі. Пераклад п'есы на беларускую мову зрабіў Ю. Гаўрук.

На здымку вы бачыце сцэну са спектакля.

Фота Ул. КРУКА.

Мікола
ГРОДНЕЎ

САКРАТАР

АПАВЯДАННЕ

Яшчэ ўчора Максіму Доўбіку то станавілася горача — ён гатовы быў скінуць з сябе пінжак, кашулю, то яго наскрозь праціналі дрыжыкі, несупраць быў, каб і кажухом ухутацца. Учора ён і падумаў яшчэ ці не лашчыцца да яго трасца якая, але стараўся не зважаць ні на што. А сёння на аўтобусным вакзале усё абвяла ў яго — і ногі, і рукі. Да таго яшчэ зачасціў кашаль і, галоўнае, пасмяглі губы — гэта першая прыкмета (ён сябе добра ведаў), што падскочыла тэмпература. Але і цяпер духам не падаў, не інакш скразняком дзе прахапіла. Дзіва што! Выбраўся ён на якія тры дні. Ці далёка, думаў, той Полацк. Разлічваў, што дзень—да Полацка, дзень у Марчанкі, на трэці спадзяваўся вярнуцца дадому. Ажно калясіць вось ужо шостыя суткі і, прызнацца, пакуль што нічога не выездзіў. Марчанка адразу сказаў: у яго атрадзе не было пятнаццацігадовай Ларысы Аскалёнак, не помніць такога прозвішча, аднак параіў, што на ўсякі выпадак варта было б звярнуцца да Азёрнага — менавіта, у яго былі партызаны камсамольскага і нават піянерскага ўзросту.

Хоць да Азёрнага амаль суткі язды — ён жыў ля Гродна — аднак Максім Доўбік доўга не разважаў, паехаў. Той развёў рукамі, паспачуваў Доўбіку. «Аднак, — пачухаўшы патыліцу, сказаў: — ты ў Ляшчэні спытай, ён быў разведчыкам, а жыве недзе ў Вільнюсе». І ад Ляшчэні нічога пэўнага не дабіўся. Праўда, на развітанне той назваў прозвішча Лукшы, але дакладна не ведаў, ці жывы ён. У руку яму тады собіла асколкам. Трэба было ампутаваць яе, гангрэна якраз пачалася, а тут блакада. Да таго яшчэ Ляшчэня помніў такі факт: калі два атрады, Марчанкі і Азёрнага, рыхтаваліся да штурму Мікашэвіцкага гарнізона, ён паслаў быў Лукшу разведаць пасты. Лукша заданне, вядома, выканаў, а праз колькі дзён, калі гарнізон быў ліквідаваны, неяк за абедам шчыра прызнаўся: калі б не адна смаркачка, толку ён ў тых пастах не дабіўся б. А вось хто тая смаркачка была — Аскалёнак ці яшчэ хто — Ляшчэня не ведаў. Дакладна не ведаў і адрас Лукшы. Спачатку назваў вёску Баронічы, недалёка ад Нерачы, а калі Доўбік развітаўся і выйшаў на вуліцу, аклікнуў яго: «А можа думаецца мне, не з Бароніч Лукша, — Ляшчэня разводзіў рукамі і ціснуў плячыма, — можа з Чыжоў ён, што за Мінскам, а можа і зусім з Хоцімска, хто яго ведае — столькі гадоў прайшло. — І пастаяўшы крыху, дадаў: — Калі жывы той Лукша, вось толькі Сцяпан ён ці Станіслаў, таксама не помню, а калі захочаш знайсці, знойдзеш».

Дасюль Доўбіка вялі словы Ляшчэні, вялі і не выходзілі з галавы: «Захочаш знайсці, знойдзеш». Цяпер яму хацелася адно — прылегчы. Нездаровілася — гэтак размарыла яго. Ён нагледзеў вольнае месца на лаўцы, прысеў.

Як на кожным вакзале — хай гэта вялікі чыгуначны ці малы аўтобусны — заўсёды тлумна. Людзі тоўпяцца ля касы, спяшаюцца, едуць, прыязджаюць. Нехта некага праводзіць, нехта некага сустракае. А яго, Доўбіка, бадай, даўно шукаюць. Дома сказаў жонцы, што з'ездзіць у Полацк праведаць колішняга свайго аднапалчаніна Марчанку, хоць Кацярына ўпершыню чула гэтае прозвішча, а старшыню калгаса Мяжэннага папярэдзіў, што адлучаецца на якія пару дзён па справах. Меўся быць дома яшчэ ў аўторак. А сёння... Доўбік аж перасмыкнуў плячыма. Якраз сёння, — а такое, вядома, здараецца не часта, — у калгасе выязны пленум райкома партыі. Калі б меліся спавядаць за якія грахі, а то цэлы год пісалі ў газетах аб актыўнасці і адказнасці камуністаў у «Сейбіце», не раз запрашалі і яго, Доўбіка, у раён дзяліцца вопытам, потым два месяцы камісія райкома вывучала стыль і работу партыйнай арганізацыі. Нарэшце вырашылі правесці пленум на месцы, паказаць усёй арганізацыі раёна, як жывуць і з якой аддачай працуюць камуністы ў калгасе. І вось — тут ясна — у Навасёлкі з'ехалася багата людзей. Многія, бадай, збіраюцца пагутарыць з сакратаром парткома, ды яго і першае выступленне. Можа, хто і спадзяецца яшчэ, што вось-вось паявіцца Доўбік — не можа быць у яго сёння больш важнай справы, чым пленум. А таго не ведаюць, што зараз ён, недзе за трыста кіламетраў ад дома чухаецца на вакзале і нават не ведае: паддасца немачы, якая хапае яго, ці ўсё ж адолее яе.

А Кацярына, нават сакратар райкома, Мяжэнны ды ўсе родныя і блізкія тым часам і папраўдзе трывожыліся наогул за яго жыццё — куды мог падзецца чалавек, калі добра ведаў, што сёння пленум.

Усё гэта разумеў Доўбік і сам трывожыўся. Добра, калі што праясніць у Лукшы, а калі... Тым больш не ведае, ці ўцалеў ён ад той гангрэны. Як тады апраўдацца хоць бы перад самім сабой? Што перад сабой — ён інакш зрабіць не мог. А вось ці зразумеюць яго людзі. Ды, урэшце, пазваніў бы, папярэдзіў, што затрымліваецца па справе Аскалёнак. Ну, а цяпер падумаў, упікаць сябе, каяцца — позна. Да Бароніч кіламетраў якіх трыццаць. Вось толькі калі аўтобус пойдзе?

Спачатку ён дастаў свой кашалёк і палічыў апошнія рублі — засталося толькі даехаць дадому. «А што, калі б... — нейкі момант ён сядзеў панура, потым пачаў разважаць уголас.—А што, калі вярнуцца. Няма грошай да Бароніч. — Далей абставіны падказалі, здавалася, самае што ні ёсць найлепшае выйсце: — Наняць таксі, пазваніць у Навасёлкі, што выязджаю, з таксістам, канечне разлічыцца дома, — якраз можа б яшчэ і на пленум трапіў». Вядома, яго ніхто не стаў бы ўпікаць, што не пабыў у Бароніча́х. Не хапіла грошай на білет і не пабыў. Нават Ларыса Аскалёнак, калі заўтра сустрэнецца ля школы — яна працуе настаўніцай — са шчырай прыязню павітае яго добрай раніцай, павітае і даверліва зірне яму ў вочы. І ён, вядома, не адвернецца. А чаго ж ? Толькі першае, што яму цюкне ў галаву— не хапіла тады грошай з'ездзіць у Баронічы. Перад высокім начальствам можна будзе апраўдацца, што ён столькі гойсаў па свеце — у яго нават білеты захаваліся. Ён верыў Ларысе Антонаўне і ездзіў, трэба будзе і яшчэ паедзе, а вось урэшце ці апраўдаецца калі перад самім сабой? Кожны раз — гэта можна сказаць загадзя — не, не, ды ўпікне сябе, што змаладушнічаў тады на вакзале — з-за якіх пяцідзесяці капеек не пабыў у Лукшы.

Нарэшце ён падышоў да касы і, перш чым падаць на білет, спытаў, ці скора будзе аўтобус на Баронічы?

— У сем вечара,—з маленькага акенца пачуў прыглушаны жаночы голас.

— Калі, калі? — яму не верылася, што так позна.

Вось табе і на... А сёмай вечара. Доўбік зірнуў па гадзіннік — было недзе каля адзінаццаці. На гэты раз, мабыць, як ніколі, пашкадаваў часу — столькі яшчэ чакаць. А тут, як на зло, гняло горкае прадчуванне, што не сёння-заўтра ды яшчэ ў дарозе ён канчаткова выматае свае сілы — гэтак ён не шкадуе сябе, не беражэ здароўя — і, чаго добрага, папросіцца ў каго прылегчы. Іншы пайшоў бы да доктара, сказаў: «Усё, здаўся», а ён пнецца яшчэ ў касу і шкадуе, што многа чакаць аўтобуса. «Эх, Доўбік, Доўбік...» — у яго голасе чуўся дакор, было і спачуванне. Яму нельга прастуджвацца, а калі часам заўважыў што якое, трэба было хутчэй класціся ў пасцель. З прастрэленым лёгкім ды яшчэ з залечанымі сухотамі рызыкаваць у дарозе небяспечна.

Сваю немач Доўбік ведаў, ведаў і заўсёды, як мог, бярог сябе. На гэты раз здавацца зацятай хваробе, а тым больш сярод дарогі, не хацеў і не мог. Яго пакуль мучыла толькі адно: няўжо дарэмна ён столькі скалясіў, няўжо ні на каго са сведкаў не натрапіць. Але дарма, што з тае зімы, калі Ларыса Аскалёнак, па яе словах, была сувязной партызанскага атрада, мінула каля трыццаці год.

Магчыма ён з'ездзіць у Баронічы, у Чыжы, пабудзе ў Хоцімску, магчыма Лукшы няма ўжо— усё магчыма, аднак ні за што іншае не возьмецца, пакуль не раскрые былую таямніцу. Не можа быць, каб усё, што напісала Аскалёнак у сваёй аўтабіяграфіі, зрабіла дзеля форсу. Не можа быць. Ну, а калі...

На нейкі момант Доўбік аблакаціўся на калені, вочы прыкрыў далоняй: «Ларыса, Ларыса Антонаўна ..»

...Яе не чулі, хоць на адкрытым партыйным сходзе і было людна. Валодзька Гаманкоў — ён быў старшынёй сходу — перад тым, як паставіць на галасаванне кандыдатуру Ларысы Антонаўны аб прыёме ў партыю, зачытаў афіцыйны адказ з архіва Цэнтральнага штаба партызанскага руху, што Аскалёнак Л. А. не значыцца ў спісах народных мсціўцаў.

— Не значыцца, таварышы, — слова «не значыцца» ён вымавіў з непрыязню, як бы сказаў, хоць гэта было ўжо ясна, што ў аўтабіяграфіі напісана адно — не шкадавала жыцця, у ліхую гадзіну была наперадзе, а на самай справе, вось факт, дакумент — не значыцца. Каму верыць? Гэтаму лістку яе аўтабіяграфіі ці дакументу?

У зале спачатку ўсе прытаіліся — кожны не мог адразу пагадзіцца з нязвыклай навіной, з той думкай, што Аскалёнак, тая Аскалёнак, пра якую пісалі ў газетах, якую хвалілі амаль на ўсіх сходах, — не тая, зусім не тая, за якую яе прымалі. Потым у зале неяк усе разам загаманілі.

Слова ўзяў Доўбік, ён сказаў:

— Сапраўды, ставіць на галасаванне, каб прыняць ці не Аскалёнак кандыдатам у члены партыі, паколькі ёсць такі дакумент, мы не маем права. Была Аскалёнак тады звязана з партызанамі ці не — трэба праверыць. А як гэта зрабіць... Можа ў каго будуць якія прапановы? — Калі ў зале стала ціха, Доўбік выказаў сваю прапанову: — Паколькі я даваў рэкамендацыю, дазвольце гэта зрабіць мне.

Пярэчанняў не было.

Пасля сходу, калі ўсе разышліся, у зале засталася адна Ларыса Антонаўна. Да яе ніхто не падышоў. І Доўбік тады не падышоў. Не ведаў, што гаварыць ёй: суцяшаць, абнадзейваць, чымсьці ўпікнуць — навошта ёй была чужая слава? Але баяўся пакрыўдзіць, больш таго, зняважыць — а раптам усё не так, што напісана ў адносіне з архіва.

Жыццё Ларысу не песціла. Яна дачка партыйнага работніка. Вайна застала яе ў Воранаве. Назаўтра бацька, Антон Аскалёнак, апрануўшы вайсковую форму, развітаўся з сям'ёй — пайшоў з часцямі Чырвонай Арміі, а маці, Соф'я Трафімаўна, засталася з трыма дзяцьмі — яна, Ларыса, была старэйшая, малодшыя Дзіма і Гена. У Воранаве з першага дня вайны стала трывожна. Маці, як дэпутату гарадскога Савета, прапанавалі дзяжурыць на тэлеграфе. Яна ўзяла з сабою дзяцей, узяла і вінтоўку, з якой, прызнацца, яшчэ добра не ўмела страляць, — і на пост. Там, на пасту, яна і сустрэла фашыстаў. Адцягнула была затвор, каб страляць, нават прыцэлілася, але падумала: што з таго? У абойме ўсяго пяць патронаў, а ў яе за плячыма трое дзяцей.

Праз колькі дзён яны сабралі якія пажыткі і, дай бог ногі, на ўсход, у Самацэвічы — там жыла бабуся. Недзе ў глыбокую восень, галодныя і знясіленыя, яны дабраліся на бацькаўшчыну. У бабусі хапала бульбы, ды і карову яшчэ не запусціла. Малыя крыху акрыялі. У Ларысы мінулася «курыная слепата». А тут на парог Атрошчанка. Той Атрошчанка, помніла маці, якога да вайны за п'янку адлучылі ад школы.

«Чаго б гэта ён? — здзівіліся ў сям'і. — Няўжо клянчыць гарэлкі?»

Атрошчанка быў на дзіва цвярозы, надзвычай ветлівы і далікатны. Ён асабіста павітаў маці, пацалаваў ёй руку, пацікавіўся здароўем, а заадно і пахваліўся, што яму ў камендатуры даверылі важную справу — узначаліць Самацэвіцкую школу.

— Адзін, вядома, у полі не воін, — сказаў Атрошчанка, — вось я і прыйшоў да цябе, Соф'я Трафімаўна, каб і ты падтрымала «новы парадак».

Яна рашуча і прама заявіла:

— Не, ворагу служыць не буду.

Як ні ўгаворваў яе Атрошчанка, абяцаў жалаванне, паёк на яе і на дзяцей, а яна сваё: не і не! Тады ён грозна насупіўся:

— Як гэта ты сказала: ворагу служыць не будзеш? Хто гэта вораг табе?

Маці не стала з ім больш гаварыць, паказала на парог. Нарэшце ён дастаў з кішэні паперу і пад слупком — у слупок былі перапісаны прозвішчы самацэвіцкіх камуністаў — надрапаў дрыжачай рукой: «Аскалёнак С. Т.» — і насупраць прозвішча паставіў крыжык.

— Ведаеш, што гэта такое? — з прыкрай ліслівай усмешкай спытаў ён. І не дачакаўшыся адказу, буркнуў: — Капцы.

У тую ноч маці не было дома. Яна пайшла да чырвонаармейцаў, што засталіся ў лесе. Якраз напаткала сакратара райкома Паўла Клінцова. Расказала яму ўсё, а праз дзень ці праз два да Самацэвіч дайшла навіна: недзе пад Маластоўкай перанялі Атрошчанку трое ўзброеных. Звязалі яму рукі і пад канвоем павялі ў лес. Аказалася, што спіс з тымі крыжыкамі, на шчасце, не трапіў у нямецкую паліцыю.

А потым цяжкія гады няволі, барацьба. І вось верасень сорак трэцяга года. Часці Савецкай Арміі вызвалілі Самацэвічы. Праз месяц прыйшоў ліст ад бацькі. А неўзабаве маці атрымала ад яго грашовы перавод. У тую ноч Дзімку нават прысніўся сон: здаецца, татка прынёс вялікі бохан хлеба, ўсе паселі за стол — а есці... А як хацелася кожнаму есці, — але маці за той хлеб ды за дзверы, кажа: «Няхай хлеб к другому разу». Так і было. Маці па пошце ўсе бацькавы грошы перавяла на будаўніцтва танкавай калоны.

Праз колькі часу са Стаўкі Галоўнакамандуючага на імя маці прыйшла тэлеграма са словамі шчырай удзячнасці.

Дзіма, гледзячы на тую тэлеграму, якую доўга трымала ў руках маці, неяк стала і па-мужчынску разважаў:

— А што, можа і добра, што аддалі на танк грошы. Хутчэй і вайна кончыцца. І татка хутчэй вернецца.

Праўда, пасля вайны адразу прыйшоў і татка, але ненадоўга. Год які пабыў дома і памёр — у яго на назе ўсё не гаілася рана. А зусім нядаўна і маці памерла. Пра ўсё гэта неяк расказвала парторгу Ларыса Антонаўна.

«Дык як жа яна можа быць няшчырая?» — не мог зразумець Доўбік. Таму назаўтра, пасля сходу, ён адразу і паехаў да Марчанкі. Марчанка, помніў Доўбік, партызаніў на тэрыторыі Віцебшчыны.

Нарэшце Доўбік выйшаў на дарогу, каб даехаць да Каганца на спадарожнай машыне, а там да Бароніч — ён добра ведаў тыя мясціны — застанецца якіх кіламетраў шаснаццаць, тым больш — знаёмым бароніцкім лесам.

Дарогі лесам, на дзіва, амаль не было. Між стромкіх елак і кучаравых бяроз застаўся толькі вузкі віхлясты праход і той апчаціняўся сіўцом і ядлоўцам. А некалі, пэўна, гадоў дзесяць таму назад, як і спакон веку, дарога тут была бойкая. З Бароніч у Каганец хоць не блізкі свет—толькі лесам трынаццаць кіламетраў — штодня снавалі людзі. Хто пехам ці на веласіпедзе, зганяючы з сябе сем патоў, дабіраўся ў каганецкую аптэку ці ў магазіны, а выхаднымі днямі з усялякай жыўнасцю з Бароніч кіраваў цэлы абоз на рынак. Дарога, вядома, не гуляла. Цяпер жа, калі з Бароніч пачаў курсіраваць у горад пасажырскі аўтобус, Каганец ад Бароніч застаўся ўбаку. Усе зачасцілі ў горад. Там бальніца, аптэка, раённы аддзел сацыяльнага забеспячэння, там багацейшыя і магазіны.

Аднак, хоць бы і ведаў Доўбік, што дарогі з Каганца на Бароніч не стала — усё роўна пайшоў бы лесам.

За свае гады ён многа прайшоў дарог. Гразкіх і пыльных. Даліся ў знакі ваенныя дарогі. Даставалася на моры. Дасталося яму і на сушы. Першы раз — у Латвіі, калі з усяго стралковага ўзвода іх уцалела зусім мала — тады ён пад танк шпурнуў звязку гранат. Апрытомнеў у шпіталі. Праз які месяц ачухаўся ад кантузіі і зноў на перадавую. Другі раз перапала недзе пад Кёнігсбергам. Аднак яго вогненныя вёрсты не скончыліся і пасля вайны. У сорак сёмым, у складзе асобага атрада, ён прыбыў вось у гэты Бароніцкі лес. Тут прытаіліся былі недабітыя нацыяналістычныя банды. На яго долю выпала блакіраваць атамана Руткевіча.

Больш месяца давялося высочваць бандытаў. Вырашана было—спачатку ўзяць атамана, а калі не ўдалося, мусілі блакіраваць ўсю банду.

У перастрэлцы яго параніла. Ён хапіўся за грудзі, падумаў — усё, кончылася яго дарога назаўсёды. Куля прашыла лёгкае. Але сэрца жыло.

Цяпер Доўбік мог бы знайсці тое месца — гэта недзе пад Стрыжамі, дзе цячэ Бараўнянка і растуць стромкія сосны. Дакладней, раслі. Пасля шпіталя ён прыязджаў глядзець тыя бліндажы і збіраў падасінавікі пад тымі соснамі. На гэты раз — хоць з тае вясны мінула больш дваццаці год — ён не пайшоў у Стрыжы. Часу было мала, здароўе падводзіла, не хацелася вярэдзіць душу. Ды і кашаль пачаў дабіваць. А ісці яшчэ недзе кіламетраў шэсць.

Дзень быў асенні, але сонечны, у лесе яшчэ дацвітаў верас і бялелі позния краскі. Доўбік мусіў адпачыць — ён прысеў на ўгрэве. Спачатку аблакаціўся на локаць, а потым і прылёг. Па целе прабегла звыклая млявасць, і неўзабаве вочы сталі зліпацца, быццам іх нехта намазаў мёдам. Але заснуць баяўся. Не таму, што бярог кожную хвіліну — баяўся сырой зямлі. Праз нейкі час ён адчуў прыліў бадзёрасці і ўспомніў: «Калі вы заўважыце, што я дужа хворы і мала надзеі на маё выздараўленне, аднясіце мяне на луг, і вы ўбачыце, што мне зноў стане хораша». Так гаварыў сваім сябрам хворы Жан Жак Русо. Сапраўды, як ні дзіўна — луг трохі вярнуў бадзёрасці ці сама прыйшла — але адчуў сябе Доўбік намнога здаравей. І дыхаць стала лягчэй, і ногі палягчэлі.

Сонца было якраз на поўдні. Яшчэ якую гадзіну хады, і ён у Бароніч.

Так і было. Калі яму паказалі хату Станіслава Лукшы, пазыўныя «Маяка» з рупара, што вісеў у Бароніч на тэлеграфным слупе, абвясцілі роўна тры гадзіны дня.

Доўбік спачатку пастаяў ля варот — спадзяваўся, калі ў двары адгукнецца сабака, то можа выйдзе на ганак гаспадар. Аднак было толькі чутно, як сакаталі куры. Тады ён зайшоў у хату. Перш чым пераступіць парог, падзеньдобрыўся, і, не пачуўшы нічога ў адказ, кашлянуў назнарок раз, другі, ды так гучна, што, здаецца, калі б у хаце быў глуханямы і той азваўся б. Нарэшце здалося, што за перагародкай нехта храпе. Доўбік адхінуў штору. На тапчане ў куфайцы і ботах спаў чалавек. Ён ляжаў вольна, шырока раскінуўшы ногі. Левы рукаў у яго быў пусты. Доўбік здагадаўся, што гэта гаспадар, а вось будзіць неяк не адважыўся. Вядома, лепш было б, каб сам прачнуўся. Толькі ці скора гэта будзе? Доўбік пахадзіў, пастаяў. Тады мусіў уключыць прыёмнік. Адразу ціха, потым на ўсю моц. Ад музыкі стол задрыжаў, шыбы ў вокнах звінелі, а Лукшы хоць бы што, храпе на ўсе застаўкі. Нарэшце Доўбік выключыў прыёмнік і трэба ж такому — той адразу прачнуўся.

— Добры дзень, — павітаў яго Доўбік.

Спачатку гаспадар не мог уцяміць — дзе гэта ён, што за чалавек перад ім, а калі прыгледзеўся, адказаў:

— Правільна, дзень харошы, а я сплю.

Нейкі момант яны разглядалі адзін аднаго: Лукша ўгадваў гэтага мужчыну — яму здавалася, што недзе бачыў яго, а вось дзе і калі, ну як на тое ліха, не мог прыпомніць адразу; Доўбік уяўляў раней, што Лукша вышэй за яго на галаву, самавіты, грузны мужчына, а ён ростам якіх аршыны два, шчуплы, сутулы. Сядзіць, маўчыць і толькі лыпае адным вокам. Дасталося чалавеку за вайну — апроч рукі, яму яшчэ і ў вока собіла.

— Прывет вам ад Ляшчэні, — першы загаварыў Доўбік, бо няёмка маўчаць, і заўважыў, як у Лукшы адразу пабольшала вока. Ён пацiснуў плячыма і спытаў:

— Ад якога гэта Ляшчэні?

— Камандзіра разведкі. Ад таго, што ў Вільнюсе цяпер.

— Ад Ляшчэні.., — задумаўся Лукша. — Ад Ляшчэні... — і, правёўшы рукой па барадзе, паківаў галавой: — Ну, ну, ведаю. Ляшчэня ў нас быў. Ды гэта ж камандзір мой. — І, павесялеўшы, сказаў: — Дзякую, што не забыў. Не забыў прывітаць во, а вось жа збіраліся нашы ў Мікашэвічах на той дзень, калі было дваццаць пяць гадоў, як германца разбілі, ды, не, не пазвалі мяне... Ды вы прысядзьце во, — спахапіўся Лукша, — хоць табурэтку вазьміце.

— І ад Аскалёнак вам прывет, ад Ларысы Антонаўны, ад сувязной, партызанскай сувязной.

— Ад якой гэта Аскалёнак? — бялёсыя бровы ў Лукшы збегліся ў адзін шнурок.

— Ды ёй тады было недзе пятнаццаць ці шаснаццаць гадоў, — удакладніў Доўбік. — Ну, помніце, калі вас пасылаў Ляшчэня ў Мікашэвічы, пасты разведаць, як смаркачка адна вас выручыла.

— А-а, гэта тая, — успомніў Лукша. — Вось толькі забыўся, як яе звалі, — і тут жа бліснуў на Доўбіка вокам.

На нейкі момант у яго позірку засвяціўся загадкавы агеньчык і... адразу ж пагас.

— Не, — рашуча кіўнуў ён галавой. — Не, вы нешта не тое кажаце, вы некага блытаеце. — А калі Доўбік зноў і зноў удакладняў прозвішча, прыкметы Аскалёнак, Лукша нават адвярнуўся і з непрыязню адказаў:

— Не, вы нешта не тое. Тую ж, ну, што ў Мікашэвічах мне памагала, я сам пахаваў. І цяпер магілку знайшоў бы. А вы прывет мне ад яе... Не, вы нешта не тое. А хто ж вы будзеце, адкуль вы?

У Доўбіка, здавалася, нешта абарвалася ў сярэдзіне, і ён не пачуў, што нават спытаў у яго Лукша.

— А вы добра помніце, — выціснуў з сябе Доўбік, — што яна была Аскалёнак і што вы пахавалі яе?

— Можа пісар у штабе і помніў прозвішча, а мы яе звалі проста Пупышкай — ростам яна маленькая была, пухленькая такая — усе і звалі яе Пупышкай. А я неяк зазлаваўся раз, толькі вось чаму зазлаваўся, не помню — і назваў яе смаркачкай. Дык во, глядзі, запомніў Ляшчэня.— Памаўчаўшы, Лукша гаварыў далей. — А харошая дзяўчына была, паслухмяная і, што важна, кажу, ростам маленькая. Бывала, пашлеш куды, нюні распусціць, ідзе, румзае, мамку шукае... У Мікашэвічы тады не падступіцца было. А яна ў іхні гарнізон прашылася. Цацак ёй тады надавалі — пустых кансервавых банак. І ўсё разнюхала — дзе пасты стаяць, калі мяняюцца. Вось як было. Толькі не даў бог ёй дажыць, пакуль нашы вернуцца. Пайшлі гэта мы пасля Мікашэвіч на другі гарнізон — усю ноч тады кіпеў бой, — дык яе асколкам. — І, уздыхнуўшы, дадаў: — Ох, і палягло ў той год нашых хлопцаў. Дзіва што... Германец зняў з фронту цэлыя часці і на нас, партызан.

Толькі цяпер Доўбік прысеў на табурэтку — значыць то была не Аскалёнак. Ён аблакаціўся на калені і стаў перабіраць то на адной, то на другой руцэ пальцы — яны па чарзе хрусцелі.

— Нешта я вас не ўгадваю, — прызнаўся Лукша. — Гляджу, гляджу, бачыў недзе, а не ўгадваю.

Дзе мог бачыць яго Лукша. Хіба толькі ў сорак сёмым, калі ля Стрыжоў высочвалі банду Руткевіча. Доўбік тады заязджаў у Бароніч. Старэнькая бабка частавала яго бярозавікам. Сок быў настоены на журавінах — халодны і рэзкі. А вось у якой хаце была тая бабка — можа б стаў распытваць, нарэшце прайшоўся б па вёсцы, успомніў — аднак яму было не да колішняга квасу. Здавалася, цяпер усё сатлела ў яго на душы. І яму, хваравітаму, стомленаму, больш не хацелася гаварыць ні аб чым. А паколькі Лукша ўсё яшчэ моршчыў лоб, успамінаў, угадваў, мусіў адказаць, што ён не тутэйшы, з-пад Гомеля.

— То як жа вы дабраліся да нас? — не разумеў Лукша. — Аўтобус жа ўранні прыходзіў. Ці вас хто падвёз?

— Не, я пехам, — а каб Лукша больш не надакучваў пытаннямі, дадаў: — Хацелася лесам прайсці.

— Дык вы з дарогі, значыцца, — спахапіўся гаспадар, — то, калі ласка, да стала, — і паказаў рукой за перагародку, на кухню.

Доўбік спрабаваў адгаворвацца, што ён сыты — гэтак добра паснедаў, аднак Лукша давodзіў сваё:

— Сонца ж з абеду ўжо, а вы лесам столькі ішлі, то як жа, падсілкавацца трэба. На стале ўсё ёсць. І ў пляшцы засталося трохі. Гэта ж талака ў мяне сёння. Бульбу на сотках выкапалі. Дык бабы во тут хмяліліся за абедам і мне перапала кропля. Яны паабедалі і пайшлі сабе, а мяне залашчыла дрымота, дык я во прылёг на хвіліну.

Адзінае хацелася Доўбіку — напіцца вады. Але Лукша сілком усадзіў яго за стол, наліў паўшклянкі асобай, а вада, сказаў, яшчэ ў калодзежы.

Было не было, Доўбік глынуў гарэлкі — адкуль паявіўся апетыт. Заеў маласольным агурком, мясам, аднак хмель узяў сваё — лягонька, здаецца, закружыла ў галаве і трохі, хоць ведаў, што ненадоўга, супакоілася на душы.

Калі вылез з-за стала і падзякаваў за пачастунак, наважыўся было папрасіцца, каб перадрамаць якую гадзіну, а ўвечары на аўтобус, і гайда дадому. Але тым часам Лукша спытаў:

— Як гэта вы да мяне? З адным прыветам ад Ляшчэні ці патрэба якая ў вас?

Доўбіку і так было зразумела, што пошукі яго аказаліся марнымі, ну а паколькі сам Лукша пацікавіўся, чаго прыехаў да яго чалавек з-пад Гомеля, падсеў бліжэй і, не зважаючы на пасляабеднюю млявасць, пачаў расказваць усё па парадку: што прымусіла яго паехаць, куды ездзіў і менавіта якая патрэба прывяла сюды.

Лукша ўважліва слухаў толькі спачатку, потым прыжмурыў свае вока і загадкава чухаў вострую бародку. А калі Доўбік сказаў: «Я спадзяваўся, што тая дзяўчына, з якой вы хадзілі ў Мікашэвіцкі гарнізон, і была Аскалёнак», ён перабіў:

— Пачакайце, была і яшчэ адна дзяўчына. Была, добра помню, што была... — І раптам, быццам у яго не хапіла духу. Нейкі момант ён загадкава маўчаў, гледзячы ў адну кропку, затым, уздыхнуўшы, безнадзейна паківаў галавой. — Толькі зноў жа... Ды што і казаць. З таго пекла нас трое зацалела і то цудам: Гэта Лазарук Міша — памёр нядаўна, Косця-сібірак. Ну, а я... Мяне адтуль вывалаклі акамянелага ўжо. — Ён тыцнуў у паветра куксай левай рукі. — Во, гэтая рука была перабіта. Трое сутак ляжаў у зямлі і смурод пайшоў ад раны. А было такое. Я ж кажу, што германец тады зняў з фронту цэлыя часці і на нас. Дык вось гэта недалёка ад Мікашэвіч было. Нас недзе чалавек трыццаць разведчыкаў, калі чыгунку пераходзілі, сутыкнуліся з тым германцам. Завязалі бой. Нас пачалі ціснуць, мы адбівацца. Адбіваліся, адбіваліся ды патронаў не хапіла. Мы адышлі ў лес, яны за намі. Апынуліся ў такой нетры, хоць каравул крычы — з аднаго боку возера, а з трох яны, эсэсаўцы. Назаўтра раніцай чакаем, што пачнуць гады прачэсваць кожны куст. Усю ноч мы сабе хованкі капалі. А як толькі пачало днець, загергетала немчура. Кожны куст яны прашылі з аўтамата, кожную купінку прапаролі штыком. Тады мала каго з нашых залучылі. Мы думалі, прайшлі, прачасалі і ўсё на гэтым. А яны, гадзюкі, заселі ў лесе ажно на трое сутак. Хто чыхнуў знянацку, хто кашлянуў ненарокам — яны і давай пранюхваць, а потым яшчэ і аўчарка паявілася ў іх. А вясной якраз было, снег толькі сышоў. Зямля золкая... Уцалеў я, бо здароўе як у каня было. Мяне ля куста дзёрнам абклалі, выраўнялі, толькі прадуху кінулі. Не інакай, думалі, калі богу душу аддам, ямкі не трэба капаць і гады не будуць здзекавацца. Лазарук і Косця-сібірак таксама ўцалелі, яны на дрэвы паўзлазілі. На дрэвы, кажу...

— Ну, а дзяўчына, вы сказалі, што была яшчэ адна дзяўчына,— напомніў Доўбік.

— Ага, была, была... — падхапіў Лукша і тут жа неяк замяўся. — Сказаць, што дзяўчына, як дзяўчына, але ў атрадзе мала яе хто ведаў. Не таму, што сувязная, разведчыца была. Малалетка яна. Гэтак класаў сем ці восем да вайны кончыла. А нічога сабе з твару. Вось з-за гэтага, помню, і трапіла да нас. Паліцэйскі да яе прыставаў, замуж хацеў узяць. Тады яе маці прывяла да нас у атрад. Дзяўчына спачатку варыла нам ежу. А потым, калі мы перабраліся ў Мікашэвічы, адзін выдумшчык параіў з тае дзяўчыны хлопца зрабіць. Знайшоў ёй штаны, каптан нейкі, пастрыг — глядзім на яе: прад намі такі падшыванец, адарві ды падай. Мы гэтага «падшыванца» ды паслалі ў вёску да старасты — стараста наш чалавек быў — яна і прыносіць ёду, бінту. Ды што казаць, — далей не хацелася гаварыць Лукшу. — Куды толькі мы яе не пасылалі.

— А дзе гэта было, калі маці прывяла яе ў атрад? — зацікавіўся Доўбік.

— А было гэта недзе за Прапойскам. Партызаны толькі збіраліся тады. Клінцоў, сакратар райкома, у нас за старшага быў.

— Вось, кажаце, маці прывяла яе ў атрад.— тут Доўбік прыўзняўся. Здавалася, што ён нешта, хоць няпэўнае, але ўлавіў.

— Я ж кажу, паліцэйскі прыставаў.

— Не пра тое я. Я пытаю, маці сувязь якую мела з атрадам, ці прывяла дачку выпадкова, проста, каб схаваць яе ад таго паліцэйскага?

— Тут я вам, — Лукша пачухаў патыліцу. — тут я вам... Каб жа не зманіць... Здаецца, раней прыходзіла яна. А прыходзіла ці не на паліцэйскага скардзіцца, ці... Адно мне помніцца, што Клінцоў паслаў нас — гэта мяне і яшчэ двое, каб мы паліцэйскага таго перанялі. Ён нейкі данос ішоў рабіць у Маластоўку. Але ж той паліцэйскі, гэта я добра помню, быў у гадах ужо. І прасіўся тады, каб пашкадавалі яго дзяцей. Значыць, той паліцэйскі не мог улягаць за дачкой — яго за нешта другое перанялі... Але ж столькі гадоў прайшло, ці ж гэта ўспомніш усё.

— А ці не Атрошчанка гэта быў? — Здавалася Доўбіку, што ён ужо ўхапіўся за ланцужок.— Ці не той Атрошчанка, якога немцы прызначылі дырэктарам у Самацэвіцкую школу?

Лукша, памаўчаўшы, пацiснуў плячыма:

— Як яго там звалі — гэта ў штабе было запісана.

— А прыкметы яго помніце?

— Ну, я ж кажу, прасіўся, каб дзяцей яго пашкадавалі.

— А ў Маластоўку чаго ён ішоў?.. Можа ў паліцыю?

— Можа і ў паліцыю. Маніць не буду.

— Не на яе маці, Соф'ю Трафімаўну, ён ішоў рабіць данос у паліцыю? Ну, помніце, яна тады адмовілася працаваць настаўніцай. Ёй Атрошчанка пагражаў паліцыяй... Помніце, ён нёс тады спіс самацэвіцкіх камуністаў. Насупраць кожнага прозвішча стаяў чырвоны крыжык. І насупраць прозвішча Аскалёнак стаяў такі крыжык — гэта значыць расстрэл. А помніце, за што вы яго, Атрошчанку, расстралялі? Помніце, яго да вайны са школы выгналі, а вось немцы... Ну, хоць штонебудзь вы помніце!? — Доўбік нарэшце перайшоў на «ты». — Ты ўспомні, успомні вёску. Не з Самацэвіч была тая дзяўчына? Ну хоць трохі пакруці шарыкамі. Ну, што ты сапеш?

(Заканчэнне на 12 стар.).

А. БУТАКОЎ,
кандыдат мастацтвазнаўства

ДАВАЙЦЕ ПАДУМАЕМ РАЗАМ

«А ЗОРЫ ТУТ ЦІХІЯ...» Б. ВАСІЛЬЕВА У РУСКІМ ТЭАТРЫ БССР імя М. ГОРКАГА

Рускі тэатр БССР імя М. Горкага з поспехам у гледачоў паказвае спектакль «А зоры тут ціхія...» паводле аповесці пісьменніка Б. Васільева, інсцэніраванай для Маскоўскага драматычнага тэатра на Таганцы Ю. Любімавым і Б. Глаголіным. Перанесена не толькі інсцэніроўка, а і пастановачны прынцып, рэжысёрская трактоўка п'есы і роляў, дэкаратыўнае афармленне, музыка. Сёлета ў часе гастроляў гэты твор у інсцэніроўцы Б. Эрына і С. Дзіманта паказваў мінчанам Дзяржаўны драматычны тэатр імя Я. Коласа. І тут таксама рэжысёр Б. Эрын фактычна перанёс агульны малюнак спектакля са сцэны Маскоўскага Цэнтральнага Тэатра Савецкай Арміі, дзе ён быў ім пастаўлены незадоўга да прэм'еры ў Віцебску.

Тэатральная грамадскасць ведае, што так часамі рабілі і іншыя рэжысёры. Напрыклад, у свой час А. Таіраў пераносіў на сцэну Растоўскага тэатра спектакль Камернага тэатра «Аптымістычная трагедыя», неаднаразова паўтараў «Першую Конную» і «Гарачае сэрца» на розных сцэнах А. Дзікі, «Караля Ліра» — В. Фёдараў... Часта аўтарскія пераносы і паўторы выклікалі спрэчкі ў прафесійным асяроддзі дзеячоў сцэны. Працаўнікі такой практыкі не без іроніі прыгадвалі рускую правінцыю, якая ў перыяд найвялікшай папулярнасці МХТа ставіла п'есы А. Чэхава або М. Горкага, падкрэсліваючы на афішы: «У мізансцэнах Маскоўскага мастацкага тэатра». Прыхільнікі ж, наадварот, звычайна супрацьстаўлялі наступны тэзіс: рэжысёр мае права паўтараць свой спектакль, а гледачу няма справы да таго, які ён варыянт бачыць — арыгінальны або копію, важней ідэйна-мастацкі эфект і ступень уздзеяння тэатральнага твора на аўдыторыю.

Цяпер у сувязі са спектаклем Рускага тэатра БССР імя М. Горкага «А зоры тут ціхія...» гэтыя спрэчкі перакінуліся да нас. У прыватнасці, на V з'ездзе Беларускага тэатральнага аб'яднання прамоўцы ў спрэчках па дакладзе не абміналі гэтага пытання. Выказваліся палярныя думкі. Іх цікава ведаць і, мабыць, павесці далей размову не толькі для таго, каб пастарацца гранічна аб'ектыўна ацаніць вынік творчага супрацоўніцтва мінскай артыстычнай трупы з маскоўскай рэжысурай, не менш важна высветліць наогул правамернасць такой практыкі ў галіне рэжысуры. «А зоры тут ціхія...» на рускай сцэне ў Мінску прыцягнулі ўвагу яшчэ і, так сказаць, адкрытым, амаль механічным пераносам да дробязей нават электрасвятла з адной пастаноўкі на новую мастацкую глебу (артысты тэатра пад кіраўніцтвам Ю. Любімава маюць зусім іншую творчую падрыхтоўку і іншую школу ў параўнанні з трупай Рускага тэатра імя М. Горкага). Таму калектыў і рэжысура ў дадзеным выпадку як бы самі прапанавалі палеміку, далі спажыву для роздуму і спрэчак.

Адзін з прыхільнікаў спектакля «А зоры тут ціхія...» галоўны рэжысёр Дзяржаўнага тэатра імя Я. Коласа С. КАЗІМІРОЎСКІ на з'ездзе гаварыў: «Калі разглядаць вопыт пераносу спектакляў на іншую сцэну, як сталую сістэму, то яе трэба прызнаць заганай. Але ў канкрэтным выпадку ўражанне застаецца добрае... Я ад душы парадаваўся за гэты спектакль горкаўцаў, бо створана цікавае, зусім самабытнае, арыгінальнае відовішча на дабротным літаратурным грунце... Знаёмства з паэтыкай Тэатра на Таганцы такім чынам — гэта каштоўна і з пункту гледжання пазнавальнага, гэта карысна і па эстэтычных меркаваннях... Копіі ў тэатры быць не можа. Спектакль кожны раз набывае свае нюансы. Тут уступае ў сілу мастацкая самастойная прырода тэатральнай творчасці... Гэты спектакль прынёс тэатру радасць, ён узняў цікавасць гледача да сцэны, дае яму пачуццё задавальнення, і гучыць на поўны голас герoіка-патрыятычная тэма...»

Відаць, меў пэўную рацыю вопытны рэжысёр С. Казіміроўскі, калі засяродзіў увагу на канкрэтным прыкладзе: сапраўды «А зоры тут ціхія...» на сцэне ў Мінску пакідаюць яркае ўражанне і хвалююць патрыятычным пафасам. Справядліва гаварыў прамоўца, што сістэматычнай такая практыка пераносу гатовых спектакляў са сцэны на сцэну быць не павінна. Далёка не заўсёды артыстычныя індывідуальнасці адной трупы могуць па-творчы актыўна ўплываць на рэжысуру і даваць арыгінальны малюнак персанажаў у гатовай партытуры.

Пра гэта на з'ездзе гаварыў народны артыст СССР Л. РАХЛЕНКА. Ён прыгадаў, што і купалаўцы ў свой час ігралі гатовую рэжысёрскую версію спектакля «Я, бабуля, Іліко і Іларыён». Тады здавалася, што гэта—унікальны выпадак. Цяпер тое ж здарылася са спектаклем «А зоры тут ціхія...» Вызначаецца пэўная тэндэнцыя. «Таварышы, — сказаў Л. Рахленка, — калі вам блізкая творчая манера рэжысёра Юрыя Любімава, запрашайце яго да сябе ў якасці пастаноўшчыка арыгінальнага твора. Не да твару задавальняцца копіяй. Рэжысёр Эфрас у Маскве добра паставіў спектакль «Староннi чалавек». Што ж, вы цяпер возьмеце і гэты спектакль і паўторыце ў сябе!» І падкрэсліў, што творчыя кадры рэспублікі такія багатыя, што задавальняцца копіямі нашым тэатрам не варта...

Сёння «Літаратура і мастацтва» друкуе артыкул кандыдата мастацтвазнаўства Аляксандра Бутакова. Гэта — як голас у спрэчках, якія рэдакцыя не збіраецца абрываць гэтым артыкулам. Трэба спадзявацца, што з ім пагодзяцца або будуць спрачацца і дзеячы тэатра, і гледачы.

Калі глядзіш гэты спектакль у пастаноўцы Ю. Любімава і Б. Глаголіна, дык перш за ўсё адчуваеш павагу да таленту сапраўднага мастака, які знайшоў такое гарманічнае ва ўсіх кампанентах пастановачнае вырашэнне вядомай аповесці. Гэта вырашэнне здзіўляе цябе не так арыгінальнасцю, як змястоўнай прастатой і лаканізмам рэжысёрскіх прыёмаў. У самой інсцэніроўцы, аўтарамі якой з'яўляюцца Ю. Любімаў і Б. Глаголін, у сцэнічнай кампазіцыі, у выяўленчых сродках, у музычным афармленні спектакля, у яго рытмічным напаўненні ўсё прадумана, асэнсавана да дробязей. Здаецца, што менавіта так і толькі так можна і трэба трактаваць на сцэне гэтую прозу! Спектакль уражвае эмацыянальнай логікай пастаноўшчыка, яго бясспрэчнай воляй над выканаўцамі ў іх дзеянні, у руху філасофскай думкі твора, у матэматычнай выразнасці мізансцэн.

І тое, што цяпер тысячы мінчан, якія раней многае чулі пра Маскоўскі тэатр на Таганцы, могуць, карыстаючыся не поездам і самалётам, а трамваем і тралейбусам, спаткацца з мастацкай манерай аднаго з самых цікавых рэжысёраў сучаснасці, — сам гэты факт, безумоўна, станоўчы.

Але вось што дзіўна і што не можа не прымусіць задумацца: у адрозненне ад пастаноўкі «на Таганцы», у спектаклі ў Мінску няма ні адной прыкметнай акцёрскай удачы, няма адкрыццяў. Усе акцёры іграюць роўна, упэўнена, з аднолькавай сілай тэмпераменту. І нават у другой палове спектакля—найбольш дынамічнай і драматычнай, найбольш хвалюючай не толькі трагізмам развязкі сюжэта, але і яркасцю сродкаў паказу—нават тут ва ўсіх выканаўцаў заўважаеш імкненне толькі добрасумленна ажыццявіць рэжысёрскую зададзенасць. Артысты карыстаюцца агульным для іх прыёмам—нямы перадсмяротны крык, а затым змярцвелы спакой твару і цела. Удала падабраная песня больш гаворыць аб характары і вобразе кожнай гераіні, чым сцэнічная ігра выканаўцаў іх роляў. Нарэшце, фінальны праход старшыны ўражвае не так ладам пачуццяў і ўзрушэннем самога **артыста—выканаўцы—чалавека**, як таленавітасцю і выяўленчай яркасцю рэжысёрскай мізансцэны і пастановачных атрыбутаў.

Ці не ёсць гэта заканамерны вынік таго, што спектакль Рускага тэатра БССР — копія маскоўскай пастаноўкі «А зоры тут ціхія...»? Відаць, што так. Копія і ў выяўленчым мастацтве ёсць толькі копія. Ці магчыма яна ў тэатры і наколькі апраўдана?

Я не бяруся адказаць на гэтае пытанне катэгарычна, тым больш даваць які-небудзь рэцэпт. Рэцэпты ў мастацтве, як мне здаецца, прыносяць больш шкоды, чым карысці. Але давайце проста падумаем над той з'явай, якую прынёс з сабою ў Мінск спектакль «А зоры тут ціхія...» Ю. Любімава і Б. Глаголіна, цалкам скапіраваны з арыгінала спектакля ў тэатры на Таганцы.

Перш за ўсё, думаецца, што прыёмы пастаноўкі і манера акцёрскай ігры, уласцівыя тэатру Ю. Любімава, неўласцівыя ў нечым істотным і супярэчаць традыцыям такога творчага калектыву, якім з'яўляецца Рускі тэатр БССР імя М. Горкага, выхаваны ў іншай школе, на іншых прынцыпах і манеры акцёрскай ігры. Ці можна ў такім выпадку механічна, нібы праз капіравальную паперу, пераводзіць гатовую сцэнічную форму спектакля «на Таганцы» ў спектакль з артыстамі тэатра зусім адметнага профілю? Ці варта акцёраў ператвараць проста ў выканаўцаў, пазбавіўшы іх магчымасці ў самастойным творчым працэсе выношваць свой вобраз, даваць яму сваю інтэрпрэтацыю?

Можа, я крыху несправядлівы, можа, маё адчуванне ад спектакля вельмі суб'ектыўнае. Але на ўсім яго працягу (як і на адной з рэпетыцый) я не мог пазбавіцца ад спачування да ўсіх выканаўцаў, як не мог і не захапляцца ўменнем рэжысёра весці самую рэпетыцыю, крок за крокам, настойліва ўводзячы кожнага артыста ва ўжо ажыццёўленую з іншымі форму спектакля.

Трэба адзначыць, што артысты Ю. Ступакоў, Э. Аўчыннікава, І. Лакштанава, В. Клебановіч, Н. Чамадурава, як і ўсе астатнія ўдзельнікі, стараюцца добрасумленна выканаць заданні рэжысёра, у якіх ён у сумесна з Ю. Любімавым пастаўленым спектаклі ў Маскве мае ўсе правы, бо гэта тэатр падрыхтаваны да выступленняў у завостраных і адкрыта ўмоўных сцэнічных формах. Таму артысты ў Мінску не здолелі цалкам раскрыць сваіх індывідуальнасцей, не ўзняліся да ўзроўню тых акцёрскіх удач, якімі вызначаецца арыгінал спектакля «на Таганцы». Запаветна-індывідуальнае ў акцёры, здольнае творча ўзбагаціць, а часам і рашуча змяніць нешта ў рэжысёрскім малюнку тут бяздзейнічае.

Відаць, таму такім аднастайным выглядае Ю. Ступакоў у ролі старшыны Васкова. А які ж быў цікавы гэты артыст у папярэднім спектаклі тэатра «Разгром» у ролі Марозкі! Відаць, таму такая безаблічная гераіня І. Лакштанавай — актрысы, якая нядаўна адкрыла новыя грані свайго таленту ў ролі Клаўдзіі ў «Дзецях Ванюшына». Мусіць, па той жа прычыне прасталінейна паводзіць сябе ў спектаклі В. Клебановіч, так «націскае» Э. Аўчыннікава, такія скаваныя гатовым малюнкам роляў Б. Масумян, З. Асмалоўская, Ж. Ермаліцкая.

Упэўнены, што калі б той жа спектакль, з той жа рэжысёрскай задумай і з тымі ж акцёрамі нараджаўся ў гэтым тэатры як арыгінальны, дык і вынік усяго працэсу быў бы значна вышэйшы і цікавейшы, чым гэта мы бачым цяпер. І акцёрскія ўдачы былі б сапраўднымі, без «аглядкі» на вядомы ўзор.

Цяпер давайце разгледзім яшчэ

Яўген РАМАНОВІЧ,
заслужаны артыст БССР

ДРУГАЯ СУСТРЭЧА

«БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫЯ» А. АСТРОЎСКАГА У АКАДЭМІЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ Я. КУПАЛЫ

Гэтая камедыя вялікага драматурга, якая мае ў сабе нешта падкрэслена меладраматычнае (і такія спектаклі па ёй ставяцца) і, адначасова, рысы высокай трагедыі (зрэдку яе іграюць і так), у другі раз пастаўлена на беларускай сцэне Л. Рахленкам. Упершыню гэта было ў 1938 годзе. Цяпер адбылася другая сустрэча. Якія ўражанні пакідае спектакль? Шчыра скажу, калі я выказваю сваю думку аб ім, са мной не ўсе згаджаюцца. Ёсць гледачы, якія лічаць празмерна стрыманай і нават халаднаватай Кручыніну, а Нязнамава, наадварот, занадта нервовым і нават крыклівым. Ад гучання гэтых вобразаў залежыць наогул гучанне спектакля. Я перакананы, што мае апаненты нечага яшчэ не «ўлавілі» ў трактоўцы камедыі і яе выкананні купалаўцамі ў сёлетняй пастаноўцы.

У адным інтэрв'ю Л. Рахленка, гаворачы пра намеры тэатра, сказаў: «Узялі гэтую п'есу перш за ўсё для актрысы, якая знудзілася па вялікай творчай рабоце... Нам захацелася вярнуць ёй творчую радасць, акрыліць яе...» Гэта правільна і высакародна ў дачыненні да акцёраў, якія маюць права на вялікую ролю. Да ліку такіх акцёраў належыць і Таццяна Аляксеева. Глядач яе помніць яшчэ па Брэсцкім тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі: вострасатырычную Бланш у камедыі Бернарда Шоу «Лонданскія трушчобы» і асабліва Лізу ў «Дваранскім гняздзе» І. Тургенева. У трупе купалаўцаў Т. Аляксеева з поспехам стварае вобразы цудоўнай Паленькі ў «Даходным месцы», Алены Васілеўны ў «Жаніцьбе Бялугіна» і многія іншыя. Кульмінацыяй гэтага цыкла гераінь Астроўскага трэба лічыць выкананне Т. Аляксеевай ролі Кручынінай. Усе мы добра ведаем, што, паказваючы ў вострасатырычных, часам гратэскавых фарбах прадстаўнікоў рускага дваранства, купецтва, чыноўніцтва, драматург усе сімпатыі аддае людзям простым, з народа, асабліва захапляючыся рамантычнай моладдзю (Нязнамаў, Жадаў, Кацярына). Бясспрэчна, маладыя героі яго п'ес, у тым ліку і Нязнамаў, імпануюць і сучаснаму гледачу сваім мяцежным духам, нецярпімасцю да дэспатызму і пошласці, высокай чалавечнасцю. Культуру і гуманізм унутранага свету раскрывае драматург і ў вобразе інтэлігентнай жанчыны—Кручынінай.

На гэтыя персанажы і сфакусавана творчая ўвага рэжысёра Л. Рахленкі і ўсіх выканаўцаў. Тонка і пранікнёна паказвае Т. Аляксеева лёс юнай дзяўчыны, якую спакусіў Мураў, малады чалавек з губерanскіх чыноўнікаў. Чыстая і празрыстая ў сваіх пачуццях Люба Атрадзіна, будучая Кручыніна, глыбока перажываючы здраду каханага, аднак, не ўпадае ў безнадзейную роспач, а цвёрда і ўпэўнена ідзе насустрач свайму лёсу. Скалечаны прагай да грошай і кар'еры, Мураў пакідае Атрадзіну і жэніцца на багатай нявесце. Гэтай сцэны-пралогу не было ў спектаклі «Без віны віναватыя» 1938 года. Цяперашняя пастаноўка больш поўна раскрывае вобраз Кручынінай і робіць зразумелым здзіўленне Мурава, калі ён бачыць сваю былую ахвяру ў поўным бляску і росквіце таленту. Разбагацеўшы, Мураў і тут застаецца бяздушным і верным сваёй хцівасці, для яго самае галоўнае ў жыцці—грошы. Усё прадаецца і купляецца, лічыць ён. Але ёсць людзі з другой філасофіяй, яны высока нясуць сваю чалавечую годнасць і гэтым імпануюць нашаму сучаснаму гледачу. Гэтакая Кручыніна, і Т. Аляксеева па-акцёрску вельмі выразна раскрывае яе сутнасць, асабліва беражліва праносячы інтэлектуальны свет гераіні. Мне здаецца, што актрыса і ў знешнім малюнку ролі і ў «другім плане» ў падтэкстах перадае змест і пачуцці трагічнага лёсу Кручынінай.

Кручыніна — артыстка, яна ўмее быць стрыманай, валодае сабой. Гэта толькі так часам выглядае, што ў яе ўсё перагарэла. На сцэне купалаўцаў дзейнічае шчырая натура, якая ў хвіліны драматычныя раскрываецца глыбока і тэмпераментна. Хвалюе сцэна, дзе Кручыніна пазнае ў Нязнамаве свайго згубленага сына:

— Гэта ён... Грыша, мой Грыша! Якое шчасце! Як хораша жыць на зямлі!.. Панове, не абражайце яго, ён харошы чалавек. А вось цяпер ён знайшоў сваю маці і будзе яшчэ лепшы...

Паўтараю, некаторым здаецца, што Т. Аляксеева ў гэтай ролі вельмі ўжо стрыманая ў сваіх пачуццях і занадта замкнёная ў сабе. Гэта ў поўнай меры так, але, калі падумаеш аб тым, хто навакол яе, хто хоча стаць гаспадаром яе таленту і жаночай чысціні, то разумееш, што вымушае Кручыніну быць вельмі засяроджанай. Мабыць, так зразумець ролю Т. Аляксеевай дапамог высокі ўзор гэтага вобраза, створанага ў свой час Л. Ржэцкай. Але, шануючы мінулыя здабыткі выдатнай беларускай актрысы, у многім следуючы ёй, цяперашняя выканаўца выглядае, я сказаў бы, больш інтымнай, сузіральнай і сціплай. Яе страсці не шугаюць полымем, а гараць роўным агнём пяшчотнай і шчырай душы. Хочацца пажадаць актрысе, каб у першай сцэне глядач адчуў больш лірызму, непасрэднасці і хвалюючай роспачы маладой дзяўчыны, якая ўпершыню горача пакахала і была жорстка ашукана. Пазней, калі Люба Атрадзіна становіцца вядомай актрысай Кручынінай і незалежнай жанчынай, будуць цалкам зразумелыя і яе стрыманасць і засяроджанасць. Усё гэта і многае іншае стварае навокал актрысы атмасферу ўсеагульнай павагі і пашаны. Добра будзе, калі

адну якасць спектакля-копіі. Ці не збядняе такая дакладная копія наогул рэжысуру, маладую ў прыватнасці? Бо тэатру прасцей запрасіць вядомага майстра і заключыць з ім дагавор на спектакль-копію, чым даверыць паставіць тую ж п'есу свайму, ды яшчэ малавядомаму рэжысёру? Тады па ўсёй краіне, ва ўсіх тэатрах пастаноўшчыкамі спектакляў (самі або праз асістэнтаў) будуць Г. Таўстаногаў, А. Яфрэмаў, Ю. Любімаў, М. Кнебель, Ю. Завадскі і яшчэ дзесятак іншых. Дапусціце такую магчымасць — і спыніцца пасля гэтага рост рэжысёрскіх кадраў, не з'явяцца новыя тэатральныя арганізмы, пойдзе на спад творчы пошук. Ці не ўзнікнуць, нарэшце, новыя штампы, бо ўсе тэатры будуць з-за такіх копій-спектакляў або любімаўскія, або таўстаногаўскія!..

Мне могуць запярэчыць. Дазвольце: ставіў жа ленінградскі рэжысёр Р. Агамірзян у Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы спектакль «Я, бабуля, Іліко і Іларыён» у пастановачным плане Г. Таўстаногава ў Ленінградскім Вялікім драматычным тэатры імя Горкага? Так, ставіў. Але гэта не было механічным паўтарэннем арыгінала. Пастановачны план і рэжысёрская задума ў гэтым выпадку паслужылі толькі асновай для новага варыянта пастаноўкі грузінскай п'есы ў беларускім тэатры. Рэпетыцыйны працэс ішоў тут сапраўды творча—з улікам асаблівасцей і традыцый тэатра. Рэжысёру спектакля-варыянта ў беларускім тэатры далёка было не абыякава, якія артысты павінны ўдзельнічаць у яго пастаноўцы. На рэпетыцыях нярэдка ўзнікалі творчыя спрэчкі і дыскусіі. Абодва бакі—рэжысёр і выканаўцы—не прыгняталі адзін аднаго так катэгарычна, яны ўзаемна ўлічвалі як апрабіраванасць пастановачнага плана, так і творчую асаблівасць купалаўскай трупы. Відаць, таму атрымаўся іскрысты, жыццярадасны спектакль з многімі акцёрскімі ўдачамі, такімі, як работы С. Станюты, У. Дзядзюшкі, П. Кармуніна, А. Мілаванава.

На жаль, гэтага не адбылося ў спектаклі «А зоры тут ціхія...» на нашай рускай сцэне. На афішы ў якасці пастаноўшчыка значыцца імя Ю. Любімава, хоць рэпеціраваў спектакль толькі Б. Глаголін. Дарэчы, на афішы купалаўскага спектакля «Я, бабуля, Іліко і Іларыён» у рэжысёрскай задуме Г. Таўстаногава імя апошняга не значылася, таму што рэпеціраваў і даваў новае сцэнічнае жыццё твору на новай сцэне рэжысёр Р. Агамірзян...

Мае нататкі не прэтэндуюць ні ў якай меры на рэцэнзію на спектакль «А зоры тут ціхія...» у Рускім тэатры БССР. Гэта — роздум і ўражанні, якімі аўтар дзеліцца ў дыскусійным парадку.

НАШЫ тэатры (і сталічныя, і перыферыйныя) выходзяць з палону нівеліроўкі. Думаецца, што ў нястомных мастацкіх пошуках будучае сцэнічнага мастацтва, яго вечнае абнаўленне. Менавіта так узнік і паспяхова развіваўся і Маскоўскі тэатр на Таганцы пад кіраўніцтвам Ю. Любімава. А ўсялякая канапізацыя яго манеры праз падобныя спектаклі-копіі можа прывесці тэатры зноў да штампаў і нівеліроўкі. Мабыць, са мной пагодзіцца не кожны. Што ж, давайце падумаем разам!

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Дзяржаўны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР пазнаёміў мінчан з новым спектаклем—«Вечар аднаактовых балетаў». Паставілі яго народны артыст РСФСР і заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. Андрэеў і заслужаная артыстка РСФСР Н. Стукалкіна. Балеты створаны паводле музыкі Р. Шчадрына («Гарэзлівыя частушкі»), Р. Вагнера («Трыстан і Ізольда») і М. Равеля («Балеро»). Дырыжор спектакля—У. Машэнскі, дэкарацыі выкананы па эскізах мастакоў П. Кораткавай, Я. Ждана і народнага мастака БССР Я. Чамадурава.

Сцэна з балета «Гарэзлівыя частушкі».

Сцэна з балета «Трыстан і Ізольда».

Сцэна з балета «Балеро».

Фота Ул. КРУКА.

І ЗАЎСЁДЫ МАЛАДАЯ...

«БАЯДЭРА» І. КАЛЬМАНА У ДЗЯРЖАЎНЫМ ТЭАТРЫ МУЗЫЧНАЙ КАМЕДЫІ БССР

Дваццаць трэцяга снежня 1921 года рэспектабельная венская публіка запоўніла глядзельную залу Карл-тэатра. У гэты вечар на афішы значылася прэм'ера новай аперэты. Публіка ішла тады «на імя»: яна верыла Імрэ Кальману... З таго вечара мінула 50 гадоў, і са сцэны «Баядэра» не сыходзіць. Здаецца, ведаем яе мелодыі, як кажуць, «удоўж і ўпоперак». Таму на мінскую прэм'еру многія з гледачоў ідуць з пэўнай насцярожанасцю: ці ўспрымецца спектакль як твор свежы і арыгінальны. З першых тактаў музыкі і асабліва пасля таго, як пачуеш голас Адэты Дарымонт, партыю якой спявае Н. Гайда, цябе захапляе гэтая простая гісторыя і чароўны музычны свет.

Радуе Н. Гайда не толькі тым, што спявае ад душы і ўдумліва, раскрываючы духоўныя пакуты і тэмперамент гераіні, — яна стварае пераканаўчы сцэнічны вобраз. У чыста драматычных эпізодах яе Адэце Дарымонт верыш: яна ведае цану славы, за яе тэатральнымі поспехамі ўгадваецца напружанне душэўных сіл. І адвечная тэма аперэты — расстанне жанчыны з каханым — набывае ў выкананні Н. Гайды нешта пасённяшняму непасрэднае, бо драма сэрца заўжды застаецца драмай, здольнай узрушыць нас і адчуць нібы ўпершыню хараство светлага пачуцця. Па ролі гераіня Н. Гайды таксама актрыса, і мы апладзіруем выканаўцы за яе ўменне быць аднолькава яркай і ў спевах, і ў танцах. Ды і гаворыць на сцэне Н. Гайда з паглыбленнем у тэкст, хай сабе часам і вельмі наіўны па драматургічных якасцях.

У артыста Ю. Летава атрымаўся добры Раджамі—дыпламат, вядомы «ўсяму Парыжу», ён мае свой гонар і ўмее пастаяць за сябе, сына Усходу. Але трэба ж такому здарыцца — Раджамі нечакана пакахаў вядомую Баядэру, Адэту Дарымонт. І нічога не можа зрабіць з сабой — каханне мацнейшае. Ён ідзе нават на рызыку — быць адвергнутым на радзіме, страціўшы каханне, хоча выехаць з Парыжа, кінуць любімую справу. Такім і іграе яго Ю. Летаў. І хоць ён і тут не зусім «вылечваецца» ад недахопу, аб якім ужо пісала газета ў рэцэнзіі на спектакль «Халопка» (для яго вакал важнейшы за сцэнічныя паводзіны), усё ж тут гэты разрыў адчуваецца намнога менш.

Калі гаварыць аб акцёрскіх удачах, трэба адзначыць і А. Прыходзьку ў ролі Філіпа. Ён іграе весела, падкрэслівае камічныя рысы свайго героя. Нядрэнна «спраўляецца са сваімі абавязкамі» і хор. Ён — удзельнік дзеяння і стварае вобраз Парыжа, «вясёлага гарадка», гарадка рэстаранаў і забаў.

Магчыма, музыказнаўцы заўважылі б у выкананні многіх арый нейкія недахопы. Мне ж кінуліся ў вочы чыста «тэхнічныя» рэчы. Перш за ўсё — гэта дысцыпліна кардэбалета і аркестра. Можа, іншыя спектаклі праходзяць і інакш, але ў гэту нядзелю нехта, відаць, рассмяшыў танцоўшчыц, і яны ледзь стрымліваліся, каб не панаціцца са смеху. У аркестры некалькі разоў нешта з шумам упала. А глядач заўважае такія дробязі, яны ўплываюць на агульнае ўражанне ад спектакля. І яшчэ аб адным. Мне здаецца, што дэкарацыі на працягу трох актаў трэба ўсё-такі мяняць больш. Адны і тыя ж вялікія вокны ў тэатры Пімпрынеці, у пасольстве і на вакзале... Мяняюцца толькі маленькія дэталі. Канечне, для «вандроўнага» тэатра, як наш тэатр музкамедыі, у якога няма сваёй пастаяннай базы, такая «уніфікацыя», магчыма і апраўданая. Але ўсё-такі — у пасольстве ўсходняй дзяржавы чакаеш нейкай раскошы, а ў прывакзальным бары — «вакзальнай» абстаноўкі. Думаю, такія недахопы ліквідаваць вельмі лёгка. Спектакль ад гэтага толькі выйграе.

Юрый ШЫКЛО,
інжынер-праграміст.

і ў Кручынінай —сталай жанчыны часцей праб'юцца ноткі непасрэднасці...

Складаная роля сына Кручынінай Грышы. «Нязнамава вельмі цяжка іграць,—гаварыў сам А. Астроўскі,—у ім ёсць і дрэннае, і добрае... Дрэннае ў ім—выхаванне, свавольны тон і манеры, набытыя ў правінцыяльнай трупе; добрае—усведамленне пакрыўджанай чалавечай годнасці». Выканаўца Нязнамава малады артыст Анатоль Мазлоўскі нядаўна паспяхова дэбютаваў у ролі Сына ў спектаклі «Зацюканы апостал» А. Макаёнка. Адразу трэба сказаць, што пры наяўнасці ў акцёра моцнага ўнутранага тэмпераменту, глыбокага адчування вобраза, яму нестае яшчэ акцёрскай тэхнікі і сцэнічнага вопыту. У выкананні А. Мазлоўскага Нязнамаў часцей за ўсё выглядае свавольным, дзёрзкім хлапчуком, а не акцёрам, які мае права быць і на сцэне партнёрам выдатнай Кручынінай. У ім мала натхнення, паэзіі душы. Нервовыя рухі, мітусня і пазёрства перашкаджаюць нам паверыць, што Нязнамаў так глыбока смуткуе па матчынай дабрыні.

Калі б А. Мазлоўскі больш арганічна паводзіў сябе ў дыялогах з Кручынінай, дзе яго герой паводле п'есы як бы ўзнімаецца вышэй сваёй крыўды, імкнецца быць хай сабе маладым і правінцыяльным, але таварышам па мастацтве выдатнай актрысы, мабыць, вобраз стаў бы больш цэльным, завершаным. Можна параіць акцёру прачытаць пра тое, як паказваў Нязнамава, напрыклад, А. Астужаў, папрасіць калег расказаць яму пра Б. Платонава ў гэтай ролі,—ёсць у традыцыях і нешта каштоўнае, што варта захоўваць і развіваць. Прынамсі, у тэксце ролі ёсць матывы, умоўна кажучы «абяцання» Нязнамава вырвацца з палону рэпутацыі закуліснага скандаліста, стаць сапраўды высакародным дзеячом тэатра і добрым чалавекам. А ў сцэнічным партрэце ў купалаўцаў пакуль што пераважае схільнасць Нязнамава да нахабства наогул, да дэманстрацыйна грубых паводзін усюды і заўсёды.

А тыя, вінаватыя ў трагедыі маці і сына, яны на сцэне—якія?

...Мураў. Знешне заўсёды прыстойны, зашпілены на ўсе гузікі. Псіхалагічна жорсткі Мураў—Мікалай Яроменка. Праўда, ён здаецца нам крыху аднастайным і залішне сухім. Ужо з першага з'яўлення на сцэне і да канца ён успрымаецца як нейкі прывід. Мураў з'яўляецца і неяк непрыкметна, як здань, знікае са сцэны. Вядома, Мураў — кар'ерыст і драпежнік, здольны і на своеасаблівыя дыпламатычныя крокі. Але мне ўяўляецца, што ён павінен быць больш хітрым, жывым і гнуткім у сваіх двудушных паводзінах. Мураў у выкананні М. Яроменкі нібы наўмысна выстаўляе напаказ адмоўныя рысы, сваю непрыязнасць да людзей. А паводле аўтара, ён умее іх зачароўваць сваёй прывабнасцю і гэтым часта дабіваецца поспеху.

Нечакана заіскрылася свежымі фарбамі роля купца-мецэната Дудкіна ў выкананні Леаніда Рахленкі. Дудкін—Рахленка бесклапотны і нават пасвойму далікатны весялун. Ён сам аб сабе шчыра гаворыць: «Жыві сам і жыць давай іншым», альбо самаўпэўнена: «Пра бенефіс я заўсёды першы ведаю», альбо сціпла: «Нічога ўзвышанага ў мяне няма, а грашу шмат». Са здзіўляючай лёгкасцю і акцёрскім майстэрствам, без спрошчанай сацыялогіі, праводзіць Л. Рахленка сваю ролю.

Высокай прынцыповасці і чысціні Кручынінай, яе адухоўленасці і дабраце ў спектаклі супрацьстаіць разбэшчаная і пошлая актрыса Карнкіна, здольная на здраду і злосныя інтрыгі. Ёй блізкі па духу і паводзінах Мілаўзораў. І Карнкіна — Г. Арлова, і Мілаўзораў — М. Казінін даюць нам выразнае ўяўленне пра акцёраў старога правінцыяльнага прыватнага тэатра. Асабліва ўпэўнена і бліскуча праводзіць сваю ролю Галіна Арлова. Яе гераіня —вельмі небяспечная драпежніца, для якой няма нічога святога ў жыцці.

Шмага—класічны вобраз правінцыяльнага акцёра, бесклапотнага эпікурэйца і гурмана. Як і Аркашка Шчасліўцаў у «Лесе», Шмага часта знаходзіць цікавых выканаўцаў. Барыс Уладамірскі, наследуючы малюнак вобраза, створанага яго бацькам, выдатным купалаўцам Уладзімірам Уладамірскім, знаходзіць і адметныя, артыстычна перададзеныя ім рысы і пластыку вобраза. Ён паказвае Шмагу маляўніча і нават прывабна. Праз камедыянцтва героя дзе-нідзе праглядае і мяккая, добразычлівая душа, здольная адчуць трагізм жыцця.

Тыповую правінцыяльную паненку—модніцу і мяшчанку Таісу Шалавіну іграюць З. Зубкова і А. Доўгая. Шчырая ў сваёй адданасці Любе Атрадзінай наіўная Ганначка ў мяккім, лірычным выкананні Г. Кротавай. Запамінаецца і слуга Іван (артыст А. Луцэвіч).

Прызнаюся, мне асабліва цікава было паглядзець Лідзію Ржэцкую ў ролі Галчыхі. Галчыха, як і Шмага, мае многа эталонаў на сцэне. Выдатная беларуская актрыса Л. Ржэцкая, уласцівым ёй акцёрскім майстэрствам стварае арыгінальны сцэнічны вобраз. Па каларыце мовы і жыццёвай дакладнасці Галчыха ў выкананні Л. Ржэцкай персанаж найбольш блізкі да Астроўскага ў гэтым спектаклі.

Рэжысёрская работа пастаноўшчыка спектакля Л. Рахленкі мне ўяўляецца традыцыйнай. Яна абапіраецца на распрацоўку акцёрскіх вобразаў-характараў і следуе рэалістычным метадам іх паказу. Што датычыць афармлення спектакля Б. Герлаванам, то, мне думаецца, што архітэктурная кампазіцыя, графічны планшэт сцэны, чорна-белая гама дэкарацый не зусім стасуюцца ні з вопраткамі акцёраў, ні з канкрэтным месцам дзеяння — губернскі горад рускай правінцыі сярэдзіны XIX стагоддзя. Не заўсёды і не ўсюды ўдалося рэжысёру дабіцца поўнай зладжанасці акцёрскага ансамблю. Мабыць, таму так «выпадае» з яго той жа А. Мазлоўскі. Выклікае нязгоду мёртвая група гасцей у фінале спектакля. Наогул, фінал спектакля патрабуе дапрацоўкі—тут адчуваеш эмацыянальны «правал» у агульным настроі.

Пры ўсім гэтым гледачы горача апладзіруюць як усяму спектаклю ў цэлым, так і кожнаму з вядучых персанажаў. Гэта, па-мойму, тлумачыцца як хвалюючым зместам п'есы, так і артыстычным майстэрствам купалаўцаў, якія працягваюць традыцыю рэалістычнага асэнсавання «свету Астроўскага».

Стаю за дубровай на ўскраі лугу. Родныя, дарагія сэрцу мясціны. Як дарагія яны чалавеку ў сорак гадоў, калі за плячыма нямала перажытага. У сэрцы доўга не алягае зразумелае, мусіць, кожнаму з нас пачуццё, калі мы страчаемся з мясцінамі дзяцінства і юначых гадоў, дзе запала табе ў сэрца любая рысачка. Кожны раз, адкуль бы ні вяртаўся я, з далёкіх ці блізкіх дарог, прыходжу сюды як на споведзь, як на якоесьці святое прычасце — удыхнуць, адчуць сэрцам роднае, блізкае. Яшчэ ж і «старасць з кійком», гаворачы словамі Аляксея Пысіна, далекавата, а так хочацца наведаць «... луг каля крыніц», дзе «маленства адгукнецца», дзе пачуеш «шаптанне лоз» і многае, многае іншае, дарагое сэрцу.

Над Беседдзю сцюдзёны вецер прычэсваў лозы. Шырокі, заліўны луг, агінаючы звонкі сасняк, паварочваў налева і імкнуў далёка на поўдзень. Быццам шкло, пабліскавала на паваротах халодная, звілістая рака. Над яе пясчанымі кручамі горда высяцца меднастволыя сосны і чысцюткія, бы нявесты, бярозы. А позірк бяжыць далей, выхопліваючы ўсё новыя штрыхі-рысачкі з роднага наваколля. Раптам ён спыняецца на нечым новым, нязвыклым для цябе. Гэтае новае аднак не здзіўляе, а прыемна ўражвае, цягне, вабіць да сябе.

Далёка ў лузе, за хмызамі, дзе рака крутым паваротам утварае вузкую і доўгую карму, бачу два дашчатыя буданы. Быццам то качэўнікі, якія прыпыніліся ўводдалі ад селішчаў. Для мяне, хто страчаў тут год у год лугавую цішыню, посвіст крылаў качак-мацярух ды ўнушальнае рыпенне «драча», буданы хоць і выглядалі нечым новым, але не былі і нечаканасцю. Заўважаю каля іх статак кароў, і мне адразу зразумела, хто і для чаго там, у карме. Буданы і каровы — гэта знак нашага агульнага клопату аб дарагім і патрэбным нам прадукце. Аднак, прызнаюся, для мяне буданы і каровы выглядалі тут, пасярод лясоў, па-свойму рамантычна. Не раўнуючы, сучасная буколіка. Я адчуў, як мяне цягне туды ці то цікаўнасць якая, ці то выпрацаванае прафесійнае журналісцкае чуццё даведацца: што там, хто там? Яшчэ ж мяне пацягнуў туды, у тую карму, раптоўны ўспамін.

Праз увесь луг прастую да буданоў. Іду паўз пясчаныя выспы, шырокай торнай дарогай, якая цягнецца ад дубровы праз увесь луг аж у самую карму... Вось тут у верасні сорак трэцяга, як нашы вызвалялі ад немцаў Касцюковіцкі раён, я не ішоў, а бег з Васілём, сіратой-бязбацькавічам, якога чамусьці называлі па вулічнаму «Шмайкам». Мы беглі ад лесу, згледзеўшы тыя сівыя мундзіры і шапкі з какардамі, якія замільгалі пад дубамі. Немцы займалі абарону над Беседдзю. Адзін з какардаю на шапцы гукнуў услед нам: «Цурык!» Але дзе там «цурык», нас нібы ветрам падхапіла, беглі, толькі калашыны лапаталі. Але доўга бегчы нам не дазволілі: ззаду затрашчала аўтаматная чарга. Нам здалося, што страляюць па нас, мы з Васілём пападалі і паўзком дабраліся да хмызоў. Густы жавіннік і крапіва схавалі нас, мусіць, надзейна, але нам усёроўна здавалася, што немцы вось-вось прыйдуць сюды і знойдуць нас. Стрыкаючы рукі, мы зашываліся ўсё глыбей у хмызы. З раніцы хмарыла, а папалудні вецер разагнаў хмары і зрабілася светла на лузе і нават цёпла. У хмызах пачало зверху ўграваць. Стомленыя, узрушаныя, мы паўграваліся. Спрабавалі драмаць, але сон быў трывожны, раз-пораз хто-небудзь з нас прахопліваўся і кідаўся, азіраючыся па баках, як лунацік. Падвесяліў нас самалёт. Адразу мы нават не разабраліся, што за гук паплыў над Беседдзю. Здалося, што то з лесу ідуць танкі, якіх мы не бачылі, але пра якія шмат чулі. Як раптам бачым над лугам самалёт з чырвонымі зоркамі на крылах. Наш самалёт! Ага, немчура, трымайцеся. Мы думалі, што зараз самалёт секане з кулямёта і пачне бамбіць ускрай дубровы. А ён развярнуўся і, праляцеўшы нізка над лугам, знік за Беседдзю, адкуль прыляцеў. То быў, як пасля мы здагадаліся, наш разведчык. Знік самалёт, і нам зноў зрабілася сумна, але ў сэрцы ўжо не алягала радасная надзея на хуткае вызваленне.

Ужо на змярканні дабраліся ў карму да сваіх... Вось яна тая карма. Я і не заўважыў у задуменні, як перашыбаваў луг і апынуўся ля буданоў. Статак кароў, галоў на

Мікола АЎСЕЕНКА

дзвесце, быў у загоне. Загон — вузкая карма, утвораная ракой. Спераду ад берагу да берагу відаць агароджа з дроту. Далей з трох бакоў — ніякай агароджы. За агароджу служаць крутыя берагі Беседзі. Каровы не ідуць за раку. Спакойна адпачываюць. Іх толькі што прыгналі на абедзеннае даенне.

Пахне сырадоем. Між кароў снуюць з вёдрамі даяркі. Чутна, як звонка б'ецца аб дно вядра тугі струмень малака... Вось на гэтым месцы, дзе цяпер саўгасны статак, стаялі, навязаныя лычагамі да хмызоў, сялянскія каровы. Нас, дзяцей, бацькі прыгналі да кароў, самі заставаліся ў лесе ў зямлянках. Прыгналі больш з надзеяй, калі немцы пойдуць па лесе, то каб не

ЗНАЁМСТВЫ Ў СВЕТЛАГОРСКУ

Я ЛЮБЛЮ свой горад. За яго маладосць, за прыгожую сталасць — нядаўна яму споўнілася ўсяго дзесяць год. Зрэшты, я жыву ў гэтым горадзе — на сабе, калі гэтак можна сказаць, адчуваю і яго маладосць, і яго сталасць.

Натуральна, мне хочацца, каб пра жыццё ў маім горадзе ведалі і іншыя. Вось некалькі старонак з культурнага жыцця Светлагорска.

РОДНАЕ Ў ФАРБАХ

Напружана выгнулася на ветры галінастая вярбінка, а далей — зззяе, сагнутая ў дугу, Бярэзіна. Непагадзь? Ва ўсякім разе, пагодліва будзе наперадзе: вунь, як прыгожа запунсовелі чароды воблакаў.

Гэта эцюд самадзейнага светлагорскага мастака Уладзіміра Юшпраха, але я пазнаю ў ім кавалачак роднай прыроды, што акружае мяне штодня, акружае і саграве кожнага светлагорца. Работы Уладзіміра ў нашым горадзе добра ведаюць і любяць. Можа таму, што сюжэты і вобразы для іх ён знаходзіць у родным горадзе, у яго ваколіцах, далёка ад дома за імі не ездзіць. Тут нарадзіўся і гэты эцюд — «Ветраны дзень».

Зусім іншы настрой дае мне сонечны вясновы разліў, які я бачу на эцюдзе іншага самадзейнага мастака — Юрыя Янкуна. Магутная паводка Бярэзіны быццам паглынула жаўтлявыя адбіткі зубчатага лесу. Жаўтлявыя палосы на вадзе вельмі хораша гармануюць з мяккай жаўцізной берагу. Такая тонкасць у колерах, такая аб'ёмнасць пейзажа!..

І яшчэ пра аднаго нашага мастака некалькі слоў. Пра Віктара Баранава. Нават у нацюрморце ён верны сваёй асноўнай тэме — расказвае пра свой горад, яго жыццё, побыт. На пярэднім плане: сіфон з вадой, кубак на спадачку, драўляная лыжка... Аднак мастак выкарыстоўвае і задні план, а там — шматпавярховыя светлыя гмахі наступаюць на драўляныя хаткі: такое відаць з любой кватэры светлагорца.

А колькі пачуцця ўклаў мастак у карціны «Будаўніцтва цэлюлозна-кардоннага камбіната», «Тут будзе палац хімікаў» і іншыя.

Можна шмат расказваць пра светлагорскіх мастакоў, можна захапляцца работамі Германа Пранішнікава, Міхала Андыкі, Мікалая Дакучаева, Сяргея Панізовіча, Ананія Ярашэўскага, Мікалая Бая. Амаль усе яны падабаюцца мне тым, што ў іх я бачу Светлагорск, яго жыццё, яго жыхароў, сённяшні і заўтрашні дзень горада.

РАДАСНАЯ ПРЭМ'ЕРА

Афіша здзівіла светлагорцаў. Таму, што раней тут не было такога, каб самадзейныя артысты выступалі ў спектаклі па вялікай, даволі складанай п'есе.

Сустрэча адбылася ў Доме культуры энергетыкаў.

Спектакль ішоў па п'есе В. Сабко «Захавай маю тайну».

Гэта была цікавая сустрэча. Хоць на сцэне ігралі самадзейныя артысты, яны вельмі цікава, усхвалявана расказалі пра лёс Наташы Лагвінчук і тых людзей, былых франтавікоў, сярод якіх яна шукае свайго бацьку. Перад смерцю маці прызналася ёй, што недзе ў пасёлку жыве яе бацька Фёдар Каваленка, і вось перад намі ажно чатыры Фёдары Каваленкі — усе яны жывуць у пасёлку, усе былі аднапалчанамі маці. Перад намі праходзяць героі не вельмі далёкай вайны, нашы сучаснікі, людзі вялікага жыццёвага вопыту, сваіх поглядаў на жыццё. Заслуга артыстаў — слесара завода штучнага валакна Міхала Сапожнікава, настаўніка Міхала Этуса, выкладчыка фізкультуры тэхнічнага вучылішча хімікаў Георгія Хамянка і іншых,— што яны змаглі ўзвысіць пафас спектакля да значнай, вельмі актуальнай думкі: а ці не страцілі былыя франтавікі свае франтавыя вартасці, чалавечыя якасці, ці не сталі яны абыякавымі да рознага фальшу, несумленнасці, баязліўцаў?.. Думка гэтая, завостраная па-мастацку, хвалюе гледача.

Хочацца яшчэ дадаць, што паставілі спектакль слесар завода М. Сапожнікаў і работніца Дома культуры энергетыкаў А. Кузьмянкова.

АПТЫМІСТЫ

Аднойчы сустрэў я на вуліцы Юрыя Віталевіча Лундзіна — той і расказаў мне пра новую сваю задуму:

— Разумееш, хачу стварыць агітансамбль «Аптымісты». Гучыць?.. Нам без аптымізму нельга жыць...

Ён доўга расказваў у дэталях пра сваю ідэю, пра першую праграму ансамбля, якога яшчэ не было. Усе думкі былі скіраваны на тое, каб сілаю песні, музыкі, сатырычных мініяцюр весці расказ аб сучасным чалавеку, аб моладзі, якой так многа ў нашым горадзе, аб душэўнай чысціні чалавека. У тую хвіліну я быў уражаны чутым і разам з тым успамінаў, як ён нядаўна з'явіўся ў нашым горадзе: чарнявы, молада-рухавы, пасівелы, бясконца добразычлівы. Дом культуры энергетыкаў, куды Юрый Віталевіч прыйшоў працаваць, адразу пачаў мяняцца. Раней тут вечары адпачынку бывалі толькі па святах, ды нейкія сумныя, і раптам — пачаліся «Агеньчыкі», тэматычныя вечары, адкрыўся клуб «Моладзь і час». Не было самадзейнасці, а то знайшліся і вакалісты, і танцоры, і чытальнікі. Душою гэтых вечароў стаў ён — рэжысёр, сцэнарыст, вясёлы канферансье. Нават гэтай вялізнай работы было яму як быццам мала, і ён пачаў дапамагаць калектывам мастацкай самадзейнасці завода штучнага валакна. Сам пісаў вершы пад музыку мясцовых кампазітараў, працаваў над сцэнарыямі канцэртаў.

Так — здаецца, зусім нядаўна з'явіўся Юрый Віталевіч у нашым горадзе, але яго аптымізм натхніў многіх маладых людзей, нарадзіў новых аптымістаў мастацкай самадзейнасці. І вось... Ансамбль ужо стаў пераможцам абласнога конкурсу. Ужо яго канцэртную праграму ведае кожны малады светлагорац. Ужо ў нашым горадзе палюбілі выканаўцаў Валодзю Філіпчыка, Алу Удавіхіну, Валодзю Гінзбурга, Мікалая Антончыкава і іншых.

СЯБАР ПАЭЗІІ

— Пачытай, можа які верш і спатрэбіцца газеце? — з гэтымі словамі Іван Мікітавіч Лапцеў часта заходзіць да мяне ў рэдакцыю.

Я ахвотна чытаю. Бо загадзя ведаю — спатрэбіцца амаль усё. Асабліва цікавыя вершы Івана Мікітавіча пра прыроду.

Першыя свае вершы Лапцеў надрукаваў яшчэ ў 1929 годзе, калі займаўся на рабфаку. Іх ведалі чытачы «Чырвонай змены» і літаратурнага дадатку да Бабруйскай газеты «Камуніст».

Аднойчы я спытаў Івана Мікітавіча пра яго першае знаёмства з паэзіяй. Ён расказаў:

— Адразу ж пасля грамадзянскай вайны ў нашай вёсцы Пакалічы арганізавалі чырвоны куток. Па вечарах мы заседжваліся там, чыталі газеты і кнігі. Маёй першай кнігай у гэтым кутку была паэма Міхася Чарота «Босыя на вогнішчы». Папрасіў кнігу дадому. Прынёс. Але чытаць не было калі, бо раным-рана трэба было гнаць пасвіць вясковы статак. Кнігу ўзяў з сабою на пашу. Сагнаў статак у кусты, ды за паэму. Маці родная, як яна мне ўпадабалася! Забыў на кароў, ляжаў, уяўляў сябе босым на вогнішчы, з чырвоным сцягам... А калі апамятаўся — каровы церабілі авёс, таптапі лён.

Думаў: можа ніхто не бачыў?..

Дарма спадзяваўся на гэта. Увечары, калі гнаў статак у вёску, жанчыны вялікім натоўпам выйшлі насустрач. Расступіліся, акружылі мяне і давай сцябаць паясамі. Сцябалі і прыгаворвалі: «А вось табе за авёс! А вось табе за лянок!..»

Цяпер Іван Мікітавіч на пенсіі. Але паэзія засталася для яго самым цёплым, радасным светам.

І. КАТЛЯРОЎ.

Праўленне Саюза мастакоў БССР выказвае глыбокае спачуванне заслужанаму дзеячу мастацтваў БССР Паслядовіч Аляксандры Ануфрыеўне з прычыны смерці яе маці.

ўсіх пастралялі, каб хоць мы, дзеці, ўратаваліся. «Калі што якое, наказвалі бацькі — кідайце кароў і плывіце за Беседзь». У той раз мы з Васілём, напакаваўшы поўныя запазухі сухароў (зноў жа бацькі патурбаваліся: хоць сухар згрызіце дзе), ішлі да кароў, як ускрай дубровы з'явіліся немцы.

Ужо добра сцямнела, калі старэйшая мая сястра сабралася даіць па чарзе ўсіх кароў. Сярод нас, дзяцей, адна яна ўмела даіць. Мы, дзяцей мо пятнаццаць, глытаючы сліну, слухалі, як тонечкім струменем цурчыць малако ў салдацкі кацялок. Ды паспела сястра надаіць толькі адзін кацялок малака. Мы былі дасталі ўжо з-за пазухі сухары, як ад дубровы, дзе акапаліся немцы, цемру прарэзалі трасіры. У сасонках, як называлі забяседскі лес, грукацелі па карэннях калымагі, прыглушана, бы насцярожліва, азываліся маторы машын. Да Беседзі, прыкрываючыся цемрай, падыходзілі нашы. Неўзабаве ў адказ на траскучыя нямецкія кулямёты басавіта і ўнушальна загаманіў праслаўлены «Максім». Аднекуль з-за Гуткі ўдарыла шасцідзесяцідзюймоўка. Каля дубровы ахнуў, скалануўшы зямлю, выбух снарада, за ім другі, трэці. А высока ў небе пранесліся вогненначырвоныя снарады «кацюшы». Над Беседдзю зачынаўся бой. Не да малака ўжо тут і не да сухароў. Кацялок з малаком з чыхсьці рук куляецца на зямлю, а мы паўзком дабіраемся да лагчыны і зашываемся ў хмызах.

...Уражаны, азіраюся навокал. Тая лагчына выбіта, вытаптана жывёлай, і хмызоў ужо тых няма. Тырчаць адно з пяску сухія пенькі. Побач на пагорку мірна пераЖоўваюць жвачку каровы, цяжка, як пасля нялёгкай працы, уздыхаюць. Даяркі адна за другой падыходзяць і выліваюць з вёдраў у бідоны малако. Сярод іх заўважаю знаёмую жаночую постаць. Невысокага росту, рухавая, з бойкімі карымі вачыма. Ды гэта ж яна, Вера Ермалаеўна Мяненькая, лепшая даярка з саўгаса «Саматэвічы».

Згледзеўшы мяне, яна выцерла аб фартух рукі, падышла, павіталася. Я помню яе дзяўчынкай. Нядаўна я прачытаў, што яна ўзнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Шчыра, ад душы віншую Веру Ермалаеўну.

— Дзякую, — проста, з годнасцю адказвае яна.

— Вы, здэцца, даўно працуеце даяркай? — зачынаю гаворку з жанчынай.

— Ды ўжо дваццаць гадоў на ферме.

Ідуць з кармы астатнія даяркі. Угледжваю сярод іх Ефрасінню Патаеву, Марыю Аўсеенка. Яны мо раней за Веру Мякенькую прыйшлі рабіць на Слабодскую ферму. Загарэлыя, абветраныя твары, на якіх леглі і маршчыны. Не маладыя ўжо і не прыгажуні. Але мне яны блізкія і дарагія па-свойму як шчырыя, бездакорныя працаўніцы. За добрую, сумленную працу яны таксама адзначаліся ў свой час урадавымі ўзнагародамі.

Маю ўвагу прыцягнуў масток ля берагу, які выдаўся ў Беседзь. Даяркі зараз тут мыюць посуд, ставяць у ваду бідоны з малаком, каб не скісла, пакуль везці яго на сепаратарны пункт. Масток быў якраз на тым месцы, дзе ў той трывожны вераснёвы вечар я ставіў човен-душагубку. На ім мы спрабавалі перабрацца на той бераг. Сястра, я і суседні хлапец. Ды ў лесе за Беседдзю наткнуліся на гарматы, ад якіх чуліся галасы. Я ўгледзеў зялёную пілотку. Усклікнуў: «Там нашы!» А сястра, не разгледзеўшы нічога, у каршэнь мяне: «Уцякайма, мо там немцы».

Ноч мы пераседзелі пад грукат бою. Раніцою на ўсялякі выпадак падаліся бліжэй да вала, зашыліся хто пад навіслай з берагу асакой, хто пад хмызамі. Я дык удвух з суседскім хлопцам агледзеў нават разбураную і размытую вадой бабровую нару, каб пры выпадку шмыгануць у яе. Ужо на золку невядома адкуль да нас далучылася жанчына з Зялёнкавіч з малым на руках. Згаладалае малое плакала, прасіла есці. Жанчына, ледзь не душачы, затыкала далонню дзіцяці рот, каб маўчала, каб ды на яго плач не прыйшлі ў карму немцы. Мая сястра была ўзялася ўжо за кацялок, збіралася паўзці да кароў, каб надаіць малому хоць са шклянку малака, як з сасонак да Беседзі, нізка прыгінаючыся да зямлі, падбеглі двое нашых салдат. Божа, якая гэта была для нас шчаслівая хвіліна — бачыць сваіх родных вызваліцеляў! Мы загаманілі, загукалі цераз раку: «Родненькія вы нашы». А яны добра гэтак усміхаліся нам. У аднаго куля зачапіла пілотку. Салдаты імгненна прыселі, загадалі нам:

— Перапраўляйцеся на гэты бераг. Зараз мы пачнём біць з мінамётаў. Можа быць недалёт. А мо і немцы сюды пацэляць.

Усе мы заварушыліся, заспяшаліся. У Беседзь ляцелі рэчы, верхняе адзенне, ніхто нічога не шкадаваў: прыйшло ж жаданае збавенне! Пакідалі і кароў, бог з імі, з каровамі, былі б самі жывыя.

Адзін з байцоў гукнуў праз раку:

— Можа, лодка ёсць дзе паблізу? То перапплывайце...

Я ўспомніў пра свой човен, які вечарам, пасля няўдалай спробы перабрацца за Беседзь, ставіў на месцы, дзе цяпер той масток для даярак. Тады тут быў глыбокі вір. Пры лепшым выпадку нізавошта не паплыў бы там. А ў той раз куды і страх дзяваўся. Чапляючыся за хмызы, што навіслі над Беседдзю, я ў споднім плыву да чаўна. Але на месцы яго не аказалася. Мусіць ноччу хто, ратуючыся ў адзіночку, сагнаў човен, а мо і немцы спусцілі, казалі нашы, што паблізу чулі нямецкую гаворку і бразгаценне зброі.

На другі бераг перапраўляліся ўплаў.

Запомнілася жанчына з малым. Да сярэдзіны ракі яна ішла, несучы дзіця на руках. Як ля другога берагу — яма. Жанчына з галавой акунулася ў ваду, а малое падняла на адной руцэ і... пайшла. Думалі, што яна захлынецца. Байцы беглі ратаваць яе. А яна прайшла некалькі метраў пад вадой і выбралася з дзіцем на бераг.

Потым мы беглі па лесе. Было непрыемна адчуваць, як ліпне да цела мокрае адзенне, ды і холадна было, — канец верасня. Угары па суках цюкалі кулі. Насустрач нам рухаліся калоны байцоў. Яны быццам і не звярталі ніякай увагі на кулі, пасміхаліся з нас, дабрадушна жартавалі.

...Задзынкалі парожнія вёдры. Даяркі скончылі абедзеннае даенне і збіраліся ў будане. Увайшоў у будан і я. Направа — дашчатыя нары, на іх памята сена. Пад столлю, заткнутая пад дошку, нечая лыжка. Камфорту небагата. З вечара тут застаецца адзін вартаўнік Пётр Мякенькі. Вялікі кнігалюб, пакуль сцямнее, ён чытае ўзяты ў сельскай бібліятэцы абтрапаны раман Чарльза Дзікенса альбо Вальтэра Скота.

У будане стаіць густы водар сырадою, хоць малака нідзе не відаць ніводнай роскі. Мусіць, яго пах малака, прынеслі з сабой даяркі. І так мне захацелася выпіць зараз над Беседдзю той недапіты ў сорак трэцім кубак малака...

Саўгас «Саматэвічы»
Касцюковіцкі раён.

З пошты ЛіМа

А ДЗЕ — «СКАРБЫ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ»?

Наша выдавецтва «Беларусь» у цяперашні час выдае некалькі кніжных серый — «Бібліятэка беларускай паэзіі», «Бібліятэка беларускага рамана», «Бібліятэка беларускай драматургіі» і г. д. Гэтыя выданні прыйшліся да спадобы аматарам роднай літаратуры. Яны ў сістэматызаваным выглядзе «паказваюць» усё лепшае, што створана майстрамі роднага мастацкага слова. Дзякуючы гэтым серыям, мы мелі і маем магчымасць як бы яшчэ раз перачытаць і творы тых, хто і зараз плённа працуе ў літаратуры, і тых, хто быў у ліку пачынальнікаў беларускай савецкай літаратуры.

Усё гэта добра. Аднак наспеў час падумаць аб выданні і нейкай такой серыі, якая злучыла б усе дасягненні беларускай літаратуры — ад даўніх часоў да нашых дзён. Мне ўяўляецца гэтая серыя падобнай на такія выданні, як «Библиотека всемирной литературы» (Масква) ці «Жамчужыны сусветнай лірыкі» (Украіна). Яна магла б атрымаць назву «Скарбы роднай літаратуры», альбо «Залатая беларуская бібліятэка», альбо «Бібліятэка беларускай класікі». Як хораша б было, калі б можна было паставіць на паліцы выдадзеныя ў такой серыі томікі і вуснай народнай творчасці, і «Прадмоў і пасляслоўяў» Францішка Скарыны, і «Песню пра зубра» Міколы Гусоўскага, і «Дзённік» Хведара Еўлашэўскага, і томікі вершаў Сымона Полацкага, публіцыстыкі Кастуся Каліноўскага, твораў Вікенція Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа...

Трапіць у лік аўтараў такой серыі — вялікі гонар. Права на публікацыю ў ёй будуць мець толькі творы сапраўды хрэстаматыйныя, тыя, якія вытрымалі выпрабаванне часам.

Выдадзеная на добрай паперы, з густам аформленая, такая серыя (у 15—20 тамоў) была б добрым падарункам для чытачоў і важкім укладам у развіццё нашай роднай літаратуры і культуры.

С. ЯЗЕРСКІ.

г. Мінск.

ВАРТА БЫЛО Б ПАЦІКАВІЦЦА...

Да вайны ў Беларусі было вядома імя паэта-пагранічніка Івана Шапавалава. Тут, у нашай рэспубліцы, ён прайшоў доўгі шлях ад радавога воіна граніцы да работніка штаба пагранвойск, тут зрабіў першыя крокі ў літаратуры. Незадоўга да вайны Іван Шапавалаў быў накіраваны ў Маскву, у рэдакцыю часопіса «Пограничник». У першыя дні вераломнага нападу гітлераўцаў на нашу краіну пісьменнік выехаў на заходнія рубяжы, 26 чэрвеня ён загінуў ад фашысцкай бомбы.

Пяру Івана Шапавалава належыць некалькі зборнікаў вершаў («Таварыш», «Дзяржынцы»), апавяданняў, нарысаў. Яго асноўны твор — аповесць «Бальшавікі граніцы».

Паводле гэтай аповесці пісьменнік стварыў лібрэта оперы. Летам 1938 года ў Мінску было наладжана яго абмеркаванне. На гэтай творчай нарадзе давялося прысутнічаць і мне. Памятаю, што ўсе ўдзельнікі абмеркавання прыйшлі да адзінагалоснай думкі: лібрэта варта сцэнічнага ўвасаблення. Музыку да лібрэта было даручана напісаць А. Туранкову.

Я не ведаю, які далейшы лёс твора І. Шапавалава і ці была напісана да яго музыка. А што, калі твор не загінуў? Можа, кіраўніцтву нашага опернага тэатра варта гэтым зацікавіцца?

Б. ВІНАГРАДАЎ.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

ЛЁГКАЯ ЦЯЖКАЯ ДАРОГА

ЗАСЛУЖАНАМУ АРТЫСТУ БССР
В. ПРЫШЧАПЁНКУ — 50 ГАДОЎ

Першая размова з Валерыем Георгіевічам Прышчапёнкам па тэлефоне. Дамаўляемся пра месца сустрэчы.

— Калі вас задавальняе — на радыё, — прапануе Прышчапёнак. І не ўтрымліваецца ад жарту: — Дом радыё — мой дом...

Пакуль падымаемся з паверха на паверх, шукаючы ціхі куток, я лішні раз магу пераканацца, што гэта яго дом. Нас раз-пораз спыняюць, Валерыя Георгіевіча аб нечым пытаюць, штосьці расказваюць...

Нарэшце знаходзім свабодную студыю — невялікі, засланы дыванамі пакой.

Цяпер Валерый Георгіевіч рыхтуе свой творчы канцэрт, хоць штодзённыя рэпетыцыі, выступленні, запісы Прышчапёнка як саліста хору Беларускага тэлебачання і радыё ідуць сваёй чаргой.

— Канцэрт мой камерны, з двух аддзяленняў. Выбраў тое, што здавалася лепшым. Старое прадумваю, абнаўляю. Многае, зразумела, вымушан пакінуць за рамкамі канцэрта...

Рэпертуар у Валерыя Прышчапёнка вялікі і разнастайны. Ён выканаўца многіх арый з рускіх, заходніх і беларускіх опер, адзін з першых інтэрпрэтатараў шэрагу беларускіх песень. Новы цыкл рамансаў Шастаковіча і кантата Фляркоўскага «Песні, якія вырваліся з пекла» запісаны на грампласцінку з яго ўдзелам.

— Так, праспявана многа, — успамінае Прышчапёнак. — Трыццаць гадоў як крочым поплеч: песня і я...

Пачалася гэта дружба ў гады Айчыннай вайны. Валерый неяк заспяваў у зямлянцы перад сваімі таварышамі-артылерыстамі. Яны і «выдалі» яго, як гаворыцца, з галавой камбрыгу. Так Валерый Прышчапёнак — камандзір гарматы, стаў салістам самадзейнага ансамбля.

І ўсё ж, калі настаў час дэмабілізацыі, Валерый сумняваўся: ці зможа ён стаць сапраўдным прафесійным спеваком? Вырашыў паступаць у сельскагаспадарчы інстытут. Калі выбар быў ужо зроблены, зазірнуў неяк у музычнае вучылішча. Праслухоўвалі абітурыентаў. Вырашыў рызыкнуць. Конкурс вытрымаў. Музыка, якая жыла ў ім, перамагла.

Праз некалькі год, на выпускным вечары вучылішча, мастацкі кіраўнік ансамбля песні і танца ЧБВА, пачуўшы, як спявае Прышчапёнак, прапанаваў яму месца саліста ў ансамблі. Валерый згадзіўся.

Рэпертуар Прышчапёнка год у год узбагачаўся, выходзіў за рамкі толькі ваеннай тэматыкі і папулярных лірычных песень. Мяккі, прыемны барытон спевака лёгка «клаўся» на плёнку. Яго ўсё часцей запрашаюць для запісу на радыё.

Закончыўшы ў 1956 годзе кансерваторыю, Прышчапёнак пераходзіць на радыё. Тут яго ўжо ведаюць, атмасфера для работы складваецца спрыяльная, і неўзабаве Валерый «знаходзіць сябе», робіцца адным з актыўных прапагандыстаў беларускай музыкі. Ён прыцягнуў увагу многіх кампазітараў — Пукста, Семянякі, Бяльзацкага, Вагнера. Для першага «апрабавання», а потым і для прадстаўлення радыёслухачам яму часта прапануюць навінкі. Менавіта Валерый Прышчапёнак, саліст Беларускага радыё, даў жыццё многім, цяпер добра вядомым песням нашых кампазітараў.

Частыя выступленні па радыё і тэлебачанні, эстрадныя канцэрты, прапаганда савецкай і беларускай песні, шэфскія канцэрты для пагранічнікаў — яго работа, яго жыццё.

А адсюль — удзячнасць самай шырокай аўдыторыі слухачоў.

Л. ПРАКОПЧЫК.

З ПЕРШЫХ КІНААКЦЁРАЎ РЭСПУБЛІКІ

У Ленінградскім доме ветэранаў сцэны на 78-м годзе жыцця памёр Павел Сцяпанавіч Ражыцкі, адзін з першых беларускіх кінаакцёраў і памочнікаў кінарэжысёра. Я перабіраю шматлікія фатаграфіі і кадры з фільмаў, у якіх ён здымаўся, перачытваю яго лісты да мяне (у апошнім ёсць такія радкі: «Вяду перагаворы са здымачнай групай карціны «Развітанне з Пецярбургам» студыі «Ленфільм». Днямі атрымаю сцэнарый і тады скажуць, на якую ролю мяне намячаюць...»). Успамінаю сустрэчы з ім, і памяць аднаўляе расказы Паўла Сцяпанавіча, якімі нельга было не заслухацца. Пра тое, як у першую сусветную паручнік Ражыцкі, паранены пад Баранавічамі, валяўся ў мінскіх шпіталях, а потым уступіў у Чырвоную Армію, у трупу прыфрантавога тэатра. Як яго, ужо вядомага тэатральнага акцёра, звёў у 1925 годзе шчаслівы лёс з першым настаўнікам у кіно Юрыем Тарычам. І хоць зняўся ён больш як у 20 фільмах (сярод іх самыя вядомыя «Мінін і Пажарскі», «Залаты ключык», «Падкідыш», «Майская ноч», «Першае каханне», «Дырэктар»), але самыя дарагія стужкі Паўла Сцяпанавіча ўсё ж тыя, якія звязаны з імем першага кінарэжысёра рэспублікі Тарыча: «Крылы халопа», «Булат-Батыр», «Свае і чужыя», «Нянавісць» і самы першы беларускі мастацкі кінатвор «Лясная быль», дзе П. Ражыцкі бліскуча выконвае ролю ксяндза. У гады Вялікай Айчыннай вайны Павел Сцяпанавіч — яфрэйтар 46-га асобага батальёна пры Наркамаце абароны, а ў вольны час — мастацкі кіраўнік тэатральнай групы, якая абслугоўвае шпіталі.

Міне час, а фільмы з удзелам П. Ражыцкага будуць ісці на экранах, працягваць жыццё, а гэта значыць, што памяць пра сціплага мастака застанецца.

І. РЭЗНІК,
метадыст Саюза кінематаграфістаў БССР.

БІЯГРАФІЯ ЧАСТУШКІ

БЕЛАРУСКАЯ частушка мае своеасаблівую і складаную біяграфію. У працэсе свайго ўзнікнення і развіцця частушкавая паэзія была арганічна звязана і з падзеямі вялікага гістарычнага значэння, і з духоўным светам працаўніка, з яго мастацкім густам і культурай эстэтычна-вобразнага мыслення. Трапнае слова і мудрае параўнанне, крылатая метафара і дасціпная рыфма, багаты гукапіс і асацыятыўнасць — усё ў частушцы актыўна і хораша выяўляе мастацкую думку.

У гэтай складанай і па-свойму арыгінальнай паэтыцы даўно ўжо трэба было б нашым фалькларыстам пагаспадарску разабрацца, даўно трэба было б даследаваць самастойнасць беларускай частушкі як жанру, яе генезіс, змест і сістэму выяўленчых сродкаў. Вось чаму нядаўні выхад у свет манаграфіі Івана Цішчанкі «Беларуская частушка» трэба лічыць адметнай падзеяй у нашай фалькларыстыцы.

Як вядома, поспех чакае даследчыка тады, калі яго вывады і заключэнні будуць цвёрда абапірацца на багацце фактычнага матэрыялу, і на лепшыя здабыткі сучаснай гісторыка-эстэтычнай думкі. Аўтару «Беларускай частушкі», безумоўна, нямала прыйшлося папрацаваць над тым, каб свае доказы абгрунтаваць найбольш пераканальнымі прыкладамі. І выкарыстаны І. Цішчанкам фактычны матэрыял ужо нават сам па сабе вядзе паспяховую і плённую палеміку з канцэпцыямі прызнаных аўтарытэтаў. У гэтых адносінах цікавы, напрыклад, першы раздзел кніжкі, дзе даследуецца самастойнасць жанру нашай частушкі. Тут даследчыку вельмі лёгка можна было трапіць у палон так званай тэорыі міграцыйнага паходжання беларускай частушкі. Але І. Цішчанка, думаецца, меў усе падставы ўсумніцца ў вывадах вучоных-фалькларыстаў Ю. Сакалова, М. Жынкіна, А. Лабады і інш. Не скідаючы з рахунку дабратворны ўплыў рускай частушкі на беларускую, І. Цішчанка справядліва заз начае: «Але пры ўсіх акалічнасцях узаемаўплыву і ўзаемаабагачэння вуснай народнай творчасці гісторыя фалькларыстыкі, здаецца, не адзначала выпадкаў імпарту ці экспарту фальклорных жанраў аднаго народа другому».

Навуковае вывучэнне беларускай частушкі ўкладвалася дагэтуль у невялікія артыкулы і агульна-фрагментарныя заўвагі, якія нярэдка абсалютызавалі тую ці іншую адзнаку частушкавай паэзіі і часам вельмі спрошчана тлумачылі гісторыю з'яўлення і развіцця гэтага фальклорнага жанру. Такія і падобныя пракосы іншы раз трапляюцца нават у навейшыя вучэбныя дапаможнікі. Напрыклад, у кніжцы прафесара П. Ахрыменкі «Беларускія песні і казкі» (Мінск, 1965) можна прачытаць: «Частушкі як асобны від народна-песеннай творчасці афарміліся ў другой палавіне XIX ст. у рускім фальклоры і неўзабаве з'явіліся ў суседніх народаў, у першую чаргу ў беларусаў». Гэтую ж самую думку П. Ахрыменка праводзіць і ў вучэбным дапаможніку «Беларуская вусна-паэтычная творчасць» («Вышэйшая школа», Мінск, 1966, стар. 134—135). Тут, безумоўна, П. Ахрыменка залішне перадаверыўся неабгрунтаванай канцэпцыі Ю. Сакалова аб паходжанні беларускай частушкі.

Выхад у свет працы І. Цішчанкі кладзе канец шмат якім дыскусійным пытанням. У прыватнасці, аўтар «Беларускай частушкі» доказна вырашае пытанне генезісу жанру. Праўда, гаворачы пра час узнікнення частушкі, даследчык сям-там скупаваты на слова, на тую неабходную дэталь, якая магла б больш поўна выявіць аўтарскую задуму. Для І. Цішчанкі, напрыклад, вельмі важна было сказаць свайму чытачу пра самае першае ўпамінанне аб ранніх формах беларускай частушкі. Яго даследчык знаходзіць у вядомай кнізе А. Рыпінскага «Беларусь», якая была надрукавана ў 1840 годзе. Вось тут і чакалася, — што аўтар кніжкі не толькі скажа пра факт упамінання, але і дасць яму больш дэталёвую ацэнку ў шырокім кантэксце гісторыка-эстэтычнай думкі. І яшчэ: І. Цішчанка бярэ на ўлік тое, што запіс цэлага шэрагу тыповых частушак у вядомым зборніку М. Нікіфароўскага датуецца 1852 годам. Факт паказальны — канкрэтна выяўляецца час, калі частушкавы жанр поўнасцю сфармаваўся і стаў жыць паўнакроўным мастацкім жыццём. Усё гэта, безумоўна, цалкам уваходзіць у актыў кніжкі І. Цішчанкі. Але я перакананы, што патрабавальны чытач хацеў бы бачыць тут і прыклады частушак 1852 года. Зрабіць гэта трэба было яшчэ і дзеля большай аргументацыі хоць бы такой цікавай і палемічна завостранай думкі: «Даследчыкі... змешваюць зусім розныя з'явы: дату першых публікацый частушкі прымаюць за час яе ўзнікнення. Але ж нікому ў галаву не прыходзіла лічыць 1804 г., калі выйшаў зборнік Кіршы Данілава, годам узнікнення рускіх былін! Верагодна ж, і частушка, перш чым з'явіцца ў друку, мела ўжо за плячыма пэўны «жыццёвы стаж», які налічваў не адзін дзесятак гадоў».

Вядома, што асновы беларускай фалькларыстыкі, яе важнейшыя прынцыпы і навукова-ідэйныя кірункі пачынаюць фармавацца яшчэ ў першай палове мінулага стагоддзя. Цікавасць да беларускай вусна-паэтычнай творчасці пастаянна ўзрастала, а з'яўленне ў друку прац Я. Чачота, П. Шпілеўскага, І. Насовіча, П. Шэйна, М. Нікіфароўскага, У. Дабравольскага, Е. Раманава і інш. давала навуцы багацейшы фактычны матэрыял. Да яго, як да чыстай крыніцы, пастаянна звярталіся не толькі даследчыкі народнай мудрасці, але і нашы пісьменнікі, мастакі, акцёры і кампазітары.

На матэрыяле фальклорных выданняў дакастрычніцкага перыяду напісаны другі раздзел кніжкі, дзе аўтар падае гісторыю збірання і публікацый частушак. Можна спадзявацца, што дасведчанага чытача зацікавіць хоць бы такая мясціна кніжкі: «Зборнік М. Нікіфароўскага «Беларускія песні — частушкі» цяжка пераацаніць. Выхад яго ў свет быў значнай з'явай у фалькларыстыцы дарэвалюцыйнай Расіі. Зборнік не меў сабе роўных па колькасці і каштоўнасці змешчаных матэрыялаў. Ён, па-першае, папярэднічаў славутым фундаментальным выданням рускай частушкі В. Сімакова (у ім 1000 запісаў) і Е. Еляонскай і, такім чынам, сведчыў аб самабытнасці беларускай частушкі. Па-другое, гэтая багатая і разнастайная публікацыя паказала, што ў беларусаў існуе і шырока бытуе жанр, любімы ў народзе...»

У трэцім раздзеле манаграфіі аналізуюцца запісы частушак савецкага часу. Назапашана такіх запісаў вельмі багата. Фальклорная камісія пры АН БССР, якой да вайны кіраваў Я. Колас, шырока разгарнула збіральніцкую дзейнасць. Аб'яўлены гэтай камісіяй у 1936 годзе конкурс на лепшага збіральніка вуснай народнай творчасці не толькі выявіў аматараў-фалькларыстаў, але спрыяў і навуковаму збору вуснай паэзіі. Больш за палавіну з гэтых запісаў складалі частушкі. Народжаныя сацыялістычнай рэчаіснасцю, беларускія народныя частушкі савецкага перыяду заваявалі, такім чынам, сапраўдны аўтарытэт сярод шырокіх мас насельніцтва. Што ж датычыцца выданняў частушкавай паэзіі, дык прыходзіцца сказаць, што не ўсе яны маглі задавальняць эстэтычныя густы чытача. Справа ў тым, што сярод надрукаваных матэрыялаў даволі часта траплялася падробкі пад сапраўдную частушку. У такіх выпадках, кажучы словамі І. Цішчанкі, частушка «выступае ў не ўласцівай ёй функцыі — як своеасаблівы вершавана-музычны прыём для прапаганды агранамічных і сельскагаспадарчых ведаў». Зразумела, што такія творы не мелі пашырэння ў народзе.

Частушка — жанр своеасаблівы. Яе з'яўленне і развіццё выклікала сярод фалькларыстаў нямала спрэчак. Народную частушку з яе ідэйна-асацыятыўным зместам і багатай паэтыкай спрабавалі разгледзець праз вузенькія акенцы халодных і мулкіх сістэм фармалістаў і кніжнікаў-эстэтаў. Пэўная частка даследчыкаў звязвала частушку нават з душэўным апусташэннем і «разбэшчаным гарадскім уплывам» (С. Малевіч). Не прызнавалі такія даследчыкі і эстэтычных вартасцей частушкі, а яе генезіс цалкам і поўнасцю звязвалі з гарадскім асяроддзем. Тэорыяй фабрычна-заводскага паходжання частушкі захапляліся шмат якія вучоныя, але на беларускі матэрыял яе актыўна пераносіў М. Гарэцкі. Зразумела, што і перад І. Цішчанкам паўстала гэта не вырашанае фалькларыстамі пытанне. На маю думку, даследчык яго вырашыў доказна і навукова абгрунтавана, асноўны аўтарскі вывад наўрад ці можна аспрэчваць, бо ён цвёрда абапіраецца на жывыя факты і гучыць пераканальна: «Ні змест гэтых (частушкавых — **М. Я.**) твораў, ні шматлікія сведчанні збіральнікаў пра месца частушкі ў рэпертуары народа не даюць ніякіх падстаў генезіс частушкі ставіць у залежнасць ад прамысловых цэнтраў. Як і ўся беларуская вусная народная творчасць, што ў сваёй аснове з'яўляецца сялянскай творчасцю, частушка не была выключэннем у беларускім фальклоры. Яна вырасла на традыцыйных жанрах».

Частушкавая паэзія ў яе лепшых варыянтах заўсёды вылучалася празрыстасцю мовы і своеасаблівай дысцыплінай стылю. Поўна і хораша, свабодна і лёгка частушка дэманструе неабмежаваныя магчымасці роднага слова, сілу і афарыстычнасць думкі народа-паэта. І важна падкрэсліць, што аўтару «Беларускай частушкі» паспяхова ўдалося раскрыць і навукова вытлумачыць найбольш важныя адзнакі выяўленча-вобразнай сістэмы частушкавай паэзіі. Аднак прыходзіцца толькі пашкадаваць, што свае назіранні над паэтыкай частушкі, аўтар параскідваў ледзьве не на ўсёй кніжцы.

Даследчыкаў яшчэ доўга будзе прываблівацъ раскрыццё таямніц народнага мастацкага слова. На гэтым шляху чакаюць іх свае цяжкасці, але і поспехі, і знаходкі. Мне думаецца, што кніжка І. Цішчанкі — удача нашай фалькларыстыкі.

Мікола ЯНКОЎСКІ.

г. Гомель.

І. К. Цішчанка. «Беларуская частушка», Выдавецтва «Навука і тэхніка», Мінск, 1971.

Вокладка і малюнкі мастака Ул. Някрасава да кнігі М. Някрасава «Дзецям», якая ў хуткім часе выйдзе ў выдавецтве «Беларусь».

САКРАТАР

(Заканчэнне. Пачатак на 6-7 стар.).

— А чаго вы да мяне з кароткімі гужамі? — не разумеў Лукша. — Можна ж спакойна. Пасядзець, успомніць.

— Тады пасядзі, успомні...

Колькі часу Лукша сядзеў моўчкі, успамінаў. насупраць яго сядзеў і Доўбік. Нарэшце, каб яму не перашкаджаць, Доўбік выйшаў з хаты.

Яшчэ дакладна не высветлены дэталі, каб можна было ўпэўнена заявіць, што тым хлопчыкам у атрадзе і была Ларыса Аскалёнак, аднак, здавалася, ён ужо натрапіў на тое, што і шукаў. Верыў, шукаў і вось нарэшце... Доўбік адчуў, што нібыта і ногі ў яго палягчэлі, і хвароба адлегла. Цяпер, калі б не прыйшоў у Баронічы вячэрні аўтобус, ён мог бы пехам, без перадыху прайсці ўвесь лес, прайсці борзда і весела. А пакуль аўтобус яшчэ не скора і Лукша, як дамовіліся, пасядзіць спакойна адзін, Доўбік выйшаў на вуліцу. Баронічы — вёска лясная. Усюды пахла сушанымі грыбамі. У кожнага на двары, звычайна пад застрэшшам, жаўцелі шуркі насечаных за лета бярозавых дроў. Аднак хаты, як і ў іхняй вёсцы: стаялі не новыя, хутчэй трухлявыя. Многія ўехалі амаль па вокны ў зямлю. Стрэхі з дранкі, багата якія замшэлыя. Перайшоўшы масток, Доўбік спыніўся ля абшалёванага дома, успомніў знаёмую ліштву на вокнах. Некалі з гэтага акна ў медным карцы яму падавала бабуся бярозавік. Жыла яна, расказалі Доўбіку, да дзевяноста трох гадоў, а летась у пятроўку папрасіла, каб сын паехаў у горад і прывёз ёй хлебнага квасу. Чакала-чакала сына, а потым кажа нявестцы: «Калі прывязе квасу Іванька, чуеш, Верка, то хай на памінкі мне», — і заплюснула вочы. Распытаў яшчэ Доўбік і пра рэчку Бараўнянку. Аказваецца, што і цяпер у ёй водзіцца фарэль, што на тым месцы, дзе былі бліндажы і тунелі Руткевіча, параслі бярозкі, а пад імі насля дажджу хоць касой касі — столькі масляко̆ў.

Можа б ён прайшоў далей па вёсцы, даведаўся ў каго пра хлопцаў, з якімі давялося дабівацъ Руткевіча, аднак была шостая гадзіна вечара — вярнуўся.

Не інакш Лукшы здакучыла чакаць госця, і ён ужо на агародзе здымаў з яблыні антонаўкі. Яблыкі былі спелыя, але дробныя.

— Трэба вясной прарэдзіць галіны — антонаўкі буйнейшыя парастуць, — параіў Доўбік.

— Так-то так, — пагадзіўся Лукша. — Але ж неяк шкада рэзаць жывое дрэва. Пакаштуйце, яблыкі харошыя. Яны ў мяне аж да вясны ляжаць у склепе. Вясной да Косці-сібірака збіраюся пад'ехаць. Яму з чамадан напакую. А калі Мішка Лазарук мадзеў, і яму кожную вясну даваў гэтыя вітаміны. Мы пасля блакады парадніліся былі. Цяпер нас двое засталося.

Кайсын КУЛІЕЎ

...І СЭРЦА НЕСЦІ Ў СВЕТ АДКРЫТЫМ НА ДАЛОНІ

Цудоўная паэзія выдатнага балкарскага паэта Кайсына Куліева добра вядома беларускаму чытачу. Яна прасякнута вялікай любоўю да роднай зямлі, да чалавека. Неўзабаве мінчане будуць мець магчымасць сустрэцца з Кайсынам Куліевым, які прыязджае ў нашу сталіцу. А сёння мы прапануем увазе чытачоў падборку вершаў госця ў перакладзе народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова.

●

Сябе не шкадаваць,
Ісці, хоць снег па грудзі,
Ісці і не крычаць
Аб гэтым, як аб цудзе—
Вось што такое паэзія!

Пракласці першы след,
Дзе, што ні крок—бяздонне,
І сэрца несці ў свет
Адкрытым на далоні —
Вось што такое паэзія!

Дарыць любоў сваю,
Яе набытак шчыры
Малому ручаю
І мора шумнай шыры—
Вось што такое паэзія!

З любоўю да зямлі,
Ахопленай бядою,
Спяшацца ў час,калі
Сцякаеш сам крывёю—
Вось што такое паэзія!

І так хварэць душой
За ўсіх, каб быў мацней
Твой боль, чым боль бядой
Знясіленых людзей—
Вось што такое паэзія!

ЖАНЧЫНА КУПАЕЦЦА Ў РАЦЭ

У рацэ купаецца жанчына.
Сонейка, што выйшла з-за хмарыны,

Замірае ў небе ад здзіўлення,
Кладучы на плечы ёй праменне.

Побач з ёй, кранаючыся кос,
Мокне цень берагавых бяроз.

Зaціхаюць кветкі на лужку,
Мокрыя камяні на пяску.

А яна купаецца ў вадзе,
Зла і смерці ўжо няма нідзе.

На зямлі няма ліхой зімы,
Ні жабрачай торбы, ні турмы,

Вайн не знае ні адна краіна...
У рацэ купаецца жанчына.

ГОРНЫЯ ВЯРШЫНІ

Перад вяршынь крутымі скатамі
Не раз я, грэшны, чырванеў,
Не раз вачамі вінаватымі
Я ім у вочы не глядзеў.

Вякоў сівымі старажыламі
Лічу вяршыні родных гор,
Таму і горка, як вяршынямі
Выказваецца мне дакор.

Затое з галавой узнятаю
Хаджу я, горды сам сабой,
Калі вяршыні гор парадую
Хаця б драбніцаю якой.

Каля вяршынь вальней я дыхаю,
І раскаваны верш, як плынь,
Імкнецца ў свет праўдзівай кнігаю
Каля вяршынь, каля вяршынь.

Адвага верх над баязлівасцю
Бярэ тады, калі радок
Упоравень з хмарын імклівасцю
Вісіць над прорвай, як масток.

І для мяне, не адзінокага,
Змаглі вы, ліху насупор,
Стаць меркаю ўсяго высокага,
Вяршыні гор, вяршыні гор!

Падараваўшы мне паходжанне
Сваёй завоблачнай зямлі,
Вы мару прагнага ўзыходжання
У грудзі мне ўдыхнуць змаглі.

Я вас люблю, мае суровыя,
За пахвалу і за дакор,
Настаўнікі сівагаловыя,
Вяршыні гор, вяршыні гор!

СТАРАЯ СЯДЗІЦЬ НА КАМЯНІ

На камяні старым сядзіць старая,
Ёй, можа, больш, чым каменю, гадоў,
Што вецер ёй на вуха напявае!
Што ў памяці яе ўсплывае зноў!

Яна сядзіць — семнаццаць ёй, нібыта,
І за яе спіною дзве касы.
Яна ідзе—і ёй услед джыгіты
Глядзяць і круцяць чорныя вусы.

Заплюшчыць вочы—нехта скача ў горы,
І стукаюць на досвітку ў акно
Ёй хлопцы зухаватыя, з каторых
Грудком магільным кожны стаў даўно.

Былое захавала ёй нямнога,
А толькі ўсё ж, хоць памяць, як труха,
Ёй не забыць пах мыла гарадскога
Ад вымытай кашулі жаніха.

Сядзіць старая, згадвае былое,
А я малю, пакуль яна жыве,
Хай затуманіць час усё благое,
А ў памяці ўсё светлае ўсплыве!

НІКОЛІ ХАЙ НЕ ПАМІРАЮЦЬ ДЗЕЦІ

Пражыўшы на зямлі нямала год,
Зазнаўшы безліч бед на белым свеце,
Малю я аб адной з зямных даброт—
Ніколі хай не паміраюць дзеці.

Я разумею: гэтаму не быць,
Смерць без разбору расстаўляе сеці,
Аднак я не пакіну гаварыць:
«Ніколі хай не паміраюць дзеці!»

Вясною зноў крыніцы не звіняць,
Калі зімой вясну не сніць крыніца,
Калі аб немагчымым мар не мець,
Магчымае наўрад ці можа збыцца.

Хоць я даўно ўспрымаю без акрас
Свет, дзе яшчэ пануе ліхалецце,
Але крычу, крычу ў сто першы раз:
«Ніколі хай не паміраюць дзеці!»

●

Не веру тым, чые нічым
Ніколі вочы не засмучаны.
Лье слёзы рэчка перад тым,
Як грудзі лёд скуе балюча ёй.

Маркотна ёй, як нам з табой,
Хоць ведае: надыдзе раніца,
Растане лёд, вярба вясной
Над ёй лістотай зноў апранецца.

Без жалю не ўпадзе лісток,
Без болю вецце не зламаецца,
Не трэсне без пакут лядок,
Пад снегам кветка не схаваецца.

На схіле дня ўяўляю я,
Як падае на шлях запылены
Сляза сялянскага каня,
Які пакладжаю знясілены.

Паэты, ці адчулі вы
Адчай палетка здратаванага!
Альбо жанчыны боль жывы,
Што стрэціла свайго каханага!

Умельства беспакутна жыць —
Адменнасць сэрца бестурботнага,
Што можа матчын лёс забыць
І адцурацца брата роднага.

Не стане людзям вясялей
Ад паказнога маладзецтва,
Любіць не цяжка ўсіх людзей, —
Душой хварэць за чалавецтва,
Суседа палюбіць цяжэй.

●

У зямлі я вучыўся і ў неба,
Мной валодалі мары адны —
Шчодрасць сэрца пазычыць у хлеба,
Дабрату пераняць у вясны.

Я вучыўся ў часіну цяжкую
Быць спакойным — у снега ў гарах,
У ракі, што сябе не шкадуе,
Праз скалу прабіваючы шлях.

Я вучыўся са сцежак дзіцячых
У відушчых людзей і ў сляпых,
На здабытках чужых і на ўдачах,
На бядзе і няўдачах сваіх.

Зразумець я хацеў прызначэнне
Зла і праўды з юнацкай пары.
Я вучыўся цярпенню ў камення,
Я вучыўся маўчанню ў гары.

Мне філосафы горскіх паселішч
Выкладалі, каб ведаў і я,
З'яў вакольных складанасць і веліч,
І майстэрства пляцення пляцня.

Не магу адказаць на пытанне:
Шлях мой тленны, ён доўгі ці не?
Толькі знаю — вучыцца жаданне
Да труны не пакіне мяне.

ПЕСНЯ КАМЕНЯ

Са мной не параўноўвай
Ты сэрцы — зло ў якіх.
Стаць попелам гатоў я,
Каб крыўд не чуць такіх,
Мне цяжка!

Я ўсіх, без наракання,
Ад бур і сцюж бярог,
З бяздушным параўнання
Я б вытрымаць не мог,
Мне цяжка!

Калі вы замярзалі,
Агонь я выкрасаў,
Калі вы паміралі,
Надтрунием я ўставаў.
Мне цяжка!

Я змрочны, як і ўчора,
Як сотні год назад,
Ці не таму, што гора
На свеце бачыў шмат.
Мне цяжка!

Мой крык, мой лямант чулі
Гром, вецер, пыл, імгла,
Мяне крышылі кулі,
Кроў па чале цякла.
Мне цяжка!

На жаль, і я не вечны,
Так, як і ўсё, бадай.
Ты тых, хто бессардэчны,
Са мною не раўняй.
Мне цяжка!

Узяў сабе за прыклад
Ты мой цярплівы пёс.
Мне гэта слухаць прыкра,
Балюча аж да слёз.
Мне цяжка!

КАЛЫХАНКА

Спіце, людзі, ноч вакол,
Спі, завея, спі, сцяжына,
Спі, скаваны лёдам дол,
Спі, цясніна!

Спі ў гарах, абвал скляны,
Не грымі ўначы, грымучы.
Снег, што звіс над шляхам, спі,
Спі на кручы!

Не захоплены бядой
На шляху, дзе змрок і сцюжа,
Пад сяброўскаю страхой
Спі, мой дружа!

Спі, схаваная ў імгле,
Усёй зямлі бяда ліхая.
Назаўжды засні ў ствале,
Куля злая!

Смерць, і ты засні, пакінь
Старасць мудрую ў спакоі!
П'яным сном засні і згінь,
Зло людское!

Спі за вокнамі, зіма,
Спіце ўсе, дзяды і дзеці,
Нібы ворагаў няма
Больш на свеце!

Мы ў тых снах, што нам відны —
Роўныя і маладыя.
Хай вам, людзі, сняцца сны
Залатыя!

Хай салодкі сон нясе
Запаветных мар здзяйсненне
Тым, каторых не гняце
Іх сумленне!

ТАМУ, ХТО ПРЫЙДЗЕ ЎСЛЕД ЗА МНОЙ

Даруй, не ўсе каналы з іх мастамі
Я пабудую ўласнымі рукамі.
Пасля мяне табе, нашчадак мой,
Работы хопіць. Над табой часамі
Кружыцца будуць беды груганамі,
Як над маёй кружылі галавой.

Ты да крыві не раз параніш ногі,
Кіруючы праз перавал круты,
І суму не пазбегнеш, і трывогі,
І, можа быць, не раз пасля дарогі,
Як я калісьці, стомішся і ты.

Усёй зямлёй, як спадчынай маёю,
Валодаць будзеш ты сваёй чаргою.
Ты будзеш слухаць свету цішыню,
Глядзець на дождж, нібы ён над зямлёю
З дня існавання льецца ўпершыню.

І, седзячы з каханай ля дубровы,
Ты ў радасці ёй скажаш ці ў журбе
Не новыя, як свет, прызнання словы,
Ты будзеш верыць, хоць і памылкова,
Што я не гаварыў іх да цябе.

І ты захочаш воляю разумнай
Пераіначыць спадчыну маю,
І песню нашых дзён палічыш сумнай,
І паспрабуеш праспяваць сваю.

Не ўмеем мы, не верачы былому,
Даверыць сэрца вопыту чужому,
Каб праўду ад маны адмежаваць.
І мудрасць мудрых правіл, хоць старую,
Каторай я сягоння наследую,
Ты сам адкрыеш, каб наследаваць.

— А мне здаецца, трое. І Ларыса Аскалёнак.

— Вось каб паглядзець на яе. Я ўсё ўспомніў бы. А так маніць не буду.

Нейкі час Доўбік пастаяў, падумаў — як жа быць? Сёння паехаць дадому ці затрымацца да заўтра? Можа к заўтраму, што праясніцца ў Лукшы. Але што ён праясніць, не пабачыўшы Ларысы — столькі год прайшло.

— Што ж, — Доўбік падаў руку на развітанне, — тады Аскалёнак сама прыедзе. Вы ўспомніце ўсё.

Доўбік падаспеў у школу к канцу заняткаў — якраз звінеў званок з урока. З трэцяга класа са смехам і крыкам, пераганяючы адзін аднаго, дружна высыпалі дзеці. А потым са стосам сшыткаў і журналам выйшла Ларыса Антонаўна. Калі ўбачыла Доўбіка, супынілася — ён быў аброслы чорнай шчацінай, у памятым касцюме, запылены. Нейкі момант яна стаяла засяроджаная — не ведала, што сказаць, ці наогул разгубілася — чаго раптам да яе сакратар, а калі Доўбік падаў руку, паздароўкаўся, спытала:

— Вы да мяне, Максім Фёдаравіч?

— Але, — і, прапанаваўшы зайсці ў клас, сказаў: — Трэба пасакрэтнічаць.

Доўбік зачыніў за сабой дзверы і, калі прысеў за стол, Ларыса Антонаўна зразумела, што сакратар завітаў да яе невыпадкова. Прысела і яна. Ларыса Антонаўна гатова была сказаць: «Ну, хутчэй гаварыце, сакратар. Добрае ці благое, а гаварыце». А ён, прызнацца, не ведаў, што гаварыць. Расказаць, дзе пабыў за гэтыя дні, ці пацікавіцца ў яе пра Лукшу, аднак ужо вечарэла і не было як доўга заседжвацца, тым больш, што ён толькі з дарогі. Тады мусіў спытаць:

— А чаму вы ад Лукшы, ад Станіслава Лукшы, помніце, у вашым атрадзе быў такі разведчык, чаму ад яго не возьмеце паказанне?

Быццам цяжкая ноша нарэшце звалілася ў яе з плячэй — вось што прыйшоў спытаць сакратар і, выцершы хусцінкай запацелы твар, аблакацілася на парту. На белай парце была чарнільная пляма. Яна стала сціраць, спачатку пальцам, потым — хусцінкай. Сцірала доўга. А калі не стала той плямы, моўчкі ўставілася ў акно. Доўбік не разумеў, чаму Ларыса Антонаўна не хоча гаварыць. Непамерна доўгая паўза кранула і яго заспакоеныя нервы. Ён не вытрымаў:

— Я пытаю, чаму ад Лукшы паказанне не возьмеце?

Гэтыя словы, відаць было, яшчэ больш пакарабацілі Ларысу Антонаўну — яна нехлямяжа неяк варухнула плячыма і прыкусіла губу. Здавалася, вось-вось яна зарыдае ці прыўзнімецца і, нічога не сказаўшы, ляпне за сабой дзвярыма. Не, яна толькі набрала грудзьмі паветра і са стогнам, гэтак пакутліва і безнадзейна ціха прашаптала:

— О, калі б мёртвыя маглі даваць паказанні. — Памаўчаўшы, дадала: — У Лукшы яшчэ да блакады рука пачала гнаіцца.

— Даволі, я ведаю, — перабіў сакратар. — Лукша жывы.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

ЯШЧЭ РАЗ ПРА АДНУ КРЫМІНАЛЬНУЮ СПРАВУ

У артыкуле «Адна крымінальная справа», апублікаваным у газеце «Літаратура і мастацтва» ад 1 кастрычніка 1971 г., правільна ўказана, што народным судом Фрунзенскага раёна г. Мінска (старшыня Зайцава А. Г.) недастаткова поўна даследаваны матэрыялы па справе Хаўкіна Д. Г., у сувязі з чым Вярхоўным Судом БССР прыгавор у адносінах яго адменены і справа перададзена на новы разгляд.

Разам з тым, пры праверцы, зробленай Міністэрствам юстыцыі БССР установлена, што некаторыя палажэнні ў гэтым артыкуле выкладзены недакладна. У прыватнасці, пры правядзенні працэсу грубасцей з боку старшыні не было дапушчана, правы адваката Шчацініна І. Я. не ўшчэмліваліся.

Тав. Зайцава А. Г. сцвярджае, што работнікам рэдакцыі яна не гаварыла, што працэс праходзіў у «нервозных абставінах».

Міністэрства юстыцыі БССР правяло нараду з народнымі суддзямі народнага суда Фрунзенскага раёна, на якой быў абмеркаваны дадзены артыкул, звернута ўвага народных суддзяў на неабходнасць паляпшэння арганізацыі работы, павышэння якасці разгляду спраў.

Адначасова даручана аддзелу юстыцыі Мінскага аблвыканкома праверыць у I квартале 1972 г. арганізацыю работы гэтага народнага суда, звярнуўшы асаблівую ўвагу на культуру ў рабоце.

А. КАПЕЛЬСКІ,
нам. міністра юстыцыі БССР.

ЗАЎВАГІ ПРЫЗНАНЫ ПРАВІЛЬНЫМІ

15 кастрычніка г.г. у нашай газеце быў змешчаны артыкул аспіранта Гомельскага універсітэта Р. Ліцвінава «Дзіцячая літаратура просіць увагі». Дзелячыся думкамі аб стане і задачах беларускай крытыкі, якая займаецца пытаннямі дзіцячай літаратуры, аўтар артыкула зрабіў некалькі крытычных заўваг у адрас дапаможніка «Советская детская литература», які належыць Я. Чарняўскай.

Рэдакцыя атрымала адказ з выдавецтва «Вышэйшая школа», у якім выйшаў дапаможнік. Галоўны рэдактар выдавецтва У. Аляхновіч паведаміў: «Артыкул Р. Ліцвінава абмеркаваны ў выдавецтве. Заўвагі прызнаны правільнымі. Рэдактару кнігі С. Левінай указана на неабходнасць палепшыць кантроль за кнігамі, якія рыхтуюцца да выдання».

«ДАЙЦЕ СВЕЖУЮ ГАЗЕТУ»

Віцебскае абласное вытворча-тэхнічнае ўпраўленне сувязі паведамляе, што артыкул «Дайце свежую газету», апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» ад 19 лістапада гэтага года, абмеркаваны з работнікамі абласнога і Віцебскага гарадскога агенцтваў «Саюздрук».

У выніку прынятых мер значна скарочан час дастаўкі газет у кіёскі горада Віцебска.

Калі раней газеты дастаўляліся ў кіёскі з 9 да 11 гадзін раніцы, то цяпер яны паступаюць з 8 да 9 гадзін раніцы, а ў кіёскі, размешчаныя ў найбольш людных месцах, газеты паступаюць да 8 гадзін раніцы.

Устаноўкай і афармленнем газетных вітрын у гарадах і раённых цэнтрах займаюцца аддзелы камунальнай гаспадаркі выканкомаў гарадскіх і раённых Саветаў дэпутатаў працоўных, а на прадпрыемствах і ва ўстановах — партыйныя арганізацыі.

П. АЎСЕП'ЯН,
начальнік Віцебскага абласнога вытворча-тэхнічнага ўпраўлення сувязі.

Падзеі. Факты. Навіны

ФАРБАМІ МАЗУРСКАГА КРАЮ

Увечары 13 снежня ў многіх наведвальнікаў Дзяржаўнага мастацкага музея БССР можна было ўбачыць бела-чырвоныя значкі Таварыства савецка-польскай дружбы. У гэты вечар тут адкрылася выстаўка твораў сучасных польскіх мастакоў. З цёплымі словамі прывітання ад імя польскіх сяброў звярнуўся старшыня Варшаўскага праўлення Таварыства польска-савецкай дружбы, дэпутат сейма ПНР, прафесар Генрых Скробіш. Ён расказаў пра сучасны польскі жывапіс, пра работы, прывезеныя ў Мінск. Расказаў і пра тое, з якой зацікаўленасцю наведваюць польскія аматары жывапісу выстаўку работ беларускіх мастакоў, якая адкрыта цяпер у Варшаве. «Хацелася б, каб гэты абмен быў маленькім крокам наперад у справе ўмацавання нашых сувязей, нашай дружбы»,— сказаў Генрых Скробіш.

Польскія сябры прывезлі ў Мінск усяго 30 карцін. Але гэтая невялікая экспазіцыя вельмі насычаная. Яна знаёміць беларускіх аматараў жывапісу з буйнейшымі мастакамі сучаснай Польшчы, з творчасцю іх маладых калег. Тут прадстаўлены амаль што ўсе плыні, якія існуюць сёння ў польскім жывапісе. Творы, што паказаны тут, адлюстроўваюць тэндэнцыі яго развіцця, яго пошукі.

Быццам у люстэрку, адбіваецца ў вадзе старая вежа, некалькі домікаў над возерам, ветразь рыбацкай лодкі. Гэта карціна Станіслава Дразда «Мазурскі край». Наогул, тэме роднага краю, яго прыгажосці, прысвечана большасць работ, прадстаўленых на выстаўцы. Яркія і кантрастныя фарбы польскага «Пейзажа» Рышарда Ледвака. Быццам праз запацелае шкло маленькага акенца, бачым мы засыпаны снегам двор вясковай хаты, голыя галінкі дрэў у «Зімовым пейзажы з акна» Марыяна Романа. Старыя домікі, чырвоныя востраверхія дахі. Фарбы—не яркія, быццам кранутыя часам. Такім мы бачым старажытны польскі горад Радам вачыма мастака Эдварда Келтыкі. Звяртаецца да тэмы горада і Ян Бетлей. Ён экспануе ў Мінску дзве свае работы—«Уроцлаў. Ратуша» і «Пейзаж Закрачымя».

Шмат месца на выстаўцы прысвечана сучаснаму польскаму нацюрморту. Прыцягваюць увагу яркія работы Эдмунда Лубкоўскага. У сучаснай манеры напісаны «Нацюрморт са статуэткай» Сыльверыюша Сасіма. Цікавыя нацюрморты Ганны Лютык, Ады Кежкоўскай і іншых мастакоў.

Маленькая выстаўка работ сучасных польскіх мастакоў выклікае вялікую зацікаўленасць беларускіх аматараў жывапісу. Хацелася б толькі пажадаць, каб у наступную сустрэчу нашы сябры паказалі нам і сучасны польскі партрэт. Сёння яго ў Мінску няма.

Б. КРУЖКОЎ.

АБМЯРКОЎВАЮЦЦА МУЗЫЧНЫЯ ПАДРУЧНІКІ...

Тэарэтычную канферэнцыю на тэму «Беларуская навучальная літаратура аб нацыянальнай музыцы» правяло праўленне Саюза кампазітараў БССР сумесна з секцыяй крытыкі. Кампазітары і музыказнаўцы, выкладчыкі кансерваторыі і педагагічнага інстытута, супрацоўнікі інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, педагогі музычнага вучылішча і школ Мінска абмеркавалі навучальныя дапаможнікі, нядаўна выпушчаныя выдавецтвам «Вышэйшая школа»: «Гісторыя беларускай савецкай музыкі» Г. Глушчанкі, Л. Мухарынскай, С. Нісневіч, В. Смольскага, К. Сцепанцэвіч, Т. Шчарбаковай (1971), «Беларуская музычная літаратура» С. Нісневіч (2-е выданне, 1971), «Беларуская савецкая музычная літаратура» Г. Глушчанкі, К. Сцепанцэвіч.

Названыя работы ўпершыню склалі цыкл дапаможнікаў па курсе нацыянальнай музыкі, адрасаваных навучэнцам кансерваторыі, вучылішчаў і музычных школ рэспублікі.

На канферэнцыі выступілі Р. Шырма, Г. Вагнер, В. Сізко, Н. Калеснікава, В. Варатнікоў, Г. Карасік, Т. Дзюбан, Г. Солапаў, Л. Зарубіна і інш. У цэнтры ўвагі былі пытанні, звязаныя з адборам музычнага матэрыялу, асноўнымі напрамкамі яго даследавання, метадамі аналізу і крытэрыямі ацэнак твораў беларускіх кампазітараў. Былі таксама выказаны крытычныя меркаванні аб метадычнай мэтазгоднасці плана і літаратурнай формы дапаможнікаў.

Усе прамоўцы аднадушна адзначылі вялікую працу аўтараў, якія сістэматызавалі гісторыяграфічны і творчы матэрыял, прарабілі складаную работу над архіўнымі матэрыяламі і музычнымі рукапісамі.

Адначасова высветлілася неабходнасць удасканалення і больш дакладнай каардынацыі праграм па курсах гісторыі музыкі і музычнай літаратуры, таму што навучальныя дапаможнікі часам дубліруюць адзін аднаго. Стала відавочнай і неабходнасць павышэння ўзроўню навуковай рэдактуры «Гісторыі беларускай савецкай музыкі». Кніга багатая матэрыялам, але супярэчлівая па метадах адбору, вывучэння і крытэрыях ацэнак твораў беларускіх кампазітараў.

Аўтару «Беларускай музычнай літаратуры» С. Нісневіч былі выказаны пажаданні паглыбіць аналітычныя раздзелы і ліквідаваць спрошчанасць у форме і характары выкладання матэрыялаў кнігі, якая прызначана для студэнтаў старшых курсаў вучылішчаў.

Дапаможнік для музычных школ-сямігодак Г. Глушчанкі і К. Сцепанцэвіч занадта складана спланаваны. Прамоўцы адзначылі перагрузку кнігі, з-за якой яе немагчыма засвоіць за адзін навучальны год, і яе недасканалую літаратурную форму.

Да ўдзелу ў канферэнцыі былі прыцягнуты педагогі музычных вучылішчаў і школ рэспублікі, якія прыслалі на кнігі свае пісьмовыя водгукі.

В. ДОЛІЧ.

У ГАДАВЫМ коле народных каляндарных абрадаў і святкаванняў мінулага першае месца па парадку займалі каляды. У кожнага са славянскіх народаў святкаванне каляд выклікала радасць, весялосць. Людзі лічылі, што калі весела правесці пачатак Новага года, то жыццё будзе вясёлым і шчаслівым увесь год. Традыцыйны святочны абрад суправаджаўся пераадзяваннем у звяроў і хатніх жывёл. Такія пераадзяванні, звычай вадзіць «казу», «мядзведзя», «каня» ці «кабылу», «жорава» і г. д. ёсць не што іншае, як сляды тых паганскіх святкаванняў, якія праследавала царква. Так, у летапісцаў можна знайсці наступнае: «Неции памяти того беса Коляды и доселе не перестают обновляти, наченше от самаго рождества Христова, по вся святыя дни собирающеся на богомерзскія игралища, песни поют, и в них аще о рождестве Христовом воспоминают, но зде же беззаконно и Коляду, ветхую прелесть дьявольскую, много повторяюще присовокупляют»...

У многіх славян калядою называлі толькі тры дні: дзень перад так званым нараджэннем Хрыста, перад Новым годам і перад «вадохрышчам». Ва ўсходнеславянскіх народаў назва «каляды» замацавалася за ўсім перыядам — з 24 снежня па 6 студзеня ўключна (па старым стылі). На працягу двух тыдняў працаваць лічылася грэхам, і людзі ўдзень выконвалі толькі тую работу, без якой нельга было абысціся. Вечары ж усе лічыліся святымі.

Да каляд сяляне рыхтаваліся з піліпаўкі — амаль кожная сям'я старалася загадзя забяспечыць сябе патрэбнымі прадуктамі харчавання.

На Беларусі вячэра ў першы дзень калядных свят насіла назву «куцці», бо ў гэты дзень заўсёды ў абавязковым парадку варылася «куцця» (каша з ячменнай крупы). На працягу ўсіх каляд спраўляліся тры «куцці». Першая «куцця» служыла перадпачаткам каляд і спраўлялася з вялікай урачыстасцю, то і атрымала назву «вялікай куцці». Яна яшчэ называлася «поснаю», бо стравы гатаваліся без жывёльнага тлушчу.

У гэты дзень з самай раніцы кожная гаспадыня спачатку вымывала ўсё ў хаце, а пасля пачынала гатаваць вячэру, якая павінна была складацца, прыкладна, з такіх страў: селядзец з алеем, квас з грыбамі, бліны з макам, аўсяны кісель і, нарэшце, куцця.

На ўсе тры «куцці» каша варылася ў адным і тым жа гаршку, прычым крупы сыпалі ў аднолькавай колькасці.

Звараную куццю перад заходам сонца ставілі на покуць. Каштаваць куццю забаранялася не толькі да вячэры, але і ў час гатавання. Яе нават не перамешвалі. Як толькі пачынала цямнець і зоркі з'яўляліся на небе, на стол слалі сена і накрывалі яго абрусам. Усе члены сям'і на гэты час павінны былі быць дома, вымытыя і па-святочнаму апранутыя.

Быў такі звычай, што дзяўчаты на першым годзе свайго замужжа прыходзілі на «куццю» дамоў, каб павячэраць у роднай сям'і. Гаспадар, месца якога было на покуці, садзіўся за стол першы, пасля па старшынстве садзіліся каля яго сыны. На другі бок стала сядзела гаспадыня з астатнімі дзецьмі. Кожны член сям'і павінен быў пакаштаваць усіх страў. Апошняя страва была куцця.

З першаю «куццёю» звязана ў народзе многа прыкмет, звычаяў, варожбаў, забаў і т. п. Так, засохлую скарынку куцці за вячэрай здымалі і аддавалі курам, «каб добра яйкі няслі». Зачарпнуўшы

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ

...ЭПОХІ КАСТЫЛЬСКІХ КАРАЛЁЎ

Чароўныя агеньчыкі свечак сотні разоў адбіліся ў люстэрках, прабеглі па расшытых золатам камзолах, азарылі таямнічым святлом раскошныя ўбранні жанчын. Ціха гучыць, быццам баючыся спалохаць кволыя агеньчыкі, клавесін. Кавалеры ўрачыста запрашаюць дам. Зала танцуе «Павану». Іспанія, 16... год.

Такія карціны не раз малявала ўяўленне ў час вечара клавесіннай музыкі. Даўно ўжо сталі традыцыйнымі ў Мінску вечары фартэпіяннай, скрыпічнай, вакальнай музыкі, перасталі быць рэдкасцю арганныя канцэрты. А вось канцэрт, у якім гучала толькі музыка, напісаная для клавесіна, адбыўся ў сталіцы Беларусі ўпершыню. Творы XVI—XVII стагоддзяў былі выкананы салістам вядомага ансамбля «Мадрыгал» Барысам Берманам — выпускніком Маскоўскай кансерваторыі, вучнем прафесараў Аборына і Ройзмана. У канцэрце прыняў удзел і другі саліст гэтага калектыву — Марк Пякарскі (ударныя).

Выступленне маскоўскіх музыкантаў мела вялікі поспех у мінскіх слухачоў. Па-першае, канцэрт даў нам магчымасць блізка пазнаёміцца з інструментам, які цяпер рэдка гучыць, — папярэднікам сучаснага фартэпіяна, самім ацаніць яго магчымасці і гукавую палітру. Па-другое, поспеху канцэрта садзейнічала, на нашу думку, і вельмі ўдала складзеная праграма. Б. Берман пазнаёміў слухачоў з творамі, напісанымі ў «залаты час» клавесіннай музыкі, перад намі нібы прайшлі асноўныя этапы яе гісторыі.

У Англіі такім «залатым часам» для клавесіна была эпоха каралевы Елізаветы. І музыкант уключае ў праграму некалькі твораў англійскіх кампазітараў XVI—XVII стагоддзяў: буйнейшага прадстаўніка англійскай школы вёрджынелістаў Вільяма Берда, Орланда Гібанса, які славіўся, як адзін з лепшых прыдворных клавесіністаў і быў арганістам Вестмінстэрскага абацтва, Джона Мандзі, Джона Була, Роберта Джонсана. Музыка эпохі кастыльскіх каралёў — эпохі росквіту клавесіннай музыкі ў Іспаніі — была прадстаўлена ў канцэрце творамі

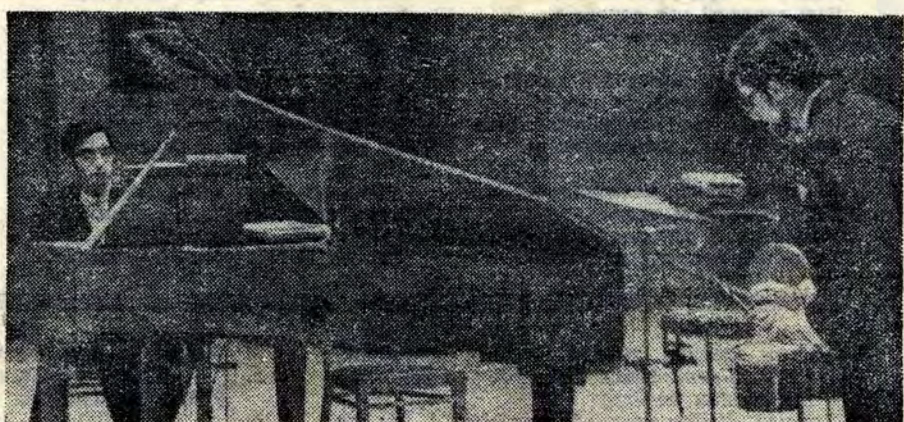

За клавесінам Б. Берман. Фота Ул. КРУКА.

Мілана, Вальдэравана, Энсіньа. З цікавасцю пазнаёміліся слухачы і з санатамі Даменіка Скарлаці, чыя творчасць аказала пазней велізарны ўплыў на развіццё санатнай формы.

Зараз, у сувязі з вялікай цікавасцю да камернай музыкі, адбываецца і «адраджэнне» клавесіна. Кампазітараў прыцягвае яго арыгінальнае гучанне, незвычайны «камерны» гук. Барыс Берман выканаў некалькі сучасных твораў для клавесіна; у іх — «Храматычную інвенцыю» і «Бурэ» з «Мікракосму» Бэлы Бартака. З твораў апошніх гадоў былі выкананы «Дыялогі» югаслаўскага кампазітара Іва Малеца і «Сілуэт птушкі» для клавесіна і ўдарных маладога армянскага кампазітара Тыграна Мансурана. Гэты твор, дарэчы, напісаны спецыяльна для Б. Бермана і М. Пякарскага, прагучаў з эстрады ўпершыню. У двух апошніх творах — цікавая спроба «ўкласці ў вусны» сярэдневяковага інструмента сучасныя інтанацыі.

Канцэрт маскоўскіх музыкантаў адкрыў перад мінчанамі яшчэ адну старонку музычнай гісторыі. Хацелася б толькі, каб канцэрты маладога выканаўцы суправаджаліся невялікім расказам пра клавесін. Тады яны сталі б яшчэ больш цікавымі і пазнавальнымі.

Б. ГЕРСТАН.

АДВЕЧНАЕ

Антон ГУРСКІ

А ІШЛА КАЛЯДА, КАЛЯДУЮЧЫ...

першую лыжку куцці, гаспадар стукаў у акно і клікаў мароза ісці куццю есці, каб не марозіў ячменю, пшаніцы, гароху, грэчкі і т. п., а гаспадыня зазывала мароз на куццю, каб не марозіў расады, гуркоў, гарбузоў, морквы, буракоў і г. д.

У час вячэры ў хаце адбываліся і такія «прадстаўленні»: жонка, седзячы насупраць мужа, пытала ў яго:

— Ці бачыш ты мяне?

— Не бачу!

— Каб жа ты не бачыў за стагамі, за копамі, за возамі, за снапамі!

Тады, як бы ў адказ, гаспадар пытаўся ў жонкі:

— А ці бачыш ты мяне?

— Не бачу!

— Каб жа ты не бачыла за гуркамі, за гарбузамі, за капустаю, за буракамі!

У канцы такога дыялогу гаспадыня брала качаргу і асцярожна дакранлася да свайго мужа, які павінен быў хутка паваліцца на лаўку і адказаць:

— Каб твае снапы так хутка падалі на ніве!

У гэты ж вечар варажылі аб будучым ураджаі лёну; выцягвалі з-пад абруса па сянінцы. Калі выцягвалася доўгая, то лён будзе высокі. Добра згатаваная куцця служыла прыкметай багатага ўраджаю ячменю; калі ж ноччу на небе многа зорак — летам будзе многа грыбоў. Або — з поўдня пасыплецца град, то будзе ўмалотны гарох, а калі ж снег, то будуць раіцца пчолы.

На першы дзень калядных свят гаспадар лавіў бурбалкі ў кіпені і паліваў імі авёс, які раніцай аддаваў коням, каб былі такія ж гладкія і так шпарка бегалі, як тыя бурбалкі. Свінням сыпалі ў вочы снег, каб летам не бачылі шкоды. А каб авечкі не адбіваліся ад дому і прыходзілі ў свой двор, пасля вячэры не мылі лыжак, звязвалі іх шарсцяной ніткай і пакідалі на стале. Сена, якое было пад абрусам, аддавалі каровам і авечкам, толькі не коням, бо конь, па словах селяніна, «несвянцоная костка».

Як бачым, усе клопаты людзей былі накіраваны на тое, каб з дапамогаю розных магічных дзеянняў, традыцыйных для каляднага абраду, забяспечыць будучы ўраджай у новым годзе, ад якога цалкам залежаў дабрабыт селяніна.

З другога дня калядных свят пачыналі хадзіць з зоркаю, вадзіць «казу» і т. п.

«Каза» рабілася наступным чынам: выварочвалі кажух, надзявалі на канец дугі адзін рукаў кажуха (дуга ставілася канцамі ўверх), завязвалі яго ў выглядзе галавы і шыі, пасля з саломы прыраблялі рогі. На другім канцы дугі таксама з саломы прывязвалі хвост. Тады падбіралі хлопца звычайна невысокага росту і здатнага да танцаў. Ён залазіў пад кажух, які апускаўся да самай зямлі, і выконваў ролю казы.

Другога хлопца, які ўмеў складна гаварыць, бралі за павадыра — «дзеда». Яго адзявалі ў вывернуты кажух, на спіне рабілі горб, надзявалі маску, прывешвалі ільняную бараду, табакерку давалі ў адну руку і доўгі кій — у другую.

Павінна была быць і «маладзіца». Для гэтай ролі падбіралі якога-небудзь шчуплага хлопца, апраналі яго ў дзявоцкае адзенне і падмазвалі сажай бровы.

У складзе ўсёй святочнай кампаніі павінны былі быць яшчэ «цыган», механоша і музыка.

Пасля ўсіх падрыхтаванняў калядоўшчыкі пачыналі сваё шэсце. Падышоўшы да двара, павадыр пасылаў гаваркога хлопца да гаспадара прасіцца ў хату. Хлопец вітаўся, а пасля гаварыў:

— Іду ад пана нашага. Ідучы пытаю, што сказаці маю свайму пану Году, што носіць бароду, шыроку, як лапату, сіву і касмату. Ці шырокі лавы, каб нам паляжаці? Ці добра гаспадыня, каб нас частаваці?

— Адкуль вы?

— Мы людзі не простыя, з далёкага краю, хлопцы ўсе сталыя, з-пад самага раю.

— Адкуль ідзяце?

— Ідзем кругом света, аж ад пана Лета. Мы к лету ідзем, казу вядзем і радасць нясем.

— Дык просім у хату!

Першы ішоў павадыр, вёў за сабой «казу», пасля — «цыган» з «маладзіцай», музыка, механоша і ўся «світа». Каза станавілася пасярод хаты, пры ёй павадыр і «цыган» з «маладзіцай», астатнія стаялі ў парозе. Пахваліўшы гаспадароў, павадыр пачынаў муштраваць кіем «казу», пасля пеўчыя пачыналі спяваць. Музыка падыгрываў, а «каза» дробнаю ступою хадзіла то ўперад, то назад, паварочвалася то налева, то направа. У беларусаў і ў іншых земляробчых народаў «казёл» (каза) ушаноўваўся як памочнік ураджаю:

...Дзе каза ходзіць,
Там жыта родзіць,
Дзе не бывае,
Там вылягае...

Пасля заканчэння песні «каза» клалася і прыкідвалася мёртваю, потым падымалася і кланялася гаспадарам. Павадыр звяртаўся да «маладзіцы» і «цыгана» з просьбай патанцаваць. Музыка іграў барыню, «казачка» ці «падушачку», а яны танцавалі. У канцы прадстаўлення павадыр гаварыў віншаванне:

Будзь ваша здароў,
Як рыжык бароў!
Май торбу грошы,
Жыві ў раскошы!
Май усяго даволі,
А бяды ніколі!
Стары год канчаем,
Новы зачынаем,
З ранняю вясною,
З буйнаю травою,
З збожжам каласістым,
З зярном ядраністым,
Ды з прыятным летам,
І з грашом пры гэтым,
І з восенню яснай,
І з долечкай шчаснай!

— Дзе вы гэту казу дасталі? — пытаў, нарэшце, гаспадар.

— На кірмашы ад старога купіў, — адказваў павадыр, — семсот грошай заплаціў.

— А дзе сам так вывучыўся?

— Па ўсім свеце ходзячы, торбу хлеба носячы, між людзей бываючы, дзівы дзіўныя відаючы, розныя кнігі чытаючы, уверх нагамі трымаючы. А вы здаровы бывайце, за год нас чакайце.

Гаспадары дома павінны былі паднесці калядíкам брус сала, кілбасу ці грошы. Пасля калядоўшчыкі пераходзілі ў другую хату.

У некаторых мясцовасцях Беларусі (Жлобін) галаву «казы» спецыяльна рабілі з дрэва, абшывалі скурай, прырабляі сапраўдныя рогі і г. д.

Вечар перад Новым годам называлі «багатаю куццёю», «тоўстаю куццёю», «шчодраю куццёю», «мясною куццёю». Такую назву давалі гэтаму вечару таму, што кожная гаспадыня рыхтавала багаты стол, бо лічылася абавязковым сустрэць Новы год у поўным дастатку.

У гэты вечар зноў хадзілі з зоркаю, вадзілі «казу» і г. д., але галоўнае — у гэты вечар «шчадравалі». Дзяўчаты хадзілі са «шчодрай». Для ролі «шчодры» выбіралі прыгожую дзяўчыну. Сяброўкі апраналі яе ў святочнае адзенне, на галаву рабілі вянок з паперы, да якога прывязвалі шмат рознакаляровых стужак. Прыбраўшы «шчодру», дзяўчаты адпраўляліся па хатах і спявалі шчадроўкі.

У навагоднюю куццю вялікае значэнне надавалася варожбам. Найбольш распаўсюджаным відам была варажба па штыкецінах. Вечарам дзяўчаты бралі міску з кашай (куццёю) ці кілбасой, выносілі на двор і ставілі каля сметніка, а самі беглі да плота і, беручыся рукой за кожную штыкеціну, гаварылі: «маладзец, удавец». Апошняя штыкеціна і «паказвала», хто будзе мужам — маладзец ці ўдавец.

Не менш распаўсюджаная была варажба на блінах, сутнасць якой заключалася ў тым, што дзяўчына тайком ад усіх хатніх брала першы спечаны блінец і, выбегшы на вуліцу, пыталася ў першага стрэчнага мужчыны, як яго імя. Даведаўшыся, яна амаль была ўпэўнена, што ведае імя свайго суджанага. Неабходна было даведацца, ці выйдзе яна замуж у новым годзе. Для гэтага трэба было з тым жа блінцом пайсці да суседзяў пад акно і паслухаць, аб чым гавораць у хаце. Калі да вушэй дойдзе слова «ідзі», значыць, яна выйдзе замуж, а калі пачуе слова «сядзь», то, у лепшым выпадку, прыйдзецца яшчэ год «сядзець у дзеўках».

Каб даведацца, у якім баку жыве яе суджаны, дзяўчына выходзіла на раздарожжа і прыслухоўвалася, у якім баку забрэша сабака: у той бок і выйдзе замуж. З такой жа мэтай кідалі з нагі чаравік: у які бок ён ляжа наском, там быць і замужам.

А каб ведаць, ці багаты суджаны, трэба было ноччу з блінцом у руках пайсці ў лазню, прасунуць руку ў акно і пастарацца што-небудзь абмацаць. Калі ў руку пападзецца касматае, быць дзяўчыне за багатым, калі ж пападзецца голае (камень, дрэва і г. д.), усё жыццё прыйдзецца гараваць за бедняком.

Для дзяўчыны заставалася яшчэ адна загадка: добры будзе яе муж ці сярдзіты. Адгадаць гэта можна было так: пайсці да калодзежа або на рэчку і кінуць у ваду камень. Калі камень пойдзе на дно ціха, то муж будзе ціхі і добры чалавек, а калі з шумам, то не будзе згоды ў сям'і.

Дзень Новага года быў раней больш вядомы пад назвай «Васілля». Раніцай у гэты дзень сялянскія дзеці з мяшэчкамі, напоўненымі збожжам, заходзілі ў хаты і стваралі абрад «засявання» — пасыпалі падлогу зярнятамі. Пры гэтым яны выконвалі спецыяльна прысвечаныя Васіллю песенькі:

Ходзіць Ілля на Васілле,
Носіць пугу жыцяную,
Дзе замахне—жыта расце,
Дзе не махае—там не бывае!
А ў полі ядром, а ў доме дабром!
Радзі, божа, жыта-пшаніцу,
усякую пашніцу.

Засявальнікаў (так называлі сялянскіх дзяцей, якія хадзілі на Васілле) прымалі вельмі ахвотна і давалі ім хлеб, сала, арэхі, абаранкі і г. д.

Трэцюю «куццю» (перад «вадохрышчам»), як і першую, называлі «посная» або «галоднаю», ці «вадзяною». У гэты вечар гаспадар браў гаршчок з куццёю, хлеб, крапіла з калоссяў жытняй саломы, крыж, зроблены з дрэва, і асвячаў ваду. Пасля гэтай жа вадою акрапляў хату і іншыя будынкі. Адначасова крэйдай ставіў крыжы на вокнах, сценах, дзвярах, варотах і г. д. Гэта называлася—«запісаць каляды». Крыжы ставіліся таму, што яны быццам бы праганялі «нячыстую сілу», абараняслі ад «чар» і захоўвалі здароўе ўсім, хто жыў у двары.

У некаторых мясцовасцях Беларусі малявалі яшчэ і чалавека на белым кані, што азначала каляду, якая павінна ехаць далей.

Вярнуўшыся ў хату, гаспадар ставіў на стол гаршчок з куццёю, і ўся сям'я пачынала вячэраць. Стравы падаваліся такія ж, як і на першую «куццю».

З прыкмет і павер'яў, звязаных з трэцяю «куццёю», можна адзначыць наступныя: мяцеліца ў дзень «вадохрышча» азначала добры ўраджай грыбоў, ягад і арэхаў; калі хата ў гэты дзень трымалася ў чыстаце, — летам лён павінен урадзіцца чысты; у час вячэры спяшаліся з ядой, каб летам хутчэй выканаць палявыя работы і г. д.

На працягу ўсіх калядных свят моладдзю вечарамі наладжваліся танцы. Звычайна гэта рабілася ў вялікай пасторнай хаце ў добрага гаспадара, а больш за ўсё — у карчме. Танцы зацягваліся да самай раніцы, і спыняў іх музыка, які ад знемажэння засынаў на тым месцы, дзе іграў. Найбольш распаўсюджанымі танцамі былі «кружок», «мяцеліца», барыня, «верабей», «падушачка», полька, кадрыля і інш.

Рэшткі каляднага абраду захаваліся яшчэ і цяпер у некаторых мясцовасцях Беларусі. Але функцыі яго зусім змяніліся. У апошнія гады ўсё гэта набыло толькі характар забавы.

ГОСЦІ З ЛАТВІІ

На гэты раз урачысты вечар у Саюзе кінематаграфістаў БССР быў наладжаны ў гонар гасцей з Латвіі. Да беларускіх калег прыехалі вядомы празаік і кінадраматург Эгон Ліў, аўтар сцэнарыяў кінакарцін «Да восені далёка», «Калі дождж і вецер стукаюць у акно», «Трайная праверка» і іншых, Освальд Кубланаў і кінарэжысёр Эрык Лаціс, пастаноўшчык мастацкіх карцін «Гадзіннік капітана Энрыка», «Хлапчукі вострава Ліў», «Насып» (на IV Усесаюзным фестывалі тэлевізійных фільмаў у Мінску гэтая кінастужка ўдастоена спецыяльнага прыза Саюза кінематаграфістаў БССР за глыбокую псіхалагічную распрацоўку тэмы партызанскай барацьбы ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны).

Прысутныя даведаліся пра новыя кінатворы Рыжскай кінастудыі, пра яе планы, пра ўдзел латвійскіх пісьменнікаў у рабоце студыі. Сярод падарункаў, якія былі ўручаны гасцям на вечары, — двухтомная «Гісторыя беларускага кіно». У сваю чаргу госці з Латвіі зрабілі прысутным свой падарунак: упершыню паказалі новую мастацкую карціну «Трысняговы лес» — пра жыццё нашых сучаснікаў у невялікім рыбацкім пасёлку, пра трагедыю, якая разыгралася на моры і ў лёсах чалавечых...

Прыемна адзначыць, што і беларускія артысты з поспехам здымаюцца ў кінакарцінах Рыжскай студыі. У прыватнасці, на экранах краіны шырока дэманструецца фільм «Трайная праверка» з удзелам народнага артыста БССР Віктара Тарасава.

Латвійскія кінематаграфісты сустрэліся таксама са слухачамі Вышэйшай партыйнай школы.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

ЛОВЯЧЫ НЯЎЛОЎНАЕ...

Мал. М. ЧАРНЯЎСКАГА.

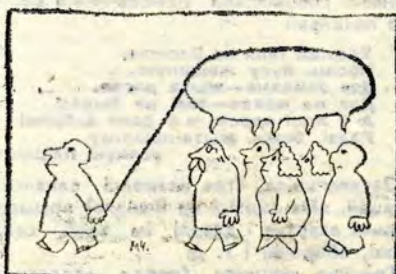

Не, гэта не чорныя думкі. Я проста вельмі хачу спаць.

Я НЕ ВЕРЫЎ у сілу ананімак, пакуль не напісаў ананімку сам. У той вечар жонка якраз расказвала пра ананімны доліс на аднаго з яе супрацоўнікаў і ўвесь час паўтарала:

— Які жах. Ніколі б не паверыла... Хаця, хто ведае...

Як чалавек сучасны, я вырашыў правесці навуковы эксперымент — праверыць дзеянне атручанай зброі паклёпнікаў на сабе. Вопыту ў гэтай справе я не меў, таму на стандартным паштовым лістку паўтарыў амаль усё з ананімкі, пра якую расказвала жонка. Атрымалася, на мой погляд, несусветная бязглуздзіца: «Паважаны дырэктар аблтрэста! У нашым раёне ёсць арганізацыя, падначаленая Вам. Тут працуе інжынер Пудзікаў А. К. Тып ён амаральны і агідны, паводзіць сябе не так, як варта інжынеру: бараду носіць, п'е, бы той лашак, цешчу ў труну заганяе, акрамя таго, палюбоўніц дзвюх мае — Ніну і Алу. Як такога брыдкага тыпа вы трымаеце на пасадзе? Прашу прыняць меры».

Ні слова не сказаўшы жонцы, я заадрасаваў пісьмо і пусціў яго ў белы свет. Ну што, думаю, будзе? Плюнуць людзі на паклёп, а мо па тэлефоне ў нашу кантору пазвоняць і справе канец — бо цешча мая жыве ў другім горадзе, гарэлкі я ані не п'ю, з жонкай жыву ў згодзе, адно што — маю бараду невялікую.

Тыдзень прайшоў ці болей, я ўжо на пісьмо тое забыўся, як раптам неяк пасля абеду завітаў у наш кабінет загадчык бытнамісіі мясцкома Іван Навумавіч Індыкевіч.

— Пудзікаў, зайдзіце да мяне на хвіліну.

Ну, думаю, зноў уцісне ў нейкую камісію, як маладзейшага. А Індыкевіч на бараду маю паглядвае. Падазрона гэтак.

— Вы жанаты, Пудзікаў? — пытае.

— Другі год ужо, — адказваю.

— А чаму на калектыўных сямейных вечарах не бываеце? — жмурыцца Індыкевіч.

— Неяк не выпадае, — гавару, — ды я і гарэлкі не п'ю зусім.

— Гэта на людзях, — холадна канстатуе Іван Навумавіч. — А так, «пад коўдрачкай», індывідуальна?..

— Аніяк, — гавару. — Я ж спартсмен, — а сам адчуваю, што гэта пісьмо маё дзейнічаць пачало. — І дома мірна жыву, і да дзяўчат не заляцаюся...

Індыкевіч паперкі на стале далонямі прыціснуў і прапанаваў сустрэцца крыху пазней.

Дома жонка сустрэла мяне ледзяным позіркам і спытала, бы па твары хвасянула:

— Ну што, валацуга, чаму сёння так рана? Хіба ніякіх трэніровак і камісій не было? А мо Ніначка з Алачкай адстаўку далі?..

Я хацеў растлумачыць ёй сутнасць майго эксперыменту, але яна замкнулася ў другім пакоі і ўключыла тэлевізар на ўсю магутнасць.

Ноч перакачаўся на ссунутых крэслах, а ранкам убачыў на падлозе запіску: «Рэчы я запакавала. Можаце быць вольны, як...»

Галодны і злосны падаўся я на працу. У канторы каля дошкі аб'яў гулі, нібы чмялі, супрацоўнікі. Калі я падышоў, усе расступіліся, і ў вочы мне ўдарылі буйныя літары аб'явы: «Сёння... агульны сход... аб паводзінах Пудзікава А. К...»

Я — да Індыкевіча, а ён толькі рукамі развёў:

— Бачыце, таварыш Пудзікаў, ёсць адпаведныя рэзалюцыі — абмеркаваць. І жонка ваша, калі я пра сяброўак вашых па тэлефоне спытаў, аж у плач кінулася...

Ледзьве датрываў я да пачатку сходу і адразу ж слова папрасіў. Але мяне сурова перапынілі і папрасілі Індыкевіча расказаць пра сутнасць справы.

— Глядзі ты... Ніколі не паверыў бы... Вось табе і ціхманы — рахманы..., — чулася з усіх бакоў.

Каб паставіць усё на сваё месца, я напамяць прадэкламаваў змест ананімкі, назваў дату адпраўкі, колер чарніла і малюнак на ражку лістка. Усё супала. Канчаткова ж мяне рэалібітаваў наш стары бухгалтар. Прагледзеўшы тэкст ананімкі, на якой ужо ўздоўж і ўпоперак пралеглі некалькі рознакаляровых рэзалюцый, ён узяўся за канверт і зарагатаў.

— Н-ну і ананімшчык! Ён жа нават подпіс свой паставіў. З загагулінамі! Ён і ў ведамасці на зарплату так распісваецца.

...За свой «эксперымент» я ўсё ж атрымаў на сходзе вымову «без занясення». Тры дні пасля гэтага жонка не пускала мяне ў кватэру, відаць, з мэтай прафілактыкі на будучае. І ўсё з-за таго, што я сам сябе абалгаў.

А што было б, калі б за гэтую справу ўзяўся ананімшчык кваліфікаваны?..

Пятро РАБРО

«СЛУЖЫЦЕЛЬ МУЗ»

Яго ніхто не хваліць і не лае —
Ні крытык, ні празаік, ні паэт.
Ён — той, які заўжды дапамагае
Адносіць... ганарары у буфет!

ЮБІЛЕЙ

— Вось чалавек! Ён сам не вып'е
зроду!
— Рыбак — рукамі зловіць шчупака!
— А як ён любіць матухну-прыроду!
— А голас — ну, мудрэй, чым Гнацюка!

— А як танцуе ён — і твіст, і танга!
— А як у дурня рэжа — як ніхто!
— А жонка ў яго — ну, проста ангел!
— А цешча! А харомы! А аўто!

— А дочкі у яго — маўляў, лілеі!
— А мопс! Няма й на выстаўцы такіх!

... Я гэта ўсё пачуў на юбілеі
Пісьменніка,
які... не піша кніг.

«СЦІПЛЫ»

Даўно ён піша для малечы
І кніжкі штогод выпускае.
А ўласным дзетачкам, дарэчы,
Ён толькі
Маршака чытае.

СІГНАЛІЗАВАЎ...

Ліс на Мядзведзя
шаснуў ананімку...
«Ён — дармаед,
бо... не працуе ўзімку!»

З украінскай пераклаў
Мікола ВАЗАРЭВІЧ.

ЖАРТАЎЛІВЫЯ ВЫСЛОЎІ

☐ Калі размаўляюць двое мужчын, кожны гаворыць пра сябе. Калі сустракаюцца дзве жанчыны, кожная гаворыць пра трэцюю.

☐ Інтэлектуал — чалавек, які заходзіць у бібліятэку не толькі ў дождж.

☐ Галава сям'і — чалавек, які чухае патыліцу часцей, чым яна свярбіць.

☐ Што гэта за час, калі такім маладым, як мы, ужо хутка сорак?

☐ Цікава, калі б Лаура была жонкай Пятраркі, ці складаў бы ён ёй санеты ўсё жыццё?

☐ — Тата, купі брацікa.
— Няма зараз грошай.
— А ты купі ў крэдыт.

☐ — Ты і маму не слухаеш, і тату не слухаеш, каго ж ты слухаеш?
— Я радыё слухаю.

Пераклаў з польскай
А. АЛЯКСЕЙЧЫК.

МІМАХОДЗЬ

Б. ГЕРСТАН

Усе дарогі вядуць у Рым... Пры ўмове, што ў кішэні — турысцкая пуцёўка ў Італію.

Ул. КУЧАРАЎ

Каляровым мастацкі фільм можа і не быць. А бясколерным?

☐

І смуглыя бываюць беларучкамі.

Дзм. ПАЛОНСКІ

Рэжысёр ламаў камедыю.

☐

«У яго вецер у галаве», — хвалілі сіноптыка.

☐

Нізка кланяючыся аднаму начальніку, пераканайся, ці не стаіць другі за табой.

☐

Мастацтва патрабуе ахвяр. Асабліва мастацтва інтрыгана.

☐

Усе заслугі мёду былі ліпавыя.

☐

«Сціслацьць — сястра таленту», — даводзіла кропка шматкроп'ю.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-33, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Індэкс 63856 АТ 09551.